

COMMUNITY PEACEMAKER TEAMS
AEGEAN MIGRANT SOLIDARITY

ΕΓΚΛΩΒΙΣΜΟΣ ΣΤΟ ΟΡΙΟ

ΘΑΝΑΤΟΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤ(ΡΙ)ΩΝ ΣΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΥΠΟΔΟΧΗΣ
ΚΑΙ ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΗΣ ΜΟΡΙΑΣ / 2016-2020

ΛΕΣΒΟΣ 2023

COMMUNITY PEACEMAKER TEAMS
AEGEAN MIGRANT SOLIDARITY

ΕΓΚΛΩΒΙΣΜΟΣ ΣΤΟ ΟΡΙΟ

ΘΑΝΑΤΟΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤ(ΡΙ)ΩΝ ΣΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΥΠΟΔΟΧΗΣ
ΚΑΙ ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΗΣ ΜΟΡΙΑΣ / 2016-2020

ΛΕΣΒΟΣ 2023

Φωτογραφία εξωφύλλου: Ηλίας Μάρκου

Aegean Migrant Solidarity

Η ομάδα *Aegean Migrant Solidarity* αποτελεί τμήμα της οργάνωσης *Community Peacemaker Teams* η οποία, έπειτα από πρόσκληση των εκάστοτε τοπικών ειρηνευτικών κοινοτήτων, εγκαθιστά ομάδες σε περιοχές συγκρούσεων. Η ομάδα AMS δραστηριοποιείται στο νησί της Λέσβου από το 2014. Η ομάδα υποστηρίζει και ενισχύει τις φωνές τοπικών ειρηνευτικών δυνάμεων, των οποίων τα μέλη, με κίνδυνο την προσβολή της σωματικής τους ακεραιότητας και το θάνατο, προβαίνουν σε μη βίαιες άμεσες δράσεις, ώστε να αντισταθούν σε συστήματα βίας και καταπίεσης.

Οι δραστηριότητες της ομάδας *Aegean Migrant Solidarity* περιλαμβάνουν:

- Παρατήρηση και αναφορά σε σχέση με τα Ανθρώπινα Δικαιώματα
- Συνοδεία των συνεργατών της, καθώς επιχειρούν με μη βίαιο τρόπο να υπερασπιστούν τα δικαιώματα και τις κοινότητές τους
- Συνηγορία: ενίσχυση των ιστοριών και των φωνών όσων υφίστανται βίαιη καταπίεση
- Συγκρότηση δικτύων αλληλεγγύης: συνεργασία με άτομα και οργανώσεις με στόχο την επίτευξη της αλλαγής

Η ομάδα AMS αντιλαμβάνεται πως η βία έχει τις ρίζες της σε συστημικές δομές καταπίεσης. Έχει δεσμευτεί στο έργο της άρσης των καταπίεσεων, ξεκινώντας από τις ίδιες τις ζωές των μελών της και επεκτείνοντας το στις πρακτικές της ομάδας.

Ευχαριστίες

Αυτή η έκθεση αφιερώνεται στη μνήμη όσων έχασαν τις ζωές τους στη Μόρια καθώς και σε όσες και όσους κατόρθωσαν να επιβιώσουν. Οι συγγραφείς επιθυμούν να εκφράσουν εγκάρδια τις ευχαριστίες τους σε όλα τα άτομα που συνέβαλαν –με διάφορους τρόπους– στην έρευνα για την πραγματοποίηση της παρούσας έκθεσης. Ιδιαίτερες ευχαριστίες σε όλους/ες τους εθελοντές και τις εθελόντριες που εργάστηκαν με την ομάδα AMS της οργάνωσης Community Peacemaker Teams: οι κόποι, η αφοσίωση και η αλληλεγγύη σας δεν έχουν λησμονηθεί.

Τέλος, είμαστε ιδιαίτερα ευγνώμονες στην *Deutsches Mennonitisches Friedenskomitee* και την *CPT-Netherlands* που συνέδραμαν στην εκτύπωση και τη διανομή της συγκεκριμένης έκθεσης, μέσω της γενναιόδωρης χρηματοδότησής τους.

Περιεχόμενα

1. Εισαγωγή.....	11
1.1. Το ΚΥΤ της Μόριας	15
2. Μεθοδολογία	23
3. Θάνατοι που προκλήθηκαν εξαιτίας των συνθηκών του ΚΥΤ της Μόριας	26
3.1. Η χωρητικότητα	27
3.2. Χειμώνας του 2016-’17: Θάνατοι λόγω ψύχους.....	31
3.2.1. Η διοικητική γκρίζα ζώνη και η απουσία ερευνών.....	32
3.3. Και άλλος θάνατος λόγω ψύχους	35
3.4. Διοικητική πίεση στις ΜΚΟ για πρόσκαιρες λύσεις	37
3.5. Πολλαπλές φωτιές.....	41
3.5.1. Κατασκευάζοντας μία κρίση δημοσίας τάξεως.....	43
3.6. Συμπεράσματα	47
4. Οι θάνατοι ως αποτέλεσμα ιατρικών ζητημάτων	49
4.1. Οι γεωγραφικοί περιορισμοί και η απουσία	

περίθαλψης για σοβαρά ιατρικά ζητήματα	58
4.2. Ελλείψεις εξειδικευμένου ιατρικού προσωπικού.....	64
4.3. Αναφορές για πιθανή ιατρική παραμέληση με ρατσιστικά κίνητρα.....	66
4.4. Συμπεράσματα	70
5. Απόπειρες αυτοκτονίας και αυτο-τραυματισμοί.....	72
5.1. Αυτοκτονίες στο ΚΥΤ της Μόριας	81
5.2. Η περίπτωση του Ιρανού 31χρονου άνδρα στο ΠΡΟ.ΚΕ.Κ.Α, στις 6 Ιανουαρίου 2020.....	82
5.3. Οι συνθήκες του ΠΡΟ.ΚΕ.Κ.Α Μόριας	84
5.4. Συμπεράσματα	88
6. Δολοφονίες.....	90
6.1. Η περίπτωση του δεκαπεντάχρονου R. E. από το Αφγανιστάν, που έχασε τη ζωή του στο ‘safe-zone’ της Μόριας στις 25/8/2019	93
6.2. Η περίπτωση του δεκαεννιάχρονου Υ.Μ. από την Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό που πέθανε στις 14 Ιανουαρίου του 2020 έπειτα από 14 ημέρες νοσηλείας στη Μονάδα Εντατικής Θεραπείας του ΓΝΜΒ	98
6.3. Η περίπτωση του εικοσάχρονου από την Υεμένη που απεβίωσε στις 16 Ιανουαρίου του 2020	98
6.4. Η περίπτωση του δεκαεξάχρονου από το Αφγανιστάν που πέθανε στις 8/4/2020	99

6.5. «Τα μαχαίρια δεν ήταν τα μόνα φονικά όπλα»: Ο δεκαεννιάχρονος Κ.Ν. από την Ακτή Ελεφαντοστού που δολοφονήθηκε στις 5 Ιουλίου του 2020	101
6.5.1. Η ζωή του Κ.Ν. στην Ευρώπη.....	101
6.5.2. Αστυνομική βία, μία έρευνα που δε διεξήχθη και μία αυθαίρετη σύλληψη;.....	102
6.5.3. Επιθέσεις στη διαδήλωση.....	104
6.6. Συμπεράσματα	107
7. Το τέλος του ΚΥΤ της Μόριας	110
8. Συμπεράσματα	117
8.1. Έλλειψη λογοδοσίας	121
8.2. Κατάσταση μόνιμης προσωρινότητας.....	123
8.3. Αντίσταση και αστυνομική ισχύς	126
9. Γλωσσάρι	134
10. Παράρτημα.....	135

1

Εισαγωγή

Η παρούσα έκθεση δημοσιεύεται σε μία μεταιχμιακή περίοδο (liminal era), αφού το κεντρικό της θέμα, το Κέντρο Υποδοχής και Ταυτοποίησης (ΚΥΤ) της Μόριας στη Λέσβο αποτελεί παρελθόν, ενώ παράλληλα τα camps μεταναστ(ρι)ών εξακολουθούν να καθορίζουν το παρόν και το μέλλον της ελληνικής και της ευρωπαϊκής μεταναστευτικής πολιτικής (βλ. τη Φωτογραφία 1 στο Παράρτημα).

Αναρίθμητα άρθρα δημοσιογραφικής και ακαδημαϊκής προέλευσης έχουν γραφτεί στον εγχώριο και τον διεθνή τύπο για το ΚΥΤ της Μόριας. Πυκνοί και φορτισμένοι λόγοι επιχείρησαν να περιγράψουν τις ιστορίες οδύνης και τραύματος που συνοδεύουν τη φήμη του. Το τέλος του ακολουθήσαν αναρίθμητες εκκλήσεις για να μην υπάρξουν άλλες «Μόριες». Παρ' όλα αυτά, εκτός από τη γενική παραδοχή πως το ΚΥΤ της Μόριας υπήρξε μία «κόλαση επί της γης», δεν έχουμε εντοπίσει καμία ανάληψη ευθύνης στο ύψος των περιστάσεων για την κατασκευή αυτής της «κόλασης»,

καμιά επανορθωτική κίνηση για όσες και όσους υπέφεραν στο εσωτερικό του και τραγικά λίγες έρευνες για τους θανάτους που σημειώθηκαν κατά τη διάρκεια της λειτουργίας του.

Η παρούσα έκθεση εστιάζει σε αυτό το τελευταίο σημείο, δηλαδή στην καταγραφή των θανάτων των ανθρώπων που διέμεναν στο ΚΥΤ της Μόριας¹, εκκινώντας από την εφαρμογή της «Συμφωνίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης με την Τουρκία», στις 20 Μαρτίου του 2016 φτάνοντας έως και το οριστικό του κλείσιμο στις 9 Σεπτεμβρίου του 2020.

Παρά την εξαιρετικά πλούσια παραγωγή λόγου για τα κέντρα κράτησης και για το ΚΥΤ της Μόριας ειδικότερα, εντοπίζουμε ένα ερευνητικό κενό στις ήδη δημοσιευμένες εκθέσεις και στατιστικές, σχετικά με τους θανάτους σε αυτά τα camps. Στο πλαίσιο του συγκεκριμένου διαλόγου οι θάνατοι που σημειώθηκαν εντός του ΚΥΤ γίνονται αντιληπτοί ως «τραγικά» αλλά «μεμονωμένα περιστατικά», συχνά παντελώς αποσυνδεδεμένα από την ίδια την ύπαρξη και τον τρόπο λειτουργίας του. Αυτή η προσέγγιση –τουλάχιστον για όποια και όποιον έχει σχετιστεί, με οποιοδήποτε τρόπο, με το περιβάλλον του ΚΥΤ– δεν είναι αντιπροσωπευτική της πραγματικότητας.

Από την άλλη πλευρά, ανάμεσα στις θεωρητικές προσεγγίσεις αναφορικά με τα κέντρα κράτησης τείνει να επικρατήσει η θεωρία του Giorgio Agamben, η οποία περιγράφει μία ολοκληρωτική εξουσία επί της ζωής και επί

---

1. Με εξαίρεση μια περίπτωση θανάτου που σημειώθηκε στο δημοτικό καταυλισμό του Καρά Τεπέ, για τον οποίο δεν κατορθώσαμε να συλλέξουμε περισσότερα στοιχεία.

του θανάτου, όπως επίσης και την απ-αξίωση της κοινωνικής ζωής. Η έννοια της «γυμνής ζωής» (bare life)², με άλλα λόγια μιας ζωής που περιορίζεται αποκλειστικά στη βιολογική της υπόσταση, απογυμνωμένη από τις κοινωνικο-πολιτικές της διαστάσεις και αξίες, λειτουργεί συχνά ως μεταφορά για τις ζωές των μεταναστ(ρι)ών στα κέντρα κράτησης. Ωστόσο, οι εμπειρίες των μεταναστ(ρι)ών και οι δικές μας εμπειρίες δεν επιβεβαιώνουν αυτή την προσέγγιση. Η αλληλεγγύη με τους/τις μετανάστ(ρι)ες εκφράζεται από χιλιάδες ανθρώπους και οι αγώνες ενάντια στα κέντρα κράτησης (εντός και εκτός αυτών) συνιστούν ένα σαφές μήνυμα πως οι ζωές των μεταναστ(ρι)ών είναι κάθε άλλο παρά «απο-γυμνωμένες» και αόρατες.

Όμως παρά την ρητορική περί «ανθρωπιστικής κρίσης», η εμπλοκή της κοινωνίας των πολιτών μέσω της παρουσίας δεκάδων Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων που δραστηριοποιούνταν εντός των κέντρων κράτησης, απέτυχε να τα καταστήσει τόσο «ανθρώπινα» όσο και βιώσιμα. Από τη δική μας σκοπιά, ο τρόπος με τον οποίο κατασκευάστηκαν και λειτούργησαν τα κέντρα κράτησης αποτελεί μία έμμεση προαναγγελία των θανάτων των μεταναστ(ρι)ών που ακολούθησαν. Με άλλα λόγια και σύμφωνα με τις μαρτυρίες των ανθρώπων με τους οποίους μιλήσαμε, *η απόσταση μεταξύ ζωής και θανάτου συρρικνώνεται επικίνδυνα στο εσωτερικό του ΚΥΤ*. Είναι ακριβώς αυτόν τον μεθοριακό χώρο (liminal space) που προσπαθούμε να περιγράψουμε στην παρούσα έκθεση.

---

2. Giorgio Agamben, *Homo Sacer. κυρίαρχη εξουσία και γυμνή ζωή*, μτφρ. Παναγιώτης Τσιαμούρας. (Αθήνα: Scripta, 2015).

Η συγκεκριμένη έκθεση επιχειρεί να παρουσιάσει ποσοτικά και κυρίως ποιοτικά στοιχεία για τους θανάτους που σημειώθηκαν στα κέντρα κράτησης της Λέσβου, ιδιαίτερα μετά τη μετατροπή τους σε «hotspots» [σημείο συγκέντρωσης, ΣτΜ] τον Μάρτιο του 2016. Έπειτα από την υπογραφή της Συμφωνίας μεταξύ Ευρωπαϊκής Ένωσης και Τουρκίας, το μοντέλο των «hotspots» αποτέλεσε «την κύρια προσέγγιση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στη διαχείριση της μετανάστευσης», «επιτρέποντας την παρουσία όλων των σχετιζόμενων ευρωπαϊκών φορέων σε ένα μέρος, με σκοπό να υποστηρίξει [η Ευρωπαϊκή Ένωση] την συνεργασία τους και να επικεντρώσει τον έλεγχο επί του κοινού ευρωπαϊκού συνόρου». Σύμφωνα με τους επικριτές του, αυτό το μοντέλο «χαρακτηρίστηκε από ατέλειωτη αναμονή, αβεβαιότητα και την αποδιάρθρωση οποιουδήποτε πενιχρού δικαιώματος ήταν προηγουμένως κατοχυρωμένο. Η εισαγωγή του συνετέλεσε την υποβάθμιση των διαδικασιών εξέτασης του ασύλου στην Ελλάδα»³.

Η εν λόγω έκθεση επιχειρεί επίσης να διασώσει ένα κομμάτι της μνήμης, που οι εμπνευστές των μεταναστευτικών πολιτικών έχουν κάθε λόγο να επιθυμούν να λησμονηθεί. Ελπίζουμε πως οι καταγραφές που περιλαμβάνονται στην παρούσα έκθεση, σε συνδυασμό με τις περιγραφές που τις πλαισιώνουν, θα θεωρηθούν άρρηκτα συνδεδεμένες, όχι μόνο με τη θεματική της ελληνικής και της ευρωπαϊκής διαχείρισης της μετανάστευσης, αλλά επίσης και με ένα

---

3. A. Vradis, E. Papada, J. Painter and A. Papoutsis, *New Borders: hotspots and the European migration regime*, (London: Pluto Press, 2019).

κομμάτι της ιστορίας της Λέσβου.

Δυσόμηση χρόνια έχουν περάσει από την καταστροφή του ΚΥΤ της Μόριας και ο συνολικός απολογισμός της λειτουργίας του δεν έχει ακόμη γραφτεί. Η συγκεκριμένη έκθεση με όλες τις ατέλειες και τις ελλείψεις της επιχειρεί να συνεισφέρει σε αυτόν τον απολογισμό.

1.1. Το ΚΥΤ της Μόριας

Προκάτοχος του ΚΥΤ της Μόριας ήταν το ΕΧΠΑ (Ειδικός Χώρος Παραμονής Αλλοδαπών) στην Παγανή, που έκλεισε οριστικά το 2009 έπειτα από αλληπάλληλες εξεγέρσεις των μεταναστ(ρι)ών και κατόπιν της εγχώριας και της διεθνούς κατακραυγής για τις συνθήκες κράτησης⁴. Μετά το 2009, το κύριο μεταναστευτικό πέρασμα εντοπιζόταν στα χερσαία τουρκικά σύνορα του Έβρου, με αποτέλεσμα την μείωση του αριθμού αφίξεων μέσω της θάλασσας στη Λέσβο και με τα εγχώρια αστυνομικά τμήματα να χρησιμοποιούνται ως άτυποι χώροι κράτησης για τους νεοαφιχθέντες και τις νεοαφιχθείσες. Το ΚΕΠΥ (Κέντρο Πρώτης Υποδοχής) Μόριας, όπως ονομάστηκε αρχικά, ξεκίνησε να κατασκευάζεται στις αρχές του 2013⁵ και τέθηκε υποτυπωδώς

4. Για πιο λεπτομερή στοιχεία για το ΕΧΠΑ της Παγανής, βλ. Γεωργούλας και Σαραντίδης· Ηλιάδου· Τρουμπέτα, στο Σεβαστή Τρουμπέτα (επιμ.), «Το προσφυγικό και μεταναστευτικό ζήτημα», *Διαβάσεις και μελέτες συνόρων*. (Αθήνα: Παπαζήσης, 2012).

5. Βλ., για παράδειγμα, *Greece as Country of Asylum: observations of the United Nations High Commissioner for Human Rights* (Greece: UNHCR, 2014), διαθέσιμο στο: <https://www.unhcr.org/gr/wp-content/uploads/sites/10/2017/10/UNHCR-CoA-Greece-2014-EL.pdf> Στοιχεία για τις συνάψεις συμβάσεων, την έγκριση δαπανών κ.ά. διατίθενται από το Υπουργείο Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης στον ιστότοπο

σε λειτουργία λίγο αργότερα το ίδιο έτος. Το 2015 μετονομάστηκε σε ΚΥΤ (Κέντρο Υποδοχής και Ταυτοποίησης).

Τον Μάρτιο του 2016 συντελέστηκαν δύο εξαιρετικά σημαντικά γεγονότα που άλλαξαν τη διαχείριση της μετανάστευσης σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Οι συνέπειες τους έγιναν ορατές τόσο στο νησί της Λέσβου όσο και στο ΚΥΤ της Μόριας πιο συγκεκριμένα. Το πρώτο συμβάν είχε να κάνει με το κλείσιμο της λεγόμενης «Βαλκανικής Οδού» (Balkan Route) που ακινητοποίησε χιλιάδες ανθρώπους που επιδίωκαν να μετακινηθούν, μέσω των βαλκανικών χωρών, στην κεντρική Ευρώπη⁶. Το δεύτερο ήταν η Κοινή Ανακοίνωση Ευρωπαϊκής Ένωσης και Τουρκίας στις 18 Μαρτίου 2016⁷, η οποία αναφορικά με τη Λέσβο επέφερε, αφενός τη μείωση των αφίξεων των αιτούντων άσυλο σε σχέση με την προηγούμενη χρονιά, –μέσω της ενίσχυσης του καθεστώτος του συνοριακού ελέγχου– και αφετέρου την μετατροπή του ΚΥΤ / Hotspot της Μόριας σε τόπο χωρο-χρονικού περιορισμού για έναν μεγάλο αριθμό των νεοαφιχθέντων⁸. Με λίγα λόγια, η Ευρωπαϊκή Ένωση παραχώρησε κονδύλια

«περί διαφάνειας των οικονομικών συναλλαγών», Διαύγεια: <https://et.diavgeia.gov.gr>

6. Nadia El-Shaarawi and Maple Razsa, 'Movements upon Movements: Refugee and Activist

Struggles to Open the Balkan Route to Europe', στο *History and Anthropology*, (τομ. 30, αρ. 1, 2019), σσ. 91-112.

7. European Council, *Press Release: Eu-Turkey Statement* (18 Μαρτίου 2016), διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/>

8. Martina Tazzioli και Glenda Garelli, 'Containment Beyond Detention: The Hotspot System and Disrupted Migration Movements across Europe', στο *Environment and Planning D: Society and Space*, (τομ. 38, αρ. 6, 2018).

στην Τουρκία και την Ελλάδα ώστε να κρατήσουν εγκλωβισμένους/ες τους/τις μετανάστ(ρι)ες πρώτα στην Τουρκία και συνακόλουθα, εάν οι τελευταίοι/ες έφταναν στην Ευρώπη, να τους/τις περιορίσουν σε κάποιο από τα νησιά του Αιγαίου όπου η εξέταση του αιτήματος του ασύλου τους θα λάμβανε χώρα.

Αναφορικά με τον χωρικό εγκλωβισμό των μεταναστ(ρι)ών υπήρξαν ποικίλες διαβαθμίσεις. Ο κατεξοχήν χώρος ο οποίος λειτούργησε στα πρότυπα φυλακής είναι αυτός του ΠΡΟ.ΚΕ.Κ.Α (Προ-Αναχωρησιακό Κέντρο Κράτησης Αλλοδαπών) (βλ. το Χάρτη 1 στο Παράρτημα). Το ΠΡΟ.ΚΕ.ΚΑ ήταν ένας ειδικά διαμορφωμένος και φυλασσόμενος χώρος εντός του ΚΥΤ, όπου κρατούνταν όσοι βρίσκονταν σε καθεστώς απέλασης⁹. Αυτή η κατηγορία περιλάμβανε: α) μετανάστ(ρι)ες εθνικοτήτων, των οποίων τα ποσοστά λήψης ασύλου ήταν κατώτερα του 25%¹⁰, β) μετανάστ(ρι)ες, των οποίων τα αιτήματα για τη λήψη ασύλου είχαν απορριφθεί σε δεύτερο ή/και τρίτο βαθμό, γ) την άτυπη κράτηση των μεταναστ(ρι)ών που είχαν συλληφθεί για κάποιο παράπτωμα, χωρίς όμως να τους έχει αποδοθεί ποινή φυλάκισης ή να έχουν προφυλακιστεί σε κάποιο από τα σωφρονιστικά καταστήματα της χώρας δ) όσους και όσες είχαν λάβει μέ-

---

9. Deportation Monitoring Aegean, *The prison within the prison within the prison: the detention complex of Moria camp*, διαθέσιμο στο: <https://dm-aegean.bordermonitoring.eu/2018/09/23/the-prison-within-the-prison-within-the-prison-the-detention-complex-of-moria-camp/>

10. Deportation Monitoring Aegean, *Arbitrary detention on arrival – a critique of migrant incarceration on Lesbos island* (25 Απριλίου 2019), διαθέσιμο στο: <https://dm-aegean.bordermonitoring.eu/2019/04/25/arbitrary-detention-on-arrival-a-critique-of-migrant-incarceration-on-lesvos-island/>

ρος στη διαδικασία «οικειοθελούς επαναπατρισμού» μέσω των προγραμμάτων του ΔΟΜ (Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης)¹¹. Το ΠΡΟ.ΚΕ.Κ.Α. υπαγόταν στην δικαιοδοσία της Αστυνομικής Διεύθυνσης Λέσβου (υπό το Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη), αλλά το πλαίσιο λειτουργίας και καθηκόντων του δεν ήταν καθόλου ξεκάθαρο¹². Αυτό σημαίνει πως λειτουργούσε ως «φυλακή» («αποστέρηση του καθεστώ της ελευθερίας») για ανθρώπους που δεν είχαν δικαστεί ή καταδικαστεί σε ποινή φυλάκισης, αλλά υπάγονταν στην κατηγορία της «διοικητικής κράτησης» ('administrative detention') με σκοπό την απέλαση τους. Επίσης, οι περισσότεροι κρατούμενοι και κρατούμενες δεν γνώριζαν για πόσο καιρό θα παρέμεναν υπό κράτηση.

Αν και τυπικά δεν αποτελούσε ένα κλειστό κέντρο κράτησης, το ΚΥΤ της Μόριας ήταν ένας ακόμα χώρος εγκλωβισμού μεταναστ(ρι)ών¹³. Δηλαδή οι μετανάστ(ρι)ες κατά την αναμονή για την ολοκλήρωση των γραφειοκρατικών

---

11. Ο Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης διενεργεί το πρόγραμμα Υποβοηθούμενης Εθελοντικής Επιστροφής στη χώρα προέλευσης των μεταναστ(ρι)ών. Για περισσότερες πληροφορίες δες την ιστοσελίδα του Οργανισμού: <https://greece.iom.int/assisted-voluntary-return-and-reintegration-migrants-situations-vulnerability>

12. Η ίδρυση και η λειτουργία των ΠΡΟΚΕΚΑ αποφασίστηκε με το ΦΕΚ 118/Β/21-1-2015. Το 2018 το Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες δημοσίευσε μία έρευνα σχετικά με την διοικητική κράτηση στην Ελλάδα όπου διαπίστωνε σωρεία προβλημάτων και παραβάσεων της ισχύουσας νομοθεσίας. Βλ. Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες, *Διοικητική κράτηση στην Ελλάδα: διαπιστώσεις από το πεδίο* (2018), διαθέσιμο στο διαδίκτυο: https://www.gcr.gr/media/k2/attachments/GCR_Ekthesi_Dioikitik_Kratisi_2019.pdf

13. Μέχρι τον Μάρτιο του 2020, όταν λόγω της πανδημίας του covid-19 οι περιορισμοί τέθηκαν σε ισχύ.

διαδικασιών (περιγράφονται παρακάτω) είχαν δικαίωμα να κινούνται έξω από το ΚΥΤ, όμως τα εμπόδια και οι περιορισμοί ήταν συχνά ανυπέρβλητοι, με πρακτικό αποτέλεσμα την καθήλωση τους στο camp για άγνωστο χρονικό διάστημα. Από το 2016 και έπειτα οι κάθε είδους περιορισμοί βαθμιαία εντάθηκαν, με αποκορύφωμα το 2020 όταν η κίνηση των μεταναστ(ρι)ών έξω από το ΚΥΤ επιτρεπόταν μόνο σε εξαιρετικές περιστάσεις.

Με δεδομένο ότι το ΚΥΤ απείχε περίπου 7 χλμ. από την πόλη της Μυτιλήνης η μετακίνηση μπορούσε να πραγματοποιηθεί με λεωφορείο έναντι εισιτηρίου, το οποίο σε πολλές περιπτώσεις οι μετανάστ(ρι)ες αδυνατούσαν να καλύψουν. Επιπλέον, η πόλη της Μυτιλήνης συν τω χρόνω μετατράπηκε σε ένα εξαιρετικά εχθρικό περιβάλλον για τις νεοαφιχθείσες και τους νεοαφιχθέντες μετανάστ(ρι)ες λόγω του αυξανόμενου ρατσισμού. Κατά τους χειμερινούς μήνες ήταν ελάχιστοι οι κλειστοί χώροι (δημόσιοι ή ιδιωτικοί) που επέτρεπαν την είσοδο σε μετανάστ(ρι)ες. Κατά τη διάρκεια των θερινών μηνών η πρόσβαση σε δημόσιους χώρους (πάρκα, παραλίες κ.α.) συνεπαγόταν συχνά την παρενόχληση από την αστυνομία και τους ντόπιους ρατσιστές κατοίκους.

Η χωρική καθήλωση μπορεί να γίνει, επίσης, κατανοητή εάν λάβουμε υπόψη τον γεωγραφικό παράγοντα-νησί. Η επιλογή ορισμένων νησιών του Αιγαίου, που συνορεύουν με την Τουρκία, για την κατασκευή των ΚΥΤ/Hotspots, δεν αποτελεί σύμπτωση. Τα νησιά της παραμεθορίου θέτουν από μόνα τους φυσικά εμπόδια στη μετακίνηση προς την ηπειρωτική Ελλάδα, καθώς αυτή μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο μέσω των λιμανιών ή των αεροδρομίων, τα οποία

βρίσκονται υπό αυστηρή επιτήρηση από τα σώματα ασφαλείας. Στην ιδιότυπη «φυλακή» του ΚΥΤ προστίθενται και τα ίδια τα νησιά που έχουν ονομαστεί «νησιά-φυλακές».

Τα διάφορα επίπεδα χωρικού περιορισμού που περιγράφηκαν παραπάνω επενεργούσαν από κοινού με χρονικές καθυστερήσεις και καθηλώσεις, οι οποίες σχετίζονταν με νομικές διαδικασίες που διενεργούνταν σε εξατομικευμένο επίπεδο. Κατά την άφιξη στη Μόρια, το πρώτο και κοινό για όλους και όλες στάδιο ήταν η διαδικασία καταγραφής. Η διαδικασία της πρώτης καταγραφής διεκπεραιωνόταν σε σχετικά σύντομο χρόνο (σε διάστημα κάποιων ημερών) για ανθρώπους με καταγωγή από τη Συρία και περισσότερο χρόνο για άλλες εθνικότητες. Στη συνέχεια ακολουθούσε η διαδικασία αξιολόγησης και κατηγοριοποίησης, κατά την οποία το προφίλ, το φύλο και η εθνικότητα καθόριζαν τις «υπο-ομάδες» στις οποίες κάποιος/α θα μπορούσε να υπαχθεί. Ανάλογα με την «υπο-ομάδα» στην οποία υπάχθηκαν, κάποιοι εγκατέλειπαν το νησί για την κεντρική Ελλάδα σύντομα, άλλοι εγκλωβίζονταν για μήνες ή και χρόνια στα νησιά, ενώ τέλος κάποιοι άλλοι επέστρεφαν στην Τουρκία ή στις χώρες καταγωγής τους.

Ένα εξαιρετικά σημαντικό στάδιο σε όλη αυτή τη διαδικασία ήταν η διάγνωση της «ευαλωτότητας»¹⁴. Η εν λόγω

---

14. Σύμφωνα με το αρ. 14 παρ. 8 του ν. 4375/2016 ευάλωτες ομάδες είναι: α) οι ασυνόδευτοι ανήλικοι, β) τα άτομα που είναι ανάπηρα ή πάσχουν από ανίατη/σοβαρή ασθένεια, γ) οι υπερήλικες, δ) οι γυναίκες σε κύηση/λοχεία, ε) οι μονογονεϊκές οικογένειες με ανήλικα τέκνα, στ) τα θύματα βασανιστηρίων, βιασμού ή άλλης σοβαρής μορφής ψυχολογικής, σωματικής ή σεξουαλικής βίας ή εκμετάλλευσης, άτομα με σύνδρομο μετα-τραυματικής διαταραχής, ιδίως επιζήσαντες και συγγενείς θυμάτων ναυαγίων και τέλος ζ) τα θύματα εμπορίας

διαδικασία περιλάμβανε την αναμονή για συνέντευξη, και την ίδια ώρα, την συγκέντρωση (από πλευράς των αιτούντων) ιατρικών γνωματεύσεων που θα πιστοποιούσαν την ευάλωτη τους κατάσταση. Η αναγνώριση του καθεστώτος «ευάλωτης» εγγυούταν πως οι άνθρωποι θα ζούσαν σε ειδικούς χώρους μέσα στο ΚΥΤ και πως το αίτημα τους για άσυλο δεν θα ήταν απορριπτέο στη βάση της εθνικότητας· πράγμα που, συνακόλουθα, σήμαινε πως οι άνθρωποι δεν μπορούσαν να οδηγηθούν πίσω στην Τουρκία που ήταν «μία ασφαλής, τρίτη χώρα» και πως ο γεωγραφικός περιορισμός που τους περιόριζε, από τη στιγμή της άφιξης τους στο νησί, μπορούσε να αρθεί.

Για όσους και όσες δεν υπάγονταν σε κάποια από τις ευάλωτες ομάδες και κατόρθωναν να υποβάλουν αίτημα για άσυλο, η διαδικασία ήταν η ακόλουθη: αίτημα για άσυλο > (πολύμηνη) αναμονή για τη συνέντευξη > συνέντευξη > (πολύμηνη) αναμονή για την απόφαση > απόφαση. Σε περίπτωση αρνητικής πρώτης απόφασης > νομική προσβολή της απόφασης (έφεση) > (πολύμηνη) αναμονή για δεύτερη συνέντευξη > δεύτερη συνέντευξη > (πολύμηνη) αναμονή για τη δεύτερη απόφαση. Σε περίπτωση δεύτερης αρνητικής απόφασης κάποιοι/ες υπάγονταν σε καθεστώς απέλασης και κάποιοι/ες κατέθεταν μεταγενέστερο αίτημα για άσυλο.

Στο σημείο αυτό πρέπει να τονίσουμε πως τα κριτήρια, οι φορείς που εμπλέκονταν στις παραπάνω διαδικασίες

ανθρώπων. Για τα πρόσωπα αυτά προβλέπεται υποχρέωση ειδικής μέριμνας σε όλα τα στάδια της διαδικασίας ήδη από την είσοδό τους στη χώρα, συμπεριλαμβανομένης της καταγραφής και εξέτασης του αιτήματος διεθνούς προστασίας.

και οι χρόνοι διεκπεραίωσης τους μεταβάλλονταν συνεχώς, χωρίς να ακολουθούν κάποιο κανόνα και χωρίς να διατυπώνεται κάποια αιτιολόγηση. Στην αναμονή των μεταναστ(ρι)ών για την ολοκλήρωση των διαδικασιών εξέτασης του αιτήματός τους για άσυλο προστίθεντο και άλλες καθημερινές «αναμονές». Οι ατελείωτες ουρές για τη διανομή φαγητού, νερού και ρουχισμού, καθώς και για την πρόσβαση στις απολύτως ανεπαρκείς υποδομές υγιεινής αποτελούσαν συμπληρωματικό τμήμα της εμπειρίας της χρονικής καθήλωσης και του εγκλωβισμού.

Ο τρόπος λειτουργίας του ΚΥΤ δε μπορεί να γίνει αντιληπτός παρά μόνο έχοντας γνώση των φορέων που εμπλέκονταν στην λειτουργία του. Στην εν λόγω περίπτωση, εντοπίζουμε ένα πλέγμα όπου η ποινικοποίηση και η καταστολή συνυπάρχουν με την ανθρωπιστική παρέμβαση· συναντάμε, επίσης, εθνικά και διεθνή στρατιωτικά/αστυνομικά σώματα, ελληνικούς, ευρωπαϊκούς και διεθνείς φορείς που εμπλέκονται σε διάφορα νομικά στάδια τα οποία αναφέρθηκαν παραπάνω· τέλος, εντοπίζουμε δεκάδες Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις με πολλούς και διαφορετικούς τομείς υπό την αρμοδιότητά τους.

2

Μεθοδολογία

Η Συμφωνία Ευρωπαϊκής Ένωσης και Τουρκίας τον Μάρτιο του 2016, καθώς και η συνακόλουθη ενσωμάτωση της στην ελληνική νομοθεσία επέφερε ριζικές αλλαγές αναφορικά με τη «διαχείριση της μετανάστευσης». Τα ΚΥΤ ή, όπως επίσημα ονομάζονταν, τα «hotspots», συνιστούν την επιτομή της νέας ελληνικής και ευρωπαϊκής προσέγγισης ως προς τη μετανάστευση, η οποία με τη σειρά της «χαρακτηρίζεται από την πλήρη συστηματοποίηση και τον έλεγχο της κίνησης»¹⁵. Για αυτό το λόγο επιλέξαμε να είναι το εν λόγω θέμα το εναρκτήριο σημείο της παρούσας έκθεσης.

Με εξαίρεση έναν θάνατο που καταγράφηκε στον δημοτικό καταυλισμό του Καρά Τεπέ¹⁶, όλες οι περιπτώσεις,

---

15. A. Vradis, E. Papada, J. Painter and A. Papoutsis, *New Borders: hotspots and the European migration regime*, (London: Pluto Press, 2019).

16. Το Καρά Τεπέ ήταν ένας προσφυγικός καταυλισμός που διοικούσαν από το Δήμο σε κοινοπραξία με την UNHCR, και λειτούργησε

που περιέχονται στην συγκεκριμένη έκθεση, αφορούν σε ανθρώπους που διέμεναν στο ΚΥΤ της Μόριας. Ο λόγος που δεν μπορέσαμε να επεκτείνουμε την έρευνα και σε άλλα ΚΥΤ σχετίζεται με τις περιορισμένες δυνατότητες της συγγραφικής ομάδας. Η ταυτότητα κάποιων από τους νεκρούς είναι γνωστή, ενώ κάποιων άλλων όχι. Ωστόσο, επιλέξαμε να προστατεύσουμε την ιδιωτικότητα αυτών των ανθρώπων, και επομένως όταν γνωρίζουμε την ταυτότητά τους χρησιμοποιούμε μόνο τα αρχικά του ονόματός τους.

Η συγκεκριμένη έκθεση δομείται γύρω από τρεις άξονες. Αρχικά, αποτελεί προϊόν συστηματικής αποδελτίωσης και έρευνας του τύπου από το Μάρτιο του 2016 έως και τον Σεπτέμβριο του 2020. Τα 26 περιστατικά των θανάτων που παρουσιάζονται εδώ, έχουν δημοσιευθεί στον τοπικό ή/και τον εθνικό ή/και τον διεθνή τύπο. Σε κάποιες περιπτώσεις, τα ρεπορτάζ είχαν έκταση λίγων σειρών ανακοινώνοντας τον θάνατο χωρίς περαιτέρω πληροφορίες, ενώ κάποια άλλα περιείχαν εκτεταμένες αναφορές για τις συνθήκες κάτω από τις οποίες τα περιστατικά έλαβαν χώρα. Κατά τη διάρκεια των τεσσεράμισι χρόνων λειτουργίας του ΚΥΤ, υπήρξαν φήμες για θανάτους εντός του που δεν αναφέρθηκαν στον τύπο και δεν παρουσιάζονται στη συγκεκριμένη έκθεση. Συνεπώς, δεν μπορούμε να αποκλείσουμε το ενδεχόμενο να υπήρξαν και άλλα περιστατικά, τα οποία, όμως, δεν κατορθώσαμε να εξακριβώσουμε από αξιόπιστες πηγές.

Δευτερευόντως, συνομιλήσαμε και πήραμε συνεντεύ-

ξεις από ανθρώπους που άμεσα ή έμμεσα ενεπλάκησαν στα γεγονότα που περιγράφονται. Διενεργήσαμε υπό καθεστώς ανωνυμίας, 12 συνεντεύξεις με μετανάστ(ρι)ες, δικηγόρους, γιατρούς και εργαζόμενους/ες σε ΜΚΟ και σε κάποιες περιπτώσεις μιλήσαμε σε κόσμο που γνώριζε τους ανθρώπους που έχασαν τη ζωή τους. Προσπαθήσαμε για κάθε ξεχωριστή περίπτωση να εντοπίσουμε μαρτυρίες και στοιχεία που να πλαισιώνουν τα γεγονότα. Οι μαρτυρίες των συνομιλητ(ρι)ών μας αποτελούν κομμάτι της προσωπικής τους εμπειρίας και θα θέλαμε να ερμηνευτούν υπό το πρίσμα της υποκειμενικής τους προοπτικής.

Τρίτον, επεκτείναμε την έρευνα τόσο στη σχετική ακαδημαϊκή βιβλιογραφία όσο και σε δημοσιογραφικά άρθρα. Παράλληλα, επιχειρήσαμε να παρακολουθήσουμε στενά την υφιστάμενη νομοθεσία καθώς και τις αλλαγές που συνετέλεστηκαν, σε αυτόν τον τομέα, με το πέρασμα των χρόνων.

Πρόθεσή μας με τη συγγραφή της συγκεκριμένης έκθεσης δεν είναι η απόδοση ευθυνών για τους θανάτους που περιγράφονται και περιλαμβάνονται εντός της, καθώς αυτό το πεδίο άπτεται της δικαιοσύνης και του δικαστικού σώματος. Αντιθέτως, πρόθεσή μας είναι να ρίξουμε φως –όπου κάτι τέτοιο είναι εφικτό– στις συνθήκες υπό τις οποίες πολλοί άνθρωποι έζησαν και έχασαν τη ζωή τους.

3

Θάνατοι που προκλήθηκαν εξαιτίας των συνθηκών του ΚΥΤ της Μόριας

Σε τουλάχιστον επτά περιπτώσεις, οι συνθήκες του ΚΥΤ της Μόριας οδήγησαν, –εάν δεν προκάλεσαν άμεσα– σε θανάτους στο camp. Ο υπερπληθυσμός, η ανύπαρκτη προστασία από τα καιρικά φαινόμενα, οι θανάσιμα ανεπαρκείς υποδομές και η σκόπιμη πολιτικά εγκατάλειψη αποτέλεσαν κάποιες από τις πτυχές που περιβάλλουν αυτούς τους θανάτους. Παράλληλα με αυτές τις συνθήκες, το «πλέγμα» των φορέων που περιγράφηκε στην Εισαγωγή –ένα σύνολο από κρατικούς, ιδιωτικούς φορείς και ΜΚΟ– επέτρεψε την διαμόρφωση ενός ασαφούς χάρτη ανάληψης ευθυνών· η ανάληψη καθηκόντων για πληθώρα παροχών (νερό, αποκομιδή απορριμμάτων και εγκαταστάσεις υγιεινής, ηλεκτρικό ρεύμα, διανομή μη βρώσιμων προϊόντων) και ζωνών

εντός και εκτός του ΚΥΤ μεταβιβάστηκε και ανατέθηκε διά εργολαβίας σε κάποιες από τις πολυάριθμες ΜΚΟ – ή τέλος παραμελήθηκε, με αποτέλεσμα την ανεπίσημη κάλυψή του από κάποια από τις τελευταίες.

Ανάμεσα στους θανάτους που καταγράφονται, δύο ευρείες και αλληλοσυνδεόμενες κατηγορίες εντοπίζονται: οι θάνατοι που σημειώθηκαν εξαιτίας των καιρικών φαινομένων και οι θάνατοι που σημειώθηκαν εξαιτίας της φωτιάς· και στις δύο περιπτώσεις καταλυτικό στοιχείο αποτέλεσε ο υπερπληθυσμός. Παρά τους επαναλαμβανόμενους θανάτους υπό παρόμοιες συνθήκες ανά τα χρόνια, η διοίκηση του camp δεν έλαβε το μάθημά της. Εξ' ου και οι αδιάλειπτοι θάνατοι από τις ακραίες καιρικές συνθήκες απόλυτου ψύχους, οι προειδοποιήσεις των τοπικών πρωτοβουλιών –που δεν εισακούστηκαν ποτέ– για την ανάγκη βελτίωσης των συνθηκών του camp ώστε να ανταποκριθεί στα καιρικά φαινόμενα κατά τη διάρκεια του χειμώνα, και οι αμέτρητες φωτιές που ξέσπασαν χωρίς συγκεκριμένες οδοί διαφυγής να έχουν καθοριστεί.

Το κεφάλαιο που ακολουθεί επιχειρεί να αναλύσει τα προαναφερθέντα ελλείματα διερευνώντας επτά περιπτώσεις θανάτων που σημειώθηκαν στο ΚΥΤ της Μόριας.

3.1. Η χωρητικότητα

Η χωρητικότητα του Κέντρου Υποδοχής και Ταυτοποίησης (ΚΥΤ) της Μόριας έφτανε τα 2.757 άτομα¹⁷. Τον Σεπτέμ-

17. Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες, *Η «ζούγκλα» της Λέσβου – εγκλωβισμένοι άνθρωποι σε κίνδυνο* (Οκτώβριος 2019), διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <https://www.gcr.gr/el/ekdoseis-media/reports/>

βριο του 2019 ξέσπασε μία μεγάλη πυρκαγιά που οδήγησε στο θάνατο ενός ανθρώπου και την καταστροφή μερικών κοντέινερ, με αποτέλεσμα η χωρητικότητα του ΚΥΤ να μειωθεί στα 2.240 άτομα (θα επιστρέψουμε στη συγκεκριμένη φωτιά αργότερα σε αυτό το κεφάλαιο). Μετά τη Συμφωνία μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Τουρκίας που περιόρισε την κίνηση των μεταναστ(ρι)ών, οι οποίοι εκκινώντας από την Τουρκία επιχειρούσαν να διασχίσουν διά της θαλάσσης ώστε να φτάσουν στα πέντε πρώτα νησιά υποδοχής, –δηλαδή τη Λέσβο, τη Χίο, την Σάμο, την Κω και τη Λέρο–, ο πληθυσμός σε όλα τα ΚΥΤ των ακριτικών νησιών, και ειδικότερα στη Λέσβο, αυξήθηκε δραματικά. Κάτι τέτοιο οδήγησε τις/τους μετανάστ(ρι)ες να διαβιούν σε άθλιες συνθήκες καθώς δεν μπορούσαν να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες τους. Τον Ιανουάριο του 2020, διέμεναν εγκλωβισμένοι και εγκλωβισμένες στη Λέσβο 21.000 μετανάστ(ρι)ες. Σύμφωνα με καταγραφές¹⁸, τα τρία τέταρτα του πληθυσμού διέμεναν στη λεγόμενη «ζούγκλα», την περιοχή ενός ελαιώνα, που πλεόναζε της έκτασης του ΚΥΤ της Μόριας και εκτεινόταν περιμετρικά του, ενώ εντός της συγκεκριμένης περιοχής είχαν κατασκευαστεί αυτοσχέδιες εγκαταστάσεις (βλ. Φωτογραφία 2 στο Παράρτημα). Οι άνθρωποι ζούσαν σε σκηνές, οι οποίες σε καμία περίπτωση δεν ήταν κατάλληλες για την αντιμετώπιση των καιρικών συνθηκών ψύχους, ενώ δεν είχαν καμία δυνατότητα πρόσβασης σε ανθρώπινες συνθήκες διαβίωσης. Παράλληλα, εντός του

---

item/download/629_ca1e41bc7cc11523816a077b40515a4f

18. Refugee Support Aegean, *Moria nightmare*, (24 Ιανουαρίου 2020), διαθέσιμο στο:

<https://rsaegean.org/en/moria-nightmare/>

ΚΥΤ οι άνθρωποι στοιβάζονταν σε ασφυκτικά γεμάτα κοντέινερ. Στην περιοχή της «ζούγκλας» το ηλεκτρικό ρεύμα μεταφερόταν μέσω καλωδίων τα οποία κυριολεκτικά προεξείχαν πάνω από τις σκηνές των μετανασ(ρι)ών. Συχνές ήταν, επίσης, και οι διακοπές ρεύματος, καθώς ο υπερπληθυσμός στο camp σήμαινε πως το ηλεκτρικό δίκτυο υπερφορτωνόταν. Κάτι τέτοιο συνεπαγόταν τον κίνδυνο πυρκαγιάς, όπως φαίνεται να συνέβη τον Σεπτέμβριο του 2019. Έως το 2020, σύμφωνα με πληροφορίες ανθρώπων που έμεναν στο ΚΥΤ καθώς και εργαζόμενων σε ΜΚΟ, υπήρχε μία τουαλέτα για κάθε 200 άτομα και ένα ντουζ για κάθε 506¹⁹. Για την κάλυψη των καθημερινών τους αναγκών, οι άνθρωποι αναγκάζονταν να περιμένουν ατελείωτες ώρες σε ουρές, υπό άθλιες συνθήκες υγιεινής δίχως καμία μέριμνα για άτομα με αναπηρία. Επιπλέον, οι διαμένοντες στο ΚΥΤ αναγκάζονταν να περιμένουν στην ουρά για να τους παρασχεθεί φαγητό, ενώ σε πολλές περιπτώσεις λάμβαναν ανεπαρκείς μερίδες που δεν κάλυπταν τις βασικές διατροφικές τους ανάγκες²⁰.

Την ίδια στιγμή, στην ευρύτερη περιοχή του ΚΥΤ της Μόριας, το νερό δεν επαρκούσε για ολόκληρο τον πληθυσμό και πολλές φορές οι άνθρωποι δεν είχαν ούτε πρόσβαση σε νερό κατάλληλο προς πόση. Πολύ περισσότερο, οι μετανάστ(ρι)ες δεν είχαν τη δυνατότητα να πλυθούν και να χρησιμοποιήσουν τις τουαλέτες, αφού το η ύδρευση κοβόταν ανά τακτά χρονικά διαστήματα. Με δεδομένο πως οι βασι-

19. Ο.π.

20. Γιατροί Χωρίς Σύνορα, *Θεμελιώνοντας την κρίση στα Ευρωπαϊκά Σύνορα* (Ιούνιος 2021), διαθέσιμο στο: https://msf.gr/sites/default/files/msfpublications/msf_greece_report_gr_02.pdf

κοί κανόνες υγιεινής κάθε άλλο παρά τηρούνταν, πλήθος μολυσματικών ασθενειών εξαπλώνονταν στον πληθυσμό του ΚΥΤ²¹.

Σύμφωνα με τους Γιατρούς Χωρίς Σύνορα (MSF), το συνεχές τραυματικό στρες που βίωναν τα άτομα που διέμεναν στο ΚΥΤ της Μόριας προκαλούνταν λόγω των διαρκών κινδύνων με τους οποίους έρχονταν αντιμέτωποι και αντιμέτωπες. Τον Σεπτέμβριο του 2018, οι MSF ανέφεραν πως οι κακές συνθήκες διαβίωσης, η αδυναμία των ανθρώπων να καλύψουν τις ανάγκες τους, οι περίπλοκες γραφειοκρατικές διαδικασίες για την αίτηση ασύλου και ο κίνδυνος της απέλασης συνιστούσαν το σύνολο των παραγόντων που επιβάρυναν σωματικά και ψυχικά τους ανθρώπους που ζούσαν στο ΚΥΤ²².

Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο καταγράφουμε επτά περιπτώσεις θανάτων που προκλήθηκαν εξαιτίας των συνθηκών διαβίωσης που επικρατούσαν στο ΚΥΤ της Μόριας: εξαιτίας του παράγοντα του υπερπληθυσμού, των καιρικών φαινομένων ψύχους, των ελλείψεων των υποδομών και των πυρκαγιών. Επιπροσθέτως, θα επιχειρήσουμε να ταυτοποιήσουμε μία πληθώρα θεσμικών και δομικών ελλείψεων που συνέβαλαν στην πρόκληση των συγκεκριμένων θανάτων.

---

21. Ο.π.

22. Medecins Sans Frontieres, *Self harm and attempted suicides increasing for child refugees in Lesbos* (17 September 2018), διαθέσιμο στο: <https://www.msf.org/child-refugees-lesbos-are-increasingly-self-harming-and-attempting-suicide>

3.2. Χειμώνας του 2016-2017: Θάνατοι λόγω ψύχους

Στις 24 Νοεμβρίου του 2016, δύο άνθρωποι, μία ηλικιωμένη γυναίκα 66 χρονών και ένα αγόρι 6 ετών –ο εγγονός της– έχασαν τη ζωή τους λόγω μίας φωτιάς που ξέσπασε ενώ μαγείρευαν. Η κουζίνα υγραερίου που χρησιμοποιούσαν εξερράγη, με αποτέλεσμα το θάνατό τους, τον τραυματισμό άλλων ανθρώπων, καθώς και την ολική καταστροφή 20 μεγάλων σκηνών, 100 μικρότερων και ενός κοντέινερ που στέγαζε μετανάστ(ρι)ες²³.

Τους συγκεκριμένους θανάτους διαδέχτηκε μία σειρά αντίστοιχων θανάτων εξαιτίας του ψύχους²⁴. Ο χειμώνας του 2016-2017 ήταν εξαιρετικά ψυχρός καλύπτοντας το camp της Μόριας με μία στρώση χιονιού για πολλές μέρες²⁵. Τον Ιανουάριο του 2017, υπήρξε μία απόκλιση 2.2 βαθμών Κελσίου στη γενική θερμοκρασία της Μυτιλήνης και μία απόκλιση μεγέθους 203% στα γενικά επίπεδα χιονόπτωσης²⁶. Σε μία προσπάθεια να θερμάνουν τα ακατάλληλα

23. Διονύσης Βυθούλκας, *Εκτονώθηκε η ένταση μετά την πυρκαγιά στη Μόρια – Δύο νεκροί πρόσφυγες*, Το Βήμα (25 Νοεμβρίου 2016), διαθέσιμο στο: <https://www.tovima.gr/2016/11/25/society/ektonwthike-i-entasi-meta-tin-pyrgkagia-sti-moria-dyo-nekroi-prosfyges/>

24. Γιάννης Παπαδόπουλος, *Μία εβδομάδα, τρεις θάνατοι, καμία ευθύνη*, Η Καθημερινή (26 Νοεμβρίου 2017), διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/investigations/936387/mia-evdomada-treis-thanatoi-sti-moria-kamia-eythyni/>

25. Helen Smith, *Cold weather reignites fears for refugees poorly sheltered in Greece*, Guardian (25 Ιανουαρίου 2017), διαθέσιμο στο: <https://www.theguardian.com/world/2017/jan/25/cold-weather-reignites-fears-refugees-poorly-sheltered-greece>

26. Γιάννης Παπαδόπουλος, *Δικαίωση για θανάτους στη Μόρια*, Η Καθημερινή (25 Ιουνίου 2021), διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/society/561411055/dikaiosi-gia-thanatoys-sti-moria/>

για την παροχή θέρμανσης κοντέινερ και σκηνές, οι άνθρωποι ξεκίνησαν να χρησιμοποιούν αυτοσχέδιες σόμπες. Σήμερα εικάζεται πως αυτές οι σόμπες οδήγησαν, μέσα σε μία εβδομάδα, σε τρεις θανάτους από δηλητηρίαση μονοξειδίου του άνθρακα. Στις 24 Ιανουαρίου 2017, ο Α.Μ.Α.Ε, ένας άντρας 22 χρονών από την Αίγυπτο, πέθανε στη σκηνή του στη Μόρια. Στις 28 Ιανουαρίου του 2017, ο 46 ετών Μ.Μ. από τη Συρία, πέθανε υπό τις ίδιες συνθήκες, ενώ αξίζει να αναφερθεί πως βρισκόταν στην ίδια σκηνή με τον Α.Μ.Α.Ε. Στις 30 Ιανουαρίου 2017, ο J.G.A, 22 ετών από το Πακιστάν πέθανε επίσης από δηλητηρίαση μονοξειδίου του άνθρακα.

3.2.1. Η διοικητική γκρίζα ζώνη και η απουσία ερευνών

Έπειτα από αυτούς τους θανάτους κατέστη φανερό πως κανένας θεσμός ή φορέας δεν θα αναλάβει την ευθύνη για τη διενέργεια μίας έγκαιρης και στο ύψος της περίπτωσης έρευνας. Σύμφωνα με μία έκθεση του *PRO ASYL* και του *Refugee Support Aegean* που δημοσιεύτηκε το 2017, «το Υπουργείο Μετανάστευσης δεν επιδίωξε έγκαιρα και με συνέπεια την διερεύνηση αυτών των σημαντικών περιστατικών θανάτου. Στις περισσότερες περιπτώσεις, η διενέργεια ερευνών εκκρεμούσε για μεγάλο χρονικό διάστημα ή προσέκρουε σε διοικητικά κωλύματα»²⁷. Αυτή ακριβώς η αποτυχία ανάληψης δράσης ενισχύθηκε από το σύνθετο πλέγμα των θεσμικών οργάνων και από τον ασαφή καθο-

---

27. PRO ASYL and Refugee Support Aegean, Greek Hotspots: deaths not to be forgotten (14 Ιουνίου 2017), διαθέσιμο στο: https://www.proasyl.de/wp-content/uploads/2015/12/2017-06-14-RSA-Policy-Paper_Greek-Hotspots_Deaths-not-to-be-forgotten.pdf

ρισμό των διοικητικών ευθυνών, όπως περιγράφηκε στην Εισαγωγή.

Ένας από τους παράγοντες που συνέβαλε στην πρόκληση των συγκεκριμένων θανάτων ήταν η εξ' αρχής άρνηση του εν λόγω προβλήματος από την πλευρά των υπευθύνων. Και πάλι σύμφωνα με το *PRO ASYL* και το *RSA*, «Στις 5 Ιανουαρίου, ο Υπουργός Μετανάστευσης, Γιάννης Μουζάλας δήλωσε με βεβαιότητα πως κανένας πρόσφυγας δεν κοιμόταν πλέον στο κρύο». Μετά τους θανάτους που σημειώθηκαν, «απάντησε με επιθετικό τρόπο στις επικρίσεις που δέχτηκε μετά από τα σοβαρά αυτά ατυχήματα, αποποιούμενος την ευθύνη και μεταθέτοντάς την σε πληθώρα παραγόντων που, κατά τα λεγόμενά του, παρακώλυσαν τη διαδικασία ενίσχυσης των υποδομών του ΚΥΤ για την αντιμετώπιση των καιρικών φαινομένων έντονου ψύχους»²⁸.

Παράλληλα με την άρνηση και την αποποίηση ευθυνών, παρατηρείται πως λίγες προσπάθειες υπήρξαν για την διενέργεια περαιτέρω ερευνών αναφορικά με τις αιτίες των θανάτων. Έως τον Ιούνιο του 2017, καμία αιτία θανάτου δεν ανακοινώθηκε επίσημα και οι τεχνικές εξετάσεις που απαιτούνταν για τις ιατροδικαστικές εκθέσεις εκκρεμούσαν ακόμη. Συνεπώς, καμία εισαγγελική έρευνα δεν μπορούσε να διεξαχθεί. Το ακαθόριστο διοικητικό πλαίσιο του ΚΥΤ της Μόριας συνεπαγόταν πως οι πολυάριθμοι φορείς που δραστηριοποιούνταν εντός του, εκτιμούσαν πως η διερεύνηση των θανάτων δεν ενέπιπτε στα καθήκοντά τους. Το Κέντρο Ελέγχου και Πρόληψης Νοσημάτων (ΚΕΕΛΠΝΟ) υποστήριξε πως οι ιδιάζουσες συνθήκες του κάθε θανάτου

---

28. *Ο.π.*

δεν υπάγονταν στο διακριτό πεδίο αρμοδιοτήτων του και επομένως δεν μπορούσε να διενεργήσει κάποια έρευνα. Το ίδιο υποστήριξαν και το Εθνικό Κέντρο Επιχειρήσεων Υγείας και ο Διευθυντής Δημόσιας Υγείας της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου²⁹. Έπειτα από αίτημα του RSA, ο Γενικός Επιθεωρητής Δημόσιας Διοίκησης δήλωσε πως θα προχωρήσει στην διενέργεια έρευνας μόνο «έπειτα από γραπτή καταγγελία ή αίτημα από κάποια αρμόδια αρχή ή εκπρόσωπο της κυβέρνησης». Εν τω μεταξύ, καμία αρχή δεν επιχείρησε να διερευνήσει εκείνες τις αναφορές που ισχυρίζονταν πως το μονωτικό υλικό των σκηνών που προμήθευαν κάποιες ΜΚΟ που παρείχαν ανθρωπιστική βοήθεια, ίσως διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην εισπνοή του δηλητηρίου. Αν και ο Υπουργός Μουζάλας δήλωσε πως «ήλπιζε αυτοί οι θάνατοι να μας κάνουν σοφότερους», είναι εξαιρετικά δύσκολο να παρατηρήσουμε πώς κάτι τέτοιο θα ήταν εφικτό χωρίς τα ελλείματα στις υποδομές του camp να ληφθούν υπόψη³⁰.

Τα επιζήσαντα μέλη της οικογένειας του Αιγύπτιου Α.Μ.Α.Ε και του Σύριου Μ.Μ κατέθεσαν αγωγή κατά του ελληνικού κράτους για το θάνατο των συγγενών τους. Τον Ιούνιο του 2021, το πρωτόδικο Διοικητικό Δικαστήριο Αθηνών έλαβε δύο αποφάσεις-ορόσημα εναντίον του ελληνικού κράτους και επιδίκασε αποζημίωση 85.000 ευρώ στην οικογένεια του Αιγυπτίου και 250.000 ευρώ στην οικογένεια του Σύρου, αναγνωρίζοντας πως πέθαναν από την εισπνοή μονοξειδίου του άνθρακα, αφού οι θανόντες

---

29. Ό.π

30. Ό.π

επιχείρησαν να ανάψουν αυτοσχέδιες σόμπες εντός των σκηνών τους για να προστατευτούν από το ακραίο ψύχος. Το δικαστήριο αναγνώρισε τις απαράδεκτες συνθήκες στο ΚΥΤ της Μόριας και επισήμανε την αδράνεια των αρχών αναφορικά με την παροχή αξιοπρεπούς στέγασης ή την κατάλληλη πληροφόρηση των διαμενόντων για τους κινδύνους οι οποίοι ελλόχευαν³¹.

3.3. Και άλλος θάνατος λόγω ψύχους

Ενώ ο χειμώνας του 2017-2018 πλησίαζε, η διοίκηση του camp είχε και πάλι αποτύχει στον σχεδιασμό και την προετοιμασία των υποδομών για τα ψυχρά καιρικά φαινόμενα που επέκειντο. Υπό το πρόταγμα «Καμπάνια για το Άνοιγμα των Νησιών», οι ομάδες της κοινωνίας των πολιτών και οι τοπικές συλλογικότητες που δραστηριοποιούνταν στα νησιά του Αιγαίου –υποστηριζόμενες από 121 υπογράφοντες από όλη την Ευρώπη– απαίτησαν να μην υπάρξουν άλλοι θάνατοι λόγω ψύχους. Στην αρχική τους δήλωση την οποία απηύθυναν στον τότε Πρωθυπουργό της Ελλάδας, Αλέξη Τσίπρα, την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και σε κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σκιαγραφούσαν τα εμπόδια για την πραγμάτωση ενός συνεκτικού σχεδίου που θα ενίσχυε τις υποδομές του camp για την αντιμετώπιση του ψύχους: την έλλειψη σαφούς ανάθεσης ευθυνών στους τοπικούς και τους διεθνείς φορείς για να επιτευχθεί κάτι τέτοιο, καθώς και την έλλειψη εποπτείας σχετικά με την δαπάνη των 70 εκατομμυρίων ευρώ που παραχωρήθηκαν στην ελληνική

---

31. Γιάννης Παπαδόπουλος, *Δικαίωση για τη Μόρια, ό.π.*

κυβέρνηση «για να διαχειριστεί την κατάσταση»³².

Το συγκεκριμένο κάλεσμα δεν εισακούστηκε ποτέ, όμως, παρόλο που κατά τη διάρκεια του χειμώνα δεν σημειώθηκαν θάνατοι λόγω των καιρικών φαινομένων (το αποτέλεσμα ενός ήπιου χειμώνα), ο πληθυσμός του camp εξακολούθησε να αυξάνεται. Έως τον Ιανουάριο του 2019 ο πληθυσμός είχε φτάσει τους 5.000 ανθρώπους³³. Στις 8 Ιανουαρίου 2019, ο 24 ετών J.P.A από τον Καμερούν πέθανε. Είχε φτάσει στην Ελλάδα 48 ημέρες νωρίτερα. Εργαζόμενοι/οι που δούλευαν σε ΜΚΟ στο ΚΥΤ της Μόριας δήλωσαν:

Στη Μόρια και την περιοχή του Ελαιώνα υπήρχαν διακοπές ρεύματος από τις 27 Δεκεμβρίου του 2018, με τη συχνότητα αυτών των διακοπών να αυξάνεται για μεγάλα χρονικά διαστήματα. Αυτοί που ζουν στο camp της Μόριας περιγράφουν συνθήκες όπου το ηλεκτρικό ρεύμα λειτουργεί μόνο σποραδικά. Κάποιοι αναφέρουν πως δεν είχαν πρόσβαση σε ηλεκτρικό ρεύμα για τρεις μέρες. Φημολογείται πως το ενεργειακό δίκτυο είναι υπερφορτωμένο, με αποτέλεσμα τα σώματα θέρμανσης να μην είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθούν³⁴.

Δεχόμενος κριτική, ο Υπουργός Μετανάστευσης, Δη-

32. Open the Islands Campaign, *No more dead from the cold* (12 Οκτωβρίου 2017), διαθέσιμο στο: <https://opentheislands.wordpress.com/2017/10/11/open-the-islands-no-more-dead-from-cold/>

33. Refugee Support Aegean, *Moria Nightmare*, ό.π.

34. Αλληλεγγύη Λέσβου – ΠΙΚΠΑ, *Ακόμη ένας θάνατος από το κρύο*; (9 Ιανουαρίου 2017), διαθέσιμο στο: <https://www.facebook.com/%20notes/363042088382774/>

μήτρης Βίτσας υποστήριξε πως ο J.P.A κατοικούσε σε ένα ISOBOX κοντέινερ εξοπλισμένο με σώματα θέρμανσης και κουβέρτες³⁵. Οι φίλοι του, ωστόσο, δήλωσαν πως ζούσε σε μία σκηνή στην περιοχή του Ελαιώνα η οποία πλεονάζει του ΚΥΤ, και πως κάποιες φορές τον είχαν φιλοξενήσει στο δικό τους κοντέινερ. Τη νύχτα που πέθανε, είχε αφήσει την σκηνή του στον Ελαιώνα και πήγε στο δικό τους κοντέινερ. Σημείωσαν πως παραπονιόταν για το κρύο εδώ και τρεις εβδομάδες³⁶. Παράλληλα, η έκθεση του ιατροδικαστή απεφάνθη πως είχε πεθάνει από «καρδιακή προσβολή», που προκλήθηκε από ένα «ισχαιμικό καρδιακό επεισόδιο»³⁷.

3.4. Διοικητική πίεση στις ΜΚΟ για πρόσκαιρες λύσεις

Στις 24 Σεπτεμβρίου του 2019, ένα παιδί 5 ετών από το Αφγανιστάν βρήκε το θάνατο, καθώς παρασύρθηκε από ένα διερχόμενο φορτηγό. Το περιστατικό έλαβε χώρα σε μία περιοχή έξω από το camp της Μόριας, η οποία υπαγόταν σε ιδιωτική δικαιοδοσία και χρησιμοποιούνταν από μία ΜΚΟ για τη διανομή προμηθειών σε μετανάστ(ρι)ες που ζούσαν στο camp. Το συγκεκριμένο παιδί έπαιζε μέσα σε ένα χαρτόκουτο, όταν ο οδηγός του φορτηγού που περνούσε από

35. Tania Georgiopolou, *Coroner probing death of Cameroonian man at Moria camp*, Kathimerini (9 Ιανουαρίου 2019), διαθέσιμο στο: <https://www.ekathimerini.com/news/236367/coroner-probing-death-of-cameroonian-man-at-moria-migrant-camp/>

36. Αλληλεγγύη Λέσβου – ΠΙΚΠΑ, *Ακόμη ένας θάνατος από το κρύο*, ό.π.

37. 'Cameroonian man from Moria may have died of a heart attack, coroner says', Athens-Macedonian News Agency (8 Ιανουαρίου 2019), διαθέσιμο στο: <https://www.amna.gr/en/article/323246/Cameroonian-from-Moria-may-have-died-of-a-heart-attack-coroner-says>

την προαναφερθείσα περιοχή, δεν είδε ότι το παιδί βρισκόταν στο εσωτερικό του κουτιού, με αποτέλεσμα να το τραυματίσει θανάσιμα. Όταν το ασθενοφόρο και το ιατρικό προσωπικό έφτασαν στο σημείο, εντόπισαν το παιδί το οποίο έφερε σοβαρές κρανιο-εγκεφαλικές κακώσεις· ενώ από τη στιγμή που το θύμα μεταφέρθηκε στο νοσοκομείο ήταν ήδη νεκρό. Οι εθελοντές και οι εργαζόμενες/οι σε ΜΚΟ που ήταν αυτόπτες μάρτυρες του περιστατικού ανέφεραν πως βίωσαν το εν λόγω συμβάν «ως ένα ατύχημα». Ο οδηγός του φορτηγού κατηγορήθηκε για ανθρωποκτονία από αμέλεια και δεν είναι σαφές με ποιον τρόπο έχει εξελιχθεί η συγκεκριμένη υπόθεση. Έπειτα από πίεση που ασκήθηκε από ανθρωπιστικές οργανώσεις, οι γονείς του παιδιού μεταφέρθηκαν σε ένα διαμέρισμα εκτός του camp³⁸.

Θεωρούμε πως το προαναφερθέν περιστατικό ρίχνει άπλετο φως στο ρόλο των ΜΚΟ εντός του ΚΥΤ. Ήδη από τον Σεπτέμβριο του 2019, με βάση τα στοιχεία της Ύπατης Αρμοστείας ο αριθμός του μεταναστευτικού πληθυσμού στη Λέσβο ανερχόταν σε 14.900, από τους οποίους το 42% ήταν παιδιά. Από αυτές και αυτούς, 12.650 άνθρωποι διέμεναν στο ΚΥΤ της Μόριας και στις άτυπες επεκτάσεις που δομήθηκαν γύρω από αυτό³⁹. Η κατάσταση που επικρατούσε εκείνη την περίοδο στο camp χαρακτηρίστηκε τόσο από τους/τις μετανάστ(ρι)ες όσο και από τους/τις εργαζόμε-

38. *Tragedy strikes in Greece as 5-year-old Afghan boy dies* (26 Σεπτεμβρίου 2019), διαθέσιμο στο: <https://www.infomigrants.net/en/post/19796/tragedy-strikes-in-greece-as-a-5yearold-afghan-boy-dies>.

39. Τα στατιστικά αυτά ανακτήθηκαν από το Φόρουμ Διαπραγματευτικών Διαβουλεύσεων της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, Πρακτικά Συνεδρίου (4 Ιουλίου 2019 & 3 Οκτωβρίου 2019).

νους/ες σε ΜΚΟ και τις εθελόντριες –το λιγότερο– χάρης, ενώ ο κίνδυνος των κάθε είδους «ατυχημάτων», εξαιτίας του υπερπληθυσμού, ήταν καθημερινά παρών. Σύμφωνα με μία εργαζόμενη σε μία Μη Κυβερνητική Οργάνωση που δραστηριοποιούνταν στο camp:

«Οι δρόμοι σε κοντινή απόσταση από τη Μόρια ήταν γεμάτοι από κόσμο που περπατούσε προς κάθε κατεύθυνση· ήταν σχεδόν αναμενόμενο πως θα συνέβαινε κάποιο ατύχημα. Ακόμη και στον Ελαιώνα, ο κίνδυνος ατυχήματος ήταν πάντοτε εξαιρετικά υψηλός. Από τα πιο απλά πράγματα, όπως το να γλιστρήσει κάποιος επειδή το έδαφος ήταν ανώμαλο και τραχύ, έως το να πάθει ηλεκτροπληξία επιχειρώντας να αντλήσει ρεύμα υψηλής τάσης μέσω των καλωδίων».

- Ε., εργαζόμενη σε οργάνωση που δραστηριοποιούνταν εκείνη την περίοδο στο ΚΥΤ

Με το ΚΥΤ να επεκτείνεται πέρα από τα αρχικά του όρια, υπήρξε μεγάλη ανάγκη για στέγαση χωρίς να υπάρχουν καθόλου υποδομές. Σύμφωνα με μετανάστ(ρι)ες, εργαζόμενους/ες και εθελοντ(ρι)ές, οι ζώνες 10, 11 και 12 αντιμετώπιζαν το μεγαλύτερο πρόβλημα καθώς, μεταξύ άλλων, δεν διέθεταν πρόσβαση σε ηλεκτρικό ρεύμα και νερό (βλ. το Χάρτη 2 στο Παράρτημα). Ταυτόχρονα, η επέκταση του ΚΥΤ δημιούργησε εντάσεις με τους κατοίκους του χωριού της Μόριας και τους ιδιοκτήτες γης και ακινήτων κοντά στην περιοχή, που παρατηρούσαν τις ιδιοκτησίες τους είτε να απειλούνται είτε να καταπατούνται. Σύμφωνα με την Ε., η διοίκηση του ΚΥΤ δεν ήθελε να προχωρήσει στην εγκατά-

σταση κάποιας μόνιμης υποδομής –οι οποίες ήταν απαραίτητες για την επιβίωση των μεταναστ(ρι)ών στο camp–, καθώς επιθυμούσε να αποφύγει τη ρήξη με τους ντόπιους κατοίκους. Ως αποτέλεσμα, η διοίκηση ασκούσε πίεση στις ΜΚΟ που δραστηριοποιούνταν στον camp, ώστε οι αναδυόμενες ανάγκες των μεταναστ(ρι)ών να καλυφθούν με αυτοσχέδιους τρόπους.

Το αποτέλεσμα της διαβίωσης σε συνθήκες γενικευμένης αποστέρησης ήταν η πρόκληση εντάσεων μεταξύ των διαφόρων κοινοτήτων των μεταναστ(ρι)ών, αλλά και η πρόκληση εντάσεων που προσανατολιζόταν στη διοίκηση του ΚΥΤ. Διάφορες μαφίες καθώς και διάφορα άτομα μικρά μαγαζιά σχηματίστηκαν, αφού βρήκαν πρόσφορο έδαφος καλύπτοντας τις καθημερινές ανάγκες, τις οποίες οι μετανάστ(ρι)ες δεν μπορούσαν να ικανοποιήσουν με κάποιο άλλο τρόπο.

«Το ΚΥΤ μάς χρησιμοποιούσε [τη ΜΚΟ στην οποία εργάζονταν η Ε.] για να συσσωρεύουμε τις εντάσεις [...], μεταξύ του ΚΥΤ και των ντόπιων, μεταξύ της αστυνομίας και των μεταναστ(ρι)ών, ήμασταν μία ρυθμιστική ζώνη ανάμεσα στον καθένα, επιχειρώντας να γεφυρώσουμε τις διαρρηγμένες σχέσεις. Ήταν μια εκβιαστική συνθήκη τόσο για τους/τις εργαζομένους/ες όσο και για τους εθελοντές και τις εθελόντριες, καθώς αντιλαμβανόμασταν πως αν δεν ήμασταν εκεί, κανείς δεν θα παρενέβαινε και ίσως τα πράγματα να εξελίσσονταν πολύ χειρότερα. Τα πάντα συνιστούσαν ένα διαρκές δίλημμα χωρίς καμία καλή απάντηση. Θυμάμαι ένα

συγκεκριμένο περιστατικό, στο οποίο η αστυνομία ζήτησε από το ΚΥΤ να στείλει μία ΜΚΟ για να απειλήσει τους/τις μετανάστ(ρι)ες πως θα έρθει η αστυνομία (!) Επειδή υπήρχε ένας θυμωμένος ιδιοκτήτης [ένας ντόπιος]».

3.5. Πολλαπλές φωτιές

Πλάι στους δύο θανάτους λόγω φωτιάς που καταγράφηκαν προηγουμένως σε αυτό το κεφάλαιο, καταγράψαμε επίσης άλλες τρεις περιπτώσεις θανάτων που προκλήθηκαν εξαιτίας πυρκαγιών. Τον Σεπτέμβριο του 2019, η F.T., 49 ετών από το Αφγανιστάν πέθανε κατά τη διάρκεια μίας πυρκαγιάς στο ΚΥΤ της Μόριας⁴⁰. Στις 5 Δεκεμβρίου του 2019, η N., 27 ετών από το Αφγανιστάν βρήκε το θάνατο εξαιτίας μίας πυρκαγιάς που ξέσπασε σε ένα κοντέινερ στο camp του Καρά Τεπέ⁴¹ – έναν καταυλισμό που δεν υφίσταται πλέον, ο οποίος υπαγόταν στη διοίκηση του δήμου και στέγαζε 1.300 μετανάστ(ρι)ες⁴². Τέλος στις 16 Μαρτίου του 2020, ένα κορίτσι 6 ετών πέθανε και πάλι στο camp

40. Ανθή Παζιάνου, «Καμένες καρδιές» διαδηλώνουν, Στο Νησί (30 Σεπτεμβρίου 2019), διαθέσιμο στο: <https://www.stonisi.gr/post/4347/kamenes-kardies-diadhlwnoun>

41. *Afghan refugee dies in fire in Kara Tepe camp in Lesbos*, Keep Talking Greece (5 Δεκεμβρίου 2019), διαθέσιμο στο: <https://www.keeptalkinggreece.com/2019/12/05/afghan-refugee-dies-in-fire-in-kara-tepe-camp-lesvos/>

42. Βλ. International Rescue Committee Greece, *Report of actions 2019*, διαθέσιμο στο: <https://www.rescue.org/eu/report/irc-hellas-apologismos-drason-2019>

της Μόριας λόγω μίας πυρκαγιάς⁴³.

Η F.T. βρήκε τον θάνατο στις 29 Σεπτεμβρίου του 2019 σε μία φωτιά που κατέστρεψε τουλάχιστον οκτώ Isobox κοντέινερ. Η φωτιά οδήγησε στον τραυματισμό πολλών ατόμων, ενώ εξαιτίας της ακόμα περισσότεροι άνθρωποι έμειναν χωρίς ρουχισμό και χωρίς στέγη. Μία έρευνα την οποία διεξήγε η πυροσβεστική υπηρεσία έπειτα από κάποιο χρονικό διάστημα εντόπισε την αιτία της πυρκαγιάς, η οποία φαίνεται πως προκλήθηκε εξαιτίας ενός ελλατωματικού και υπερφορτωμένου συστήματος παροχής ηλεκτρικής ενέργειας. Σε λιγότερο από τρεις μήνες, ο πληθυσμός του camp εκτοξεύτηκε από τους 5.450, τον Ιούλιο του 2019, στους 12.650 ανθρώπους, τη στιγμή που ξέσπασε η φωτιά⁴⁴. Στις 8 Ιουλίου του ίδιου χρόνου, η κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας ανέλαβε την κυβέρνηση του ελληνικού κράτους με ξεκάθαρη εντολή να ανοίξει ένα καινούργιο κεφάλαιο στη διαχείριση της μετανάστευσης⁴⁵. Παρά τις υποσχέσεις για αποσυμφόρηση των νησιών, ο αριθμός των μεταναστ(ρι)ών που μεταφέρθηκαν από τη Λέσβο στην ηπειρωτική Ελλάδα, σε ένα πρώτο βαθμό, μειώθηκε. Μεταξύ της 1ης Ιουλίου και της 30ης Σεπτεμβρίου, 11.021 με-

43. Katy Fallon, *Child killed in refugee camp fire*, Guardian (16 Μαρτίου 2020), διαθέσιμο στο: <https://www.theguardian.com/world/2020/mar/16/child-killed-in-lesbos-refugee-camp-fire>

44. Σχεδιαγράμματα από Φόρουμ Διαπραγματευτικών Διαβουλεύσεων της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, Πρακτικά Συνεδρίου (4 Ιουλίου 2019 και 3 Οκτωβρίου 2019).

45. Nektaria Stamouli, *Greek conservatives agitate for drastic response on refugees*, Politico (10 Δεκεμβρίου 2019), διαθέσιμο στο: <https://www.politico.eu/article/migration-divides-greek-government-refugees-antonis-samaras-kyriakos-mitsotakis-syriza/>

τανάστ(ρι)ες έφτασαν στο νησί, ενώ μόνο 5.182 μεταφέρθηκαν στην ηπειρωτική Ελλάδα. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την τεράστια αύξηση του πληθυσμού στο camp της Μόριας, επιβαρύνοντας ακόμη περισσότερο τις υποδομές που είχαν κατά πολύ ξεπεράσει τα όρια τους. Στο Φόρουμ Διαπραγματευτικών Διαβουλεύσεων της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ στις 3 Οκτωβρίου του 2019, ΜΚΟ που δραστηριοποιούνταν στον τομέα παροχής στέγασης έκαναν λόγο για «αρκετά προβλήματα στο ΚΥΤ της Μόριας εξαιτίας των συνθηκών του υπερπληθυσμού», υποστηρίζοντας πως «οι υπάρχουσες εγκαταστάσεις δεν ήταν επαρκείς για να καλύψουν τις ανάγκες των διαμενόντων, όσον αφορά στην παροχή ηλεκτρικού ρεύματος»⁴⁶.

3.5.1. Κατασκευάζοντας μία κρίση δημοσίας τάξεως

Στην πυρκαγιά που ξέσπασε, την απώλεια των ανθρωπινων ζωών που σημειώθηκαν και τις διαμαρτυρίες των κοινοτήτων που αναγκάστηκαν να εκτοπιστούν στο εσωτερικό του ΚΥΤ της Μόριας, η τοπική και η εθνική αστυνομία ανταποκρίθηκαν με σκληρότητα, αντί της εφαρμογής μίας ανθρωπιστικής απάντησης. Η αστυνομία έδωσε στα μέσα μαζικής ενημέρωσης μία διαστρεβλωμένη εικόνα αυτών που συνέβησαν. Ένας εκπρόσωπος των ελληνικών αστυνομικών δυνάμεων, ο Θεόδωρος Χρονόπουλος, δήλωσε στο *Associated Press* πως οι μετανάστ(ρι)ες έβαλαν οι ίδιοι δύο από τις φωτιές, μία έξω από το camp και μία στο εσω-

46. Σχεδιαγράμματα από Φόρουμ Διαπραγματευτικών Διαβουλεύσεων της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, Πρακτικά Συνεδρίου (3 Οκτωβρίου 2019).

τερικό του. Ωστόσο, η συγκεκριμένη δήλωση δόθηκε αμέσως μετά το ξέσπασμα της πυρκαγιάς, προτού διενεργηθεί οποιαδήποτε επίσημη έρευνα αναφορικά με τα αίτια της⁴⁷.

Η έλλειψη σχεδίου διαφυγής σε περίπτωση πυρκαγιάς οδήγησε σε χαοτικές σκηνές, αφού όσοι και όσες ζούσαν στο camp προσπάθησαν να κατεδαφίσουν τους φράχτες για να διαφύγουν, ενώ παράλληλα μία ομάδα μεταναστ(ρι)ών επιχείρησε από μόνη της να σβήσει τη φωτιά. Τα μη μονταρισμένα βίντεο απεικονίζουν τον γενικευμένο πανικό που επικράτησε, καθώς ο συρμάτινος φράχτης που περιέβαλε το ΚΥΤ εμποδίζε τους ανθρώπους να τραπούν σε φυγή. Στον τύπο και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, οι εκπρόσωποι της αστυνομίας παρουσίασαν το πλήθος ως ιδεολογικά προδιατεθειμένο εναντίον τους, υποστηρίζοντας πως οι μετανάστ(ρι)ες εμποδισαν τους αστυνομικούς και την πυροσβεστική υπηρεσία από το παράσχει βοήθεια στην εκκένωση. Η Ένωση Αστυνομικών Υπαλλήλων Λέσβου περιέγραψε «τις φρικτές και τις φανατικές επιθέσεις εναντίον τους», κατά τη διάρκεια της οποίας οι μετανάστ(ρι)ες τους πέταγαν πέτρες και φώναζαν «σκοτώστε την αστυνομία»⁴⁸. Κυκλοφόρησαν επίσης εικόνες με ένα φορτηγό της πυροσβεστικής, το οποίο δέχτηκε επίθεση ενόσω επιχειρούσε να σβήσει τη φωτιά. Παρ' όλα αυτά, μέλη ΜΚΟ που δραστη-

47. *Migrants in Greece set fires in camp, at least 1 killed*, Associated Press (29 Σεπτεμβρίου 2019), διαθέσιμο στο: <https://apnews.com/article/92a15950e8f948ef99ebdbcb5df2f966>

48. *Φρικτές και φανατικές επιθέσεις κατά αστυνομικών στη Μόρια*, Lesvos News (1 Οκτωβρίου 2019), διαθέσιμο στο: <https://www.lesvosnews.net/articles/news-categories/anakoinoseis-foreon/friktes-kai-fanatikes-epitheseis-kata-astynomikon-sti>

ριοποιούνταν στο camp περιέγραφαν μία εντελώς διαφορετική κατάσταση. Η Συνέλευση Εργαζομένων σε ΜΚΟ στη Λέσβο υποστήριξε πως η αστυνομία επιτέθηκε στους μετανάστ(ρι)ες ρίχνοντας δακρυγόνα τύπου CS τη στιγμή που οι τελευταίοι επιχειρούσαν να σβήσουν τις φλόγες, με αποτέλεσμα την αύξηση της έντασης και των συγκρούσεων με την πυροσβεστική⁴⁹.

Εκατοντάδες άνθρωποι εκτοπίστηκαν κατά τη διάρκεια της νύχτας εξαιτίας της πυρκαγιάς. Πολλοί εργαζόμενοι σε ανθρωπιστικές οργανώσεις ανέφεραν πως τα μπλόκα της αστυνομίας στήθηκαν και στις δύο κύριες εισόδους του camp, με σκοπό να αναγκάσουν τους ανθρώπους να γυρίσουν πίσω. Αντί να ανταποκριθούν με ένα σχέδιο παροχής βοήθειας, οι Υπουργοί της κυβέρνησης της Νέας Δημοκρατίας αντιμετώπισαν το εν λόγω περιστατικό ως ένα ζήτημα που καθιστούσε αναγκαία την αποκατάσταση της δημόσιας τάξης. Ο Αρχηγός της Ελληνική Αστυνομίας, ο Αναπληρωτής Υπουργός Πολιτικής Προστασίας και η Γενική Γραμματέας Μεταναστευτικής Πολιτικής έφτασαν στη Λέσβο λίγο αργότερα, συνοδευόμενοι από μονάδες των ΜΑΤ⁵⁰. Τις επόμενες ημέρες, ο θάνατος της F.T. προκάλεσε ευρείες διαδηλώσεις των μεταναστ(ρι)ών που ζούσαν στο camp, καθώς και ένα σημαντικό κύμα αλληλεγγύης από ανθρώπους που

49. *Εργαζόμενοι ΜΚΟ στο ΚΥΤ της Μόριας*, Lesvos News (30 Σεπτεμβρίου 2019), διαθέσιμο στο: <https://www.lesvosnews.net/articles/news-categories/anakoinoseis-foreon/ergazomenoi-mko-sto-kyt-tis-morias-i-astynomia-ftaiei>

50. *Σε εξέλιξη η εξέγερση στη Μόρια – Έρχονται ενισχύσεις*, Lesvos News (29 Σεπτεμβρίου 2019), διαθέσιμο στο: <https://www.lesvosnews.net/articles/news-categories/astynomiko-reportaz/se-exelixa-i-exegersi-sti-moria-erhontai-enishyseis>

βρίσκονταν εκτός του ΚΥΤ. Σε απάντηση οι μονάδες των ΜΑΤ απέκλεισαν ολοκληρωτικά το camp μπλοκάροντας τις εξόδους διαφυγής. Δεν ήταν η πρώτη φορά που η αστυνομία εμπόδιζε διαμαρτυρίες που ξεκινούσαν από το camp να διαχυθούν στην πόλη της Μυτιλήνης, αλλά ο θάνατος της F.T. σηματοδότησε την έναρξη μίας νέας περιόδου διαδηλώσεων, κατά την οποία οι αστυνομικές δυνάμεις επιστράτευαν την τακτική του μπλόκου των δρόμων και της ρίψης δακρυγόνων ως πάγιες μεθόδους για την αποτροπή συγκεντρώσεων στο κέντρο της πόλης.

Είναι σαφές πως παρά τις επαναλαμβανόμενες πυρκαγιές στο camp, η διοίκηση του ΚΥΤ δεν εξέδωσε κάποιο σχέδιο διαφυγής σε περίπτωση φωτιάς· τουλάχιστον κανένα που να κοινοποιήθηκε στον πληθυσμό των μεταναστριών και στους εργαζόμενους και τις εργαζόμενες στο χώρο. Εντός των επόμενων πέντε μηνών, άλλες δύο φωτιές στοίχισαν δύο ζωές – μία στο Καρά Τεπέ και άλλη μία στο camp της Μόριας. Στις 16 Μαρτίου του 2020, ένα παιδί 6 ετών πέθανε σε ένα κοντέινερ στη Μόρια όταν ξέσπασε μία φωτιά. Σύμφωνα με αναφορές, η πυρκαγιά ήταν αποτέλεσμα ατυχήματος και όχι εμπρησμού⁵¹. Τη στιγμή που η συγκεκριμένη φωτιά ξέσπασε, ο πληθυσμός εντός και γύρω από το ΚΥΤ της Μόριας ανερχόταν σε 19.343 ανθρώπους, με βάση επίσημες αναφορές από το Υπουργείο Μετανάστευσης⁵².

51. *Large fire in Moria, 6 year-old girl dies*, Infomigrants (16 Μαρτίου 2020), διαθέσιμο στο: <https://www.infomigrants.net/en/post/23461/large-fire-in-moria-6yearold-girl-dies>

52. Katy Fallon, *Child killed in Lesbos refugee camp fire*, The Guardian (16 Μαρτίου 2020), διαθέσιμο στο: *Child killed in Lesbos refugee camp fire* | Refugees | The Guardian

3.6. Συμπεράσματα

Οι θάνατοι που καταγράφηκαν παραπάνω, σημειώθηκαν εξαιτίας της έκθεσης στο ψύχος, των πυρκαγιών και της έλλειψης κατάλληλων υποδομών. Μπορούμε να εντοπίσουμε ένα μοτίβο: οι συνθήκες του ΚΥΤ της Μόριας συνέβαλαν άμεσα στην πρόκληση των θανάτων· στις περισσότερες περιπτώσεις, ούτε το ελληνικό κράτος ούτε η διοίκηση του camp ανέλαβε την ευθύνη για τους συγκεκριμένους θανάτους· οι έρευνες για τις συνθήκες υπό τις οποίες σημειώθηκαν αυτοί οι θάνατοι, δεν διενεργήθηκαν με συνέπεια ή εάν διενεργήθηκαν, τα πορίσματά τους δεν δημοσιοποιήθηκαν· κανένα δίδαγμα δεν πάρθηκε και κανένα σχέδιο δεν εκπονήθηκε για να αποτρέψει τον επόμενο θάνατο. Σε ορισμένες περιπτώσεις, οι Έλληνες Υπουργοί και οι υπάλληλοι της αστυνομίας ανταποκρίνονταν παραπληροφορώντας αναφορικά με τις συνθήκες ενός θανάτου, επιχειρώντας έτσι να μειώσουν το μέγεθος της κρατικής ευθύνης. Πολλά περιστατικά θανάτων οδήγησαν στην εκδήλωση αντίστασης εντός του camp, με τους ανθρώπους να απαιτούν την απόδοση ευθυνών καθώς και να εγκαταλείψουν το ΚΥΤ της Μόριας. Το ελληνικό κράτος χρησιμοποίησε αυτές τις διαμαρτυρίες ως πρόσχημα για να δικαιολογήσει την επιβολή ισχυρότερου αστυνομικού ελέγχου με διακηρυγμένο στόχο να αποκαταστήσει τη δημόσια τάξη. Στην πράξη, αυτή ήταν μία απόπειρα να αποτραπούν οι αναφορές του διεθνούς τύπου στις διαδηλώσεις των μεταναστών, καθώς και να κρατηθούν μακριά από το βλέμμα του ευρύτερου πληθυσμού οι ίδιοι οι πρόσφυγες. Είναι φανερό πως προτεραιότητα της Ελλάδας δεν ήταν να αποτρα-

πούν και άλλοι θάνατοι, αλλά το να εμποδιστεί ο δημόσιος έλεγχος στις μεθόδους διαχείρισης του μεταναστευτικού φαινομένου από πλευράς της.

Το Σαββατοκύριακο 8-9 Σεπτεμβρίου του 2020, το ΚΥΤ της Μόριας κήκε ολοκληρωτικά. Το νέο camp, που μετονομάστηκε σε «Κλειστή Ελεγχόμενη Δομή» (ΚΕΔ), πρόκειται να ανοίξει κάποια στιγμή μέσα στο 2023. Βρίσκεται στην τοποθεσία Βάστρια, στη Δυτική Λέσβο, στη μέση ενός πευκοδάσους χωρίς εύκολη πρόσβαση σε κάποιο γειτονικό χωριό ή οικισμό. Η περιοχή είναι ευάλωτη σε δασικές πυρκαγιές οι οποίες, όπως είδαμε, αυξάνονται λόγω των συνθηκών που επικρατούν στα camp όπου ζουν μετανάστ(ρι)ες. Είναι αυτονόητο πως η ΚΕΔ της Βάστριας θα θέσει σε υψηλό κίνδυνο τις ζωές αυτών που θα κρατούνται στο εσωτερικό της.

4

Οι θάνατοι ως αποτέλεσμα ιατρικών ζητημάτων

Κατά τη διάρκεια της περιόδου που μελετάμε, υπάρχουν ενδείξεις για οχτώ θανάτους ανθρώπων που ήταν πιθανώς αποτέλεσμα ιατρικών παραλείψεων. Ένας από αυτούς τους θανάτους, ο οποίος συνιστά αυτοκτονία, έλαβε χώρα εντός του Προαναχωρησιακού Κέντρου Κράτησης Αλλοδαπών της Μόριας (ΠΡΟ.ΚΕ.Κ.Α.)– ενός διακριτού πεδίου με διαφοροποιημένη διοικητική δικαιοδοσία από εκείνο του ΚΥΤ, και θα καλυφθεί στο επόμενο κεφάλαιο. Εξαιτίας της μη διαθεσιμότητας δημοσιοποιημένων ιατροδικαστικών εκθέσεων, είναι αδύνατο να γνωρίζουμε με βεβαιότητα εάν σε κάθε περίπτωση, ιατρικά σφάλματα προκάλεσαν κάποιον θάνατο. Ωστόσο, από τις εκθέσεις που συγκεντρώσαμε και τις συνεντεύξεις που κάναμε με άτομα που δούλευαν στη δομή, είμαστε σε θέση να περιγράψουμε ενδείξεις τέτοιων ελλειμμάτων.

Αρχικά, οφείλουμε να διευκρινίσουμε τι ακριβώς εννοούμε με τον όρο «ιατρική παράληψη» και γιατί τον επιλέγουμε. Εντός της συγκεκριμένης κατηγορίας, περιλαμβάνονται υποθέσεις που σχετίζονται με την άρνηση της πρόσβασης ή με την ελλιπή πρόσβαση, στο συνταγματικά κατοχυρωμένο αγαθό της υγείας. Ο όρος *ιατρική αμέλεια* αποτελεί τον νομικά ορθό και αποδεκτό όρο για να περιγραφούν τα συγκεκριμένα περιστατικά· όμως, επειδή κάτι τέτοιο δεν έχει αποδειχθεί στο δικαστήριο σε καμία από τις παραπάνω περιπτώσεις, δεν θα τον χρησιμοποιήσουμε στην παρούσα έκθεση. Στις περισσότερες περιπτώσεις, η ευθύνη δεν προκύπτει από φυσικά πρόσωπα (ιατρικό και παραϊατρικό προσωπικό) αλλά από θεσμικές αποφάσεις και δομές. Επομένως, ο όρος «κρατικο-ιατρική αμέλεια» είναι περισσότερο δόκιμος. Για παράδειγμα, υπήρχαν μόνο τρεις γιατροί που δούλευαν στο ΚΥΤ της Μόριας το φθινόπωρο του 2019 για να καλύψουν τις ανάγκες 15.000 μεταναστ(ρι)ών – με τον διαρκή κίνδυνο η υγεία των τελευταίων να επιβαρυνθεί, λόγω των συνθηκών που επικρατούσαν στο ΚΥΤ. Συνεπώς, η προαναφερθείσα κατάσταση συνιστούσε μία θεσμική επιλογή, η οποία μεγιστοποιούσε το ρίσκο για την ζωή και την υγεία των διαμενόντων στο camp της Μόριας. Όπως έχει άλλωστε ήδη αναφερθεί, στόχος της εν λόγω έρευνας είναι να ρίξει φως στις συνθήκες που επικρατούσαν στο ΚΥΤ όλα αυτά τα χρόνια και όχι να αποδώσει ευθύνες για τους θανάτους που σημειώθηκαν· παρ' όλα αυτά, επιχειρούμε, από πλευράς μας, να επισημάνουμε τις δομικές και τις θεσμικές ελλείψεις που, σε μία σειρά περιπτώσεων, συνέβαλαν δυνητικά στην απώλεια της ζωής κάποιων ανθρώπων.

Μετά την υπογραφή της συμφωνίας μεταξύ Ευρωπαϊκής Ένωσης και Τουρκίας το 2016, η πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη για τον μεταναστευτικό πληθυσμό που ζούσε στο ΚΥΤ, ήταν τουλάχιστον προβληματική. Από το 2016 έως τον Μάρτιο του 2017, η παροχή υγειονομικής περίθαλψης στα ΚΥΤ των νησιών του Αιγαίου ανατέθηκε διά σύμβασης στις ΜΚΟ⁵³. Μετά το πέρας αυτής της περιόδου, τον έλεγχο ανέλαβε το κράτος και συγκεκριμένα το Κέντρο Ελέγχου και Πρόληψης Νοσημάτων (ΚΕ.ΕΛ.Π.ΝΟ)⁵⁴. Το ΚΕΕΛΠΝΟ δεν στελεχώθηκε εγκαίρως με επαρκές προσωπικό ώστε να αναλάβει την παροχή της υγειονομικής περίθαλψης, και γι' αυτό το λόγο το καλοκαίρι του 2017 ζήτησε την βοήθεια του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού⁵⁵. Κά-

53. Αξίζει να σημειωθεί πως η οργάνωση Γιατροί Χωρίς Σύνορα (MSF) σε μία χαρακτηριστική έκθεση αναφέρει: «Δεν θα επιτρέψουμε η βοήθειά μας να χρησιμοποιηθεί για μια μαζική επιχείρηση απέλασης και αρνούμαστε να είμαστε μέρος ενός συστήματος που δεν έχει καμία σχέση με τις ανθρωπιστικές ανάγκες ή την προστασία των αιτούντων άσυλο και των μεταναστών». Παρόλα αυτά συνέχισαν να παρέχουν υπηρεσίες έξω από το ΚΥΤ της Μόριας. Βλ. Ελλάδα: Οι Γιατροί Χωρίς Σύνορα σταματούν τη δράση τους στα hotspots (23 Μαρτίου 2016), διαθέσιμο στο: <https://www.msf.gr/magazine/ellada-oi-giatroi-horis-synora-stamatoyn-ti-drasi-toys-sta-hotspot>

54. Πρόκειται για το πρόγραμμα *PHILOS* που χρηματοδοτούνταν από ευρωπαϊκά κονδύλια, το οποίο υφίσταται έως και σήμερα. Πλέον το πρόγραμμα υλοποιείται από άλλο φορέα, καθώς το ΚΕ.ΕΛ.Π.ΝΟ βρέθηκε αναμειγμένο σε οικονομικά σκάνδαλα και αντικαταστάθηκε –με αναβαθμισμένο ρόλο και καθήκοντα– από τον ΕΟΔΥ (Εθνικός Οργανισμός Δημόσιας Υγείας).

55. Βλ., για παράδειγμα, Refugee Support Aegean, *Significant gaps in refugee care in hot spots, vulnerability assessment system collapses* (7 Ιουλίου 2017), διαθέσιμο στο: <https://rsaegean.org/el/σημαντικά-κενά-στην-περίθαλψη-προσφύγ/>; Επίσης, βλ. Τάνια Γεωργιοπούλου, Κα-

ποιες από τις ΜΚΟ που παρείχαν υγειονομικές υπηρεσίες εξακολούθησαν να δραστηριοποιούνται εντός του ΚΥΤ και τον συντονισμό τους ανέλαβε το ΚΕΕΛΠΝΟ⁵⁶, το οποίο ήταν κατά βάση επιφορτισμένο με την ταυτοποίηση της ευαλωτότητας των μεταναστ(ρι)ών (για ιατρικά ζητήματα)· μία διαδικασία που καθόριζε σε μεγάλο βαθμό την έκβαση των αιτημάτων ασύλου. Τον Δεκέμβριο του 2017, μία ανακοίνωση που υπογράφηκε από 14 ΜΚΟ, υπογράμμιζε τα προβλήματα της μετάβασης σε μία διαχείριση κρατικού τύπου. Ανάμεσά τους περιλαμβανόταν «η ανεπαρκής πρόσβαση σε ιατρικές υπηρεσίες»⁵⁷.

Όλα αυτά τα χρόνια, το Γενικό Νοσοκομείο Μυτιλήνης «Βοστάνειο» (ΓΝΜΒ) βρέθηκε, με τη σειρά του, υπό μεγάλη πίεση, καθώς κλήθηκε να αντιμετωπίσει πολλά περισσότερα περιστατικά στα τακτικά και τα επείγοντα ιατρεία του, λόγω της αύξησης του μεταναστευτικού πληθυσμού του νησιού και των συνακόλουθων αυξημένων αναγκών του⁵⁸.

ταυλισμοί χωρίς γιατρούς, Η Καθημερινή (21 Μαΐου 2017), διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/society/910471/kataylismoi-choris-giatroys/>

56. Κάποιες από αυτές ήταν: η Ε.Ρ.Κ.Ι. (Emergency Response Centre International), η Health Point Foundation, Boat Refugee Foundation (BRF), και λίγο αργότερα η οργάνωση ΚΙΤΡΙΝΟΣ, ενώ η οργάνωση Γιατροί του Κόσμου δραστηριοποιούνταν αποκλειστικά στον δημοτικό καταυλισμό του Καρά Τεπέ.

57. *Transitioning to a government-run refugee and migrant response in Greece*, Joint Briefing Paper (Δεκέμβριος 2017), διαθέσιμο στο: <https://oxfamilibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/620397/bp-roadmap-greece-refugees-migrants-131217-en.pdf>

58. Αξίζει, στο σημείο αυτό, να σημειωθεί πως το Εθνικό Σύστημα Υγείας (Ε.Σ.Υ) της Ελλάδας υποφέρει από χρόνιες και αναρίθμητες

Σε πολλές περιπτώσεις, οι συνθήκες που επικρατούσαν στο ΚΥΤ αποτελούσαν και τις αιτίες των παθήσεων των ανθρώπων που επιζητούσαν περίθαλψη στο νοσοκομείο· ενώ αξίζει να σημειωθεί πως, αρκετές φορές, οι μετανάστ(ρι)ες δεν υφίσταντο την ίδια μεταχείριση που υφίστατο ο γηγενής πληθυσμός.

Για παράδειγμα, ο Χ., που εργαζόταν ως γιατρός στο ΓΝΜΒ αναφέρει:

«Βλέπαμε περιπτώσεις όπου μια πολύ περιορισμένη και απλή μόλυνση, υπό από αυτές τις συνθήκες και επειδή ο ασθενής δεν λάμβανε την κατάλληλη φροντίδα, εξελισσόταν σε μία πολύπλοκη και σοβαρή για την υγεία κατάσταση. Δεν θα έλεγα πως απειλούσε τη ζωή του, αλλά σίγουρα ήταν πολύ σοβαρή· και η οποία αν αφηνόταν, δίχως περίθαλψη, στο μέλλον θα μπορούσαν να εξελιχθεί και να θέσει σε κίνδυνο τη ζωή του/της».

Παράλληλα οι σχέσεις μεταξύ του ΓΝΜΒ, του ΚΕΕΛΠΝΟ & των ΜΚΟ θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν περισσότερο ως ανταγωνιστικές από τη φύση τους ή τουλάχιστον κακά συντονισμένες, παρά ως σχέσεις συνεργασίας⁵⁹. Χαρακτη-

---

παθογένειες, ανεξάρτητα από τις αφίξεις των μεταναστ(ρι)ών. Η πρόσβαση σε δημόσιες υπηρεσίες υγείας είναι ένα ζήτημα που απασχολεί και τους Έλληνες πολίτες. Πολύ συχνά γίνεται λόγος για έλλειψη χρηματοδότησης και προσωπικού, έλλειψη αναγκαίου τεχνολογικού εξοπλισμού και έλλειψη αναλώσιμων υλικών.

59. ΑΔΕΔΥ, *Προσφυγική Κρίση και Δημόσιες Υπηρεσίες στη Λέσβο* (2015-2016), (Αθήνα: Κοινωνικό Πολυκέντρο, 2017), σσ. 85-87, διαθέσιμο στο: <https://refugeeobservatory.aegean.gr/sites/default/files/Δημόσιες-Υπηρεσίες-και-Προσφυγική-Κρίση.pdf>.

ριστική της κατάστασης ήταν η παραίτηση όλου του προσωπικού του ΚΕΕΛΠΝΟ στο ΚΥΤ της Λέσβου τον Νοέμβριο του 2018. Πρόκειται για 3 άτομα με τις αντίστοιχες ιδιότητες του ιατρικού συντονιστή, του γιατρού και της μαίας⁶⁰.

Από το καλοκαίρι του 2019 και έπειτα –με την αλλαγή της κυβέρνησης– οι μεταφορές στην ηπειρωτική χώρα σταμάτησαν, ενώ οι αφίξεις των μεταναστ(ρι)ών αυξήθηκαν και πάλι. Την 1 Οκτωβρίου του 2019, ο τότε Αναπληρωτής Υπουργός Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης (και μετέπειτα Υπουργός Μετανάστευσης και Ασύλου), Νότης Μηταράκης, υπέγραψε μία Εγκύκλιο που διακήρυττε πως οι «ανήλικοι αλλοδαποί τρίτων χωρών που γεννήθηκαν στην Ελλάδα από παράτυπα διαμένοντες γονείς» και οι «πολίτες τρίτων χωρών, κάτοχοι ισχυρών τίτλων διαμονής που δεν παρέχουν πρόσβαση στην αγορά εργασίας», μεταξύ άλλων, δεν έχουν πλέον το δικαίωμα έκδοσης ΑΜΚΑ, του Αριθμού Μητρώου Κοινωνικής Ασφάλισης⁶¹. Η παραπάνω αλλαγή στο νόμο σήμαινε επί της ουσίας πως μεγάλο μέρος των αιτούντων άσυλο δεν είχαν δικαίωμα πρόσβασης στις υπηρεσίες ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης στα δημόσια νοσοκομεία, με εξαίρεση τα επείγοντα περιστατικά.

Οι τεταμένες σχέσεις συνεχίστηκαν και μετά το 2016 και επιβεβαιώνονται, μάλιστα, και από τα άτομα από τα οποία πήραμε συνεντεύξεις. 60. Μυρσίνη Τζινέλλη, Λέσβος: Παραιτήθηκαν οι γιατροί του ΚΕΕΛΠΝΟ στο ΚΥΤ της Μόριας, EPT NEWS (12 Νοεμβρίου 2018), διαθέσιμο στο: https://www.ertnews.gr/perifereiakoi-stathmoi/voreio_aigaio/lesvos-paraitithikan-oi-treis-giatroi-toy-keelpno-sto-kyt-morias/

61. Εγκύκλιος Μηταράκη: Χωρίς πρόσβαση σε δημόσια νοσοκομεία παιδιά προσφύγων και μεταναστών, Alfa Vita (7 Οκτωβρίου 2019), διαθέσιμο στο: https://www.alfavita.gr/koinonia/300383_egkyklios-mitaraki-horis-prosbasi-se-dimosia-nosokomeia-paidia-prosfigon-kai

Ωστόσο σύμφωνα με τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε. (Άρθρο 35) αλλά και σύμφωνα με το Ελληνικό Σύμβαγμα (Άρθρο 5) «Καθένας έχει δικαίωμα στην προστασία της υγείας και της γενετικής του ταυτότητας»⁶².

Στις 31 Ιανουαρίου του 2020, ο ΑΜΚΑ αναφορικά με τον μεταναστευτικό πληθυσμό αντικαταστάθηκε από τον ΠΑΑ-ΥΠΑ, τον Προσωρινό Αριθμό Ασφάλισης και Υγειονομικής Περίθαλψης Αλλοδαπών⁶³. Οι συνέπειες στην υγεία των αιτούντων άσυλο μεταξύ της 1ης Οκτωβρίου του 2019 και της 1ης Φεβρουαρίου του 2020, κατά τη διάρκεια, δηλαδή, του διαστήματος που οι μετανάστ(ρι)ες δεν δικαιούνταν πρόσβαση σε δομές υγείας –εκτός όσων υπήρχαν στα κέντρα κράτησης–, είναι άγνωστες. Η Ε., τότε γιατρός στο ΓΝΜΒ⁶⁴, θυμάται πως εκείνη η περίοδος ήταν ιδιαίτερα απαιτητική για το προσωπικό του νοσοκομείου, ενώ ταυτόχρονα ήταν και εξαιρετικά επικίνδυνη για την υγεία πολλών ανθρώπων.

---

62. Πιο συγκεκριμένα, οι υποχρεώσεις της Ελλάδας προς τους αιτούντες άσυλο περιγράφονται στην Κατευθυντήριο 2013/33/EU του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, διαθέσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2013/33/oj>

63. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Προσωρινός αριθμός ασφάλισης και υγειονομικής περίθαλψης για αιτούντες άσυλο, e-nomothesia (3 Φεβρουαρίου 2020), διαθέσιμο στο: <https://www.e-nomothesia.gr/law-news/prosorinos-arithmos-asfalisis-perithalpsis-gia-aitoyntes-asylo.html>

64. Το Βοστανείο Γενικό Νοσοκομείο Μυτιλήνης αποτελεί δευτεροβάθμια δομή υγείας και το μοναδικό νοσοκομείο του νησιού. Οι υπόλοιπες δομές υγείας που υφίστανται, είναι τα «Κέντρα Υγείας» τα οποία συνιστούν πρωτοβάθμιες δομές υγείας με περιορισμένες δυνατότητες.

«Ίσως το βασικότερο πρόβλημα εκείνης της περιόδου, ανάμεσα σε άλλα όπως η πρόσβαση στα τακτικά ιατρεία, ήταν η αναστολή της συνταγογράφησης φαρμάκων. Για τους ασθενείς με χρόνια προβλήματα υγείας, κάτι τέτοιο ήταν ιδιαιτέρως επιβαρυντικό. Ειδικά για ασθενείς με διαβήτη οι οποίοι παρουσιάζουν άμεση και ραγδαία επιδείνωση εάν, έστω και για λίγες μέρες, δεν λάβουν την φαρμακευτική τους αγωγή. Η άλλη ιδιαιτερότητα έχει να κάνει με το γεγονός πως η φαρμακευτική αγωγή των διαβητικών απαιτεί ειδικές συνθήκες συντήρησης [των φαρμάκων]. Εκείνη, την περίοδο θυμάμαι να νοσηλεύουμε πολλούς ανθρώπους για τρεις και τέσσερις μέρες απλώς και μόνο για να εξασφαλίσουμε τη σταθεροποίηση της υγείας τους και την πρόσβασή τους στην αναγκαία φαρμακευτική αγωγή, την οποία τους είχαν στερήσει».

Στην περίπτωση της Λέσβου, εντοπίζουμε στο διάστημα αυτών των τεσσάρων μηνών τρεις θανάτους από τους οκτώ που καταγράψαμε συνολικά (για την περίοδο του 2016-2020), για τους οποίους υπάρχει η υπόνοια ιατρικής παράλειψης και για τους οποίους η στέρηση της πρόσβασης σε δομές δημόσιας υγείας ίσως να αποτέλεσε καθοριστικό παράγοντα⁶⁵.

Σύμφωνα με τις πηγές μας, τις/τους μετανάστ(ρι)ες και τις/τους εργαζόμενες/ους που δραστηριοποιούνταν για χρόνια στη Λέσβο, υπήρχε μία δεδηλωμένη διαρκής απρο-

---

65. Θα ήταν εξαιρετικά χρήσιμο για κάποια μελλοντική έρευνα να εξεταστούν αντίστοιχα στοιχεία σε πανελλαδικό επίπεδο.

θυμία να σταλούν ασθενοφόρα στους μετανάστ(ρι)ες τόσο εντός όσο και εκτός του ΚΥΤ. Ο R., ένας εργαζόμενος σε ΜΚΟ, ανέφερε:

«Σε πολλές περιπτώσεις καλούσα ένα ασθενοφόρο για τους/τις μετανάστ(ρι)ες, επειδή μιλάω ελληνικά και επειδή προσπαθούσα να βοηθήσω. Η πρώτη ερώτηση που λάμβανα από το τηλεφωνικό κέντρο ήταν εάν πρόκειται για μετανάστη, και όχι για την κατάσταση της υγείας του ανθρώπου. Μία φορά βρισκόμουν 2 χιλιόμετρα μακριά από το camp της Μόριας ενώ καλούσα ένα ασθενοφόρο για μία αναισθητη γυναίκα και αρνήθηκαν να έρθουν, λέγοντάς μου να την μεταφέρω μόνος μου στους γιατρούς των ΜΚΟ εντός του ΚΥΤ».

Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειώσουμε πως παρότι δεν σημειώθηκαν θάνατοι λόγω του Covid-19 μεταξύ των μεταναστ(ρι)ών που ζούσαν στο ΚΥΤ, η πανδημία και τα συνακόλουθα υγειονομικά μέτρα προστασίας της δημόσιας υγείας επέδρασαν με αρνητικό τρόπο στον τρόπο ζωής τους εντός του camp. Οι άνθρωποι που έμεναν στο ΚΥΤ της Μόριας τέθηκαν υπό καθεστώς περιορισμένης εισόδου και εξόδου από τις 16 Μαρτίου του 2020 έως ότου η δομή κάηκε ολοσχερώς, ενώ σύμφωνα με τον συντονιστή του ελληνικού τμήματος των MSF «τα μέτρα που συνίστανται, όπως το πλύσιμο των χεριών και η κοινωνική αποστασιοποίηση, με απώτερο σκοπό να αποτραπεί η διάδοση του ιού είναι απλώς αδύνατα»⁶⁶.

66. *Migrant camps on islands put on lockdown*, Kathimerini (17 Mar-

Η προαναφερθείσα περιοδολόγηση στις υπηρεσίες και τους φορείς παροχής υγείας δεν είναι σε καμία περίπτωση πλήρης. Προσπαθήσαμε, ωστόσο, να αποτυπώσουμε κάποιες από τις χαρακτηριστικότερες στιγμές όλων αυτών των χρόνων. Στη συνέχεια, θα αναφερθούμε σε κάποιες περιπτώσεις για τις οποίες κατορθώσαμε να συλλέξουμε στοιχεία.

4.1. Οι γεωγραφικοί περιορισμοί και η απουσία περίθαλψης για σοβαρά ιατρικά ζητήματα

Στις 8 Οκτωβρίου του 2017, ένα κορίτσι πέντε ετών από τη Συρία μεταφέρθηκε στο ΓΝΜΒ. Σύμφωνα με τα ρεπορτάζ των δημοσιογραφικών μέσων, πέθανε εξαιτίας ενός σοβαρού ιατρικού ζητήματος το οποίο είχε αποτελέσει και το λόγο που οι γονείς της αποφάσισαν να ταξιδέψουν στην Ευρώπη⁶⁷. Το συγκεκριμένο κορίτσι είχε φτάσει στη Λέσβο με τους γονείς της, λίγες μέρες νωρίτερα στις 3 Οκτωβρίου του 2017. Σύμφωνα με τον Χ., έναν εργαζόμενο στο ΓΝΜΒ:

«Την έφεραν στο νοσοκομείο νωρίς το πρωί. Την είχαν βρει νεκρή στη σκηνή της. Όταν έφτασε

τίου 2020), διαθέσιμο στο: <https://www.ekathimerini.com/news/250739/migrant-camps-on-islands-put-on-lockdown/>

Και έκθεση σχετικά με τις διακρίσεις εις βάρος τους κατά της διάρκεια της πανδημίας covid-19 στο: <https://legalcentrelesvos.org/2023/08/23/new-report-a-pandemic-of-abuses/>

67. Νεκρό 5χρονο κοριτσάκι στη Μόρια – Αντιμετώπιζε σοβαρά προβλήματα υγείας, Το Βήμα (8 Οκτωβρίου 2017), διαθέσιμο στο: <https://www.tovima.gr/2017/10/08/society/nekro-5xrono-koritsaki-sti-moria-antimetwpize-sobara-problimata-ygeias/>

στο νοσοκομείο ήταν ήδη νεκρή για κάποιες ώρες και ο πατέρας της είχε φέρει κάποιες μαγνητικές τομογραφίες (MRI scans) από κάποιο τουρκικό ή ιρανικό νοσοκομείο – δεν είμαι σίγουρος. Όμως με βεβαιότητα έπασχε από κάποια εγκεφαλική βλάβη εξαιτίας όγκου, που φαινόταν στις μαγνητικές· είχε εμφανίσει νευρολογικά συμπτώματα και προφανώς αντιμετώπιζε αναπτυξιακά προβλήματα. Απ' όσο θυμάμαι ο πατέρας της μάς είπε πως είχαν φτάσει στο camp 10 μέρες νωρίτερα. Μετά θυμάμαι πως στο νοσοκομείο, έφτασε το παιδί, έφτασε η οικογένειά του, ήρθε ένας γιατρός, όπως επίσης και ο διοικητής του ΚΥΤ. Εξετάζαμε τις μαγνητικές και ο γιατρός μάς ρωτούσε επίμονα τι ακριβώς εξετάζαμε. Γι' αυτό και τσακωθήκαμε επειδή μας φάνηκε σαν να ήθελε να συγκαλύψει την πιθανότητα ιατρικής αμέλειας. Το κορίτσι αντιμετώπιζε πολύ σοβαρά ιατρικά ζητήματα που –ναι– οδηγούσαν στον θάνατο, όμως θα έπρεπε να είχε λάβει καλύτερη ιατρική περίθαλψη. Ήταν με βεβαιότητα κάποιο χρόνιο ιατρικό ζήτημα αυτό που αντιμετώπιζε, όπως έδειξαν οι μαγνητικές τομογραφίες τουλάχιστον ενός χρόνου – ίσως να ήταν και παλαιότερες. Ο πατέρας της μάς είπε πως ένας από τους λόγους που ήρθαν στην Ελλάδα, ήταν ακριβώς για να αναζητήσουν θεραπεία».

Όταν ρωτήσαμε τον Χ. για το ποια ακριβώς ήταν η προβλεπόμενη διαδικασία για τους ανθρώπους που ζούσαν στο camp και έχρηζαν άμεσης περίθαλψης, καθώς και για τα

πιθανά εμπόδια που τους απέτρεπαν από το να τη λάβουν, μας είπε τα ακόλουθα:

«Εκείνη την περίοδο, αν θυμάμαι καλά, περνούσαν [η οικογένεια του πεντάχρονου κοριτσιού που πέθανε] από το στάδιο της πρώτης καταγραφής. Στο πλαίσιο αυτής της διαδικασίας, θα έπρεπε να έχει πραγματοποιηθεί επίσης και μια πρώτη ιατρική αξιολόγηση· εάν το ιατρικό ζήτημα είχε εντοπιστεί, θα έπρεπε να έχουν παραπεμφθεί άμεσα στο νοσοκομείο, ώστε εμείς, από πλευράς μας, ως προσωπικό του νοσοκομείου να κανονίσουμε τη μεταφορά στην Αθήνα, αφού το νοσοκομείο της Μυτιλήνης δεν μπορούσε να αναλάβει τέτοιου είδους περιστατικά. Συνεπώς, θα έπρεπε να ληφθούν άμεσα, επείγοντα μέτρα. Ακόμα και σε νομικό επίπεδο, έτσι ώστε να αρθεί ο γεωγραφικός περιορισμός για να μπορέσει να μεταφερθεί [το κορίτσι] στην Αθήνα, τουλάχιστον για να πραγματοποιηθεί εκεί η αξιολόγηση της κατάστασης της υγείας της. [...] Ωστόσο γνωρίζω πως αυτές είναι πολύπλοκες διαδικασίες και νομίζω πως η οικογένεια που μόλις είχε φτάσει, δεν θα μπορούσε να τις γνωρίζει, ώστε να τηρηθούν κατά γράμμα. Δεν ξέρω καν εάν είχαν περάσει από το στάδιο της πρώτης καταγραφής, ούτε εάν είχαν μόλις φτάσει στο νησί.

Έπειτα δεν ξέρω τι συνέβη. Θέλω να πω πως στην περίπτωση του θανάτου ανηλίκου, η σωρός θα πρέπει να εξεταστεί από ιατροδικαστή και κατ'επέκταση αυτός να βγάλει κάποιο πόρισμα. Το πό-

ρισμα, ωστόσο, δεν κοινοποιείται στην οικογένεια, η οικογένεια θα πρέπει να αιτηθεί την κοινοποίησή του με τη μεσολάβηση δικηγόρου».

Οι γεωγραφικοί περιορισμοί που καθήλωναν τους αιτούντες άσυλο στα νησιά της πρωταρχικής τους άφιξης –μία άμεση συνέπεια της Συμφωνίας μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Τουρκίας– αποτέλεσαν σοβαρό πρόσκομμα για την πρόσβαση των ανθρώπων με ιατρικά ζητήματα στην αναγκαία περίθαλψη. Στην πραγματικότητα, υπήρχαν πολλές καταστάσεις που τα νοσοκομεία των νησιών δεν μπορούσαν να αναλάβουν. Για αυτές τις περιπτώσεις, οι γεωγραφικοί περιορισμοί δεν άρθηκαν εντός ενός εύλογου χρονικού διαστήματος, ή δεν άρθηκαν καθόλου. Το 2020, διάφορες οργανώσεις, συμπεριλαμβανομένης της HIAS Greece, προσέφυγαν, για ανάλογα περιστατικά, στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων υποστηρίζοντας πως οι συνθήκες εντός των hotspots «δεν καλύπτουν τις βασικές ανθρώπινες ανάγκες και πως το μέτρο των γεωγραφικών περιορισμών θέτει σε σοβαρό κίνδυνο τις ζωές των ανθρώπων με ευαλωτότητα»⁶⁸.

Μία ακόμη περίπτωση που πιθανώς επηρεάστηκε από την επιβεβλημένη συνθήκη των γεωγραφικών περιορισμών είναι αυτή της H.W. Στις 15 Απριλίου του 2020, η H.W., ένα νεογέννητο κορίτσι μόλις ογδόντα δύο ημερών

68. Press release: *European Court of Human Rights examines living conditions in hotspots Moria, Pyli and Vial*, HIAS Greece and European Rights Beyond Border (Χίος, Κως, Λέσβος: 20 Ιανουαρίου 2021), διαθέσιμο στο: https://hias.org/wp-content/uploads/eng-final_hias-equal_rights-20-01-2021_-_european_court_of_human_rights_examines_living_conditions.pdf

από το Αφγανιστάν, πέθανε. Γεννήθηκε στις 25 Ιανουαρίου του 2020 στο ΓΝΜΒ και διαγνώστηκε με ένα σοβαρό γενετήσιο καρδιακό πρόβλημα. Στην οικογένειά της δόθηκε μία αναφορά για το ιατρικό ζήτημα που αντιμετώπιζε, στην οποία περιλαμβανόταν η αυστηρή σύσταση για μεταφορά –για περαιτέρω περίθαλψη–, στην Αθήνα. Σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα από τη μεταφορά της, πέθανε λόγω πνευμονικού οιδήματος.

Η μεταφορά του βρέφους και των συνοδών γονέων της προϋπέθετε μία σύνθετη γραφειοκρατική διαδικασία με πολλά στάδια. Η οικογένεια ανέμενε την περάτωση των εν λόγω διαδικασιών, ενώ παράλληλα ζούσε με την Η.Ω. σε μία σκηνή εντός του ΚΥΤ της Μόριας χωρίς θέρμανση, κατά τη διάρκεια του χειμώνα και της άνοιξης του 2020. Η Η.Ω. προσβλήθηκε από λοίμωξη των πνευμόνων και ανέβασε πυρετό. Τότε και μόνο, στις αρχές του Απριλίου, θεωρήθηκε επείγον περιστατικό και μεταφέρθηκε με τη μητέρα της σε ένα νοσοκομείο στην Αθήνα. Η μεταφορά στην πρωτεύουσα είχε ως αποτέλεσμα την αδυναμία επικοινωνίας μεταξύ της μητέρας και του άντρα της, που έμενε στο ΚΥΤ της Μόριας χωρίς καμία ενημέρωση για την κατάσταση της υγείας του παιδιού του. Στις 15 Απριλίου του 2020, το βρέφος πέθανε⁶⁹.

Είναι πολύ σημαντικό να αναφερθούμε στα πρωτόκολλα σύμφωνα με τα οποία διενεργούνταν οι παραπομπές σε πα-

---

69. Raphael Geiger, *Refugee baby Hanana died at three months old on Lesbos - why is Europe allowing this to happen?*, Stern (13 Αυγούστου 2020), διαθέσιμο στο: <https://www.stern.de/politik/das-fluechtlingsbaby-hanana-starb-mit-drei-monaten-auf-lesbos---warum-laesst-europa-das-zu--9371826.html>

ρόμοιες περιπτώσεις, όπως αποτυπώνονται μέσα από την εμπειρία του Χ. που εργαζόταν στο ΓΝΜΒ:

«Ένα άτομο το οποίο έχει εκ γενετής κάποιο ιατρικό πρόβλημα δεν συνιστά ένα επείγον περιστατικό, για το οποίο μπορείς να αιτηθείς διακομιδή, μέσω αεροπλάνου, στην Αθήνα ή αλλού. Αυτό ισχύει τόσο για τους Έλληνες όσο και για τους/τις μετανάστ(ρι)ες. Στην περίπτωση των Ελλήνων η μεταφορά γίνεται είτε με έξοδα των ιδίων είτε μέσω της κάλυψης του κόστους από ασφαλιστικές εταιρείες. Συγκεκριμένα, για τις οικογένειες των μεταναστ(ρι)ών που, εκτός από την κάλυψη των εξόδων, έχουν να λάβουν υπόψη και τον γεωγραφικό περιορισμό, ο οποίος θα πρέπει να αρθεί, γίνεται ακόμα πιο δύσκολο ή εν τέλει απίθανο το να τους παρασχεθεί η κατάλληλη ιατρική περίθαλψη, αφού είναι γνωστό πως το νοσοκομείο της Μυτιλήνης δεν είναι σε θέση να αναλάβει τέτοια περιστατικά. Αυτό σημαίνει πως είναι πιθανό το συγκεκριμένο παιδί να χρειαζόταν κάποιον εξειδικευμένο παιδο-καρδιολόγο – μία ειδικότητα που δεν υπάρχει στο νησί».

Σύμφωνα με τον πατέρα του κοριτσιού, η οικογένεια συνάντησε μία σειρά από θεσμικά προσκόμματα, όταν επιχειρήθηκε να διευθετηθεί η μεταφορά των μελών της στην πρωτεύουσα. Όπως όλες & όλοι οι νεοαφιχθείσες και νεοαφιχθέντες μετανάστ(ρι)ες, έτσι και η συγκεκριμένη οικογένεια υποβλήθηκε στη συνθήκη του γεωγραφικού περιορισμού που απαγορεύει τη μετακίνηση προς την ηπειρωτική

Ελλάδα. Το γερμανόφωνο περιοδικό Stern υποστηρίζει πως «οι αρχές ήταν υπερβολικά απασχολημένες. Τον έδωξαν για ακόμη μία φορά [...] “Είπαν πως υπάρχουν πάρα πολλές περιπτώσεις σαν τις δικές μας”. Σύμφωνα με τη μητέρα του κοριτσιού, το παιδί πέθανε λόγω «παραμέλησης»⁷⁰.

4.2. Ελλείψεις εξειδικευμένου ιατρικού προσωπικού

Στις 10 Νοεμβρίου του 2019, ένα βρέφος εννέα μηνών από τη Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό, πέθανε εξαιτίας του πυρετού και της αφυδάτωσης. Έως τις 16 Νοεμβρίου δεν υπήρξε καμία επίσημη ανακοίνωση από το ΓΝΜΒ ή από τη διοίκηση του ΚΥΤ της Μόριας. Έπειτα από διασταύρωση στοιχείων με το ΓΝΜΒ, η οργάνωση Γιατροί Χωρίς Σύνορα κατήγγειλε το θάνατο του βρέφους:

«Ένα μωρό 9 μηνών πέθανε στη Μόρια από αφυδάτωση. Η ομάδα των MSF επιβεβαίωσε τις πληροφορίες [έπειτα από επικοινωνία] με το νοσοκομείο. Είμαστε συντετριμμένοι από τη νέα αυτή τραγωδία. Παιδιά πεθαίνουν στην Ευρώπη λόγω της παραμέλησης της υγειονομικής περίθαλψης και των απαράδεκτων συνθηκών διαβίωσης. Τίποτα δεν έχει βελτιωθεί σχεδόν 4 χρόνια μετά τη συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας. Είναι εξωφρενικό και δεν μπορεί να συνεχιστεί»⁷¹.

70. Ό.π.

71. 9-month-old baby dies of dehydration in overcrowded Moria camp, Keep Talking Greece (17 Νοεμβρίου 2019), διαθέσιμο στο: <https://www.keeptalkinggreece.com/2019/11/17/9-month-old-baby-dies-of-dehydration-in-overcrowded-moria-camp/>

Σύμφωνα με τον Γενικό Διευθυντή του ελληνικού τμήματος των «Γιατρών χωρίς Σύνορα», Βασίλη Στραβαρίδη, η οικογένεια του βρέφους είχε επισκεφθεί την κλινική των MSF νωρίτερα την ίδια χρονιά, τον Σεπτέμβριο και τον Οκτώβριο. Στις 7 Νοεμβρίου η οικογένεια επισκέφτηκε μία εκ των ιατρικών οργανώσεων που δραστηριοποιούνταν εντός του ΚΥΤ της Μόριας, από την οποία έλαβαν οδηγίες για την κατάλληλη φροντίδα του βρέφους. Την επόμενη μέρα, την Παρασκευή στις 8 Νοεμβρίου, η οικογένεια επιχείρησε να επισκεφθεί την κλινική των MSF, που βρισκόταν σε κοντινή απόσταση από την κύρια είσοδο του camp, αλλά η τελευταία ήταν κλειστή, καθώς η 8η Νοεμβρίου αποτελεί τοπική αργία για τη Λέσβο. Μία από τις επόμενες μέρες, στις 9 και 10 Νοεμβρίου (Σαββατοκύριακο), η οικογένεια επισκέφθηκε τη βάση των αστυνομικών αρχών εντός του ΚΥΤ ζητώντας τους να καλέσουν ένα ασθενοφόρο. Όταν το ασθενοφόρο έφτασε, ήταν ήδη πολύ αργά⁷².

Εκείνη την περίοδο, περίπου 15.000 άνθρωποι ζούσαν στο camp της Μόριας, ενώ υπήρχαν μόνο τρεις γιατροί εντός του ΚΥΤ που ήταν επιφορτισμένοι με την αξιολόγηση της ευαλωτότητας των μεταναστ(ρι)ών. Ένα άλλο ζήτημα που ανακύπτει, έχει να κάνει με τη διερμηνεία και με το εάν κάποιος μεταφραστής ήταν παρών, ώστε να εξακριβωθεί το εάν οι οδηγίες που δόθηκαν για την περίθαλψη του βρέφους έγιναν κατανοητές από τους κηδεμόνες του. Όπως αναφέρει ο Χ., «Τα Σαββατοκύριακα και τις ημέρες των αρ-

72. Νεκρό βρέφος στη Μόρια, Newsit (17 Νοεμβρίου 2017), ολόκληρη η συνέντευξη διαθέσιμη στο: <https://www.youtube.com/watch?v=9TbgRX5QmwM>

γιών οι διερμηνείς δεν εργάζονταν στις ιατρικές δομές που δραστηριοποιούνταν στο ΚΥΤ».

Το συγκεκριμένο περιστατικό προκάλεσε μεγάλη αναταραχή στις οργανώσεις που δραστηριοποιούνταν εντός του camp όπως επίσης και στους κόλπους του ευρύτερου δημόσιου διαλόγου, αφού θεωρήθηκε πως ο εν λόγω θάνατος θα μπορούσε μετά βεβαιότητας να έχει αποφευχθεί. Δεν έχει εξακριβωθεί αν κάποια νομική διαδικασία έχει κινηθεί για το συγκεκριμένο περιστατικό.

4.3. Αναφορές για πιθανή ιατρική παραμέληση με ρατσιστικά κίνητρα

Στις 20 Απριλίου του 2020, ένας άντρας αφρικανικής καταγωγής, μεταξύ 30 και 40 χρονών, πέθανε αφού νόσησε εντός του ΚΥΤ. Μία από τις δυσκολίες που σχετίζονται με την απόδοση ευθυνών για τους θανάτους των μεταναστών στο camp της Μόριας έχει να κάνει με την έλλειψη διαθέσιμων δημοσιοποιημένων πληροφοριών. Είναι χαρακτηριστικό πως στο νησί της Λέσβου, ούτε ακόμη τα τοπικά μέσα δεν αναφέρθηκαν στο θάνατό του. Ωστόσο, η «Πρωτοβουλία Ανειδίκευτων Γιατρών Λέσβου», μία αυτο-οργανωμένη συλλογικότητα ανειδίκευτων ιατρών που εργάζονταν στο νησί, κατήγγειλαν τις ρατσιστικές πρακτικές στον τομέα των υπηρεσιών παροχής υγείας ως έναν από τους θεμελιώδεις παράγοντες που συνέβαλαν στον θάνατό του:

«Το βράδυ της 29/04/2020, προσκομίσθη νεκρός από το ΕΚΑΒ στο Τμήμα Επειγόντων Περιστατικών του Βοστανείου Νοσοκομείου Μυτιλήνης νεαρός ενήλικας άνδρας αφρικανικής καταγωγής. Το πα-

ράδοξο είναι ότι το πλήρωμα του ΕΚΑΒ παρέδωσε το περιστατικό με ζωτικά σημεία συμβατά με τη ζωή, αναφέροντας μάλιστα χρήση ουσιών, χωρίς την παραμικρή υπόνοια ότι το άτομο είχε ήδη αποβιώσει πριν την άφιξη του στο νοσοκομείο. Χαρακτηριστική είναι η απουσία οποιασδήποτε παροχής πρώτων βοηθειών, που ενδεχομένως να άλλαζε την έκβαση του περιστατικού.

Το ΕΚΑΒ παρέλαβε τον ασθενή από το ΚΥΤ Μόριας, παρουσία συνοδού, ο οποίος μιλούσε αγγλικά και φέροντας ιατρικές γνωματεύσεις από το ΓΝΜΒ στην ελληνική γλώσσα, οι οποίες ανέφεραν ότι είχε γνωστό καρδιολογικό πρόβλημα και συχνές νοσηλείες στο νοσοκομείο. Το πλήρωμα του ΕΚΑΒ αναφέρει ενδιάμεση στάση στο ΠΕΔΥ Μυτιλήνης (Πρωτοβάθμιο Εθνικό Δίκτυο Υγείας – πρώην ΙΚΑ), στο οποίο δεν έγινε καμία ιατρονοσηλευτική παρέμβαση στον ασθενή και από εκεί παραπέμφθηκε στο Νοσοκομείο. Η πρώτη φορά που του παρασχέθηκαν πρώτες βοήθειες, ήταν στα ΤΕΠ, όπου έγινε προσπάθεια αναζωογόνησης χωρίς αποτέλεσμα, αφού πιθανότατα είχε παρέλθει ώρα από το θάνατο του. Εύκολα κανείς αντιλαμβάνεται ότι δεν έγινε καμία αξιολόγηση του περιστατικού στο ΚΥΤ Μόριας, καμία παρακολούθηση κατά την διακομιδή του και υπήρξε καθοριστικής σημασίας απουσία ιατρικής εκτίμησης από γιατρό του ΠΕΔΥ, με γνωστές ρατσιστικές πρακτικές στο χώρο εργασίας του.

Η εγκληματική αμέλεια και αδιαφορία, η οποία

εντείνεται ιδιαίτερα όταν πρόκειται για μετανάστ-ρι-ες, από γνωστή μερίδα διασωστών του ΕΚΑΒ και γιατρών δε μας εκπλήσσει, καθώς πρόκειται για συχνό φαινόμενο και μίας και οι ακροδεξιές απόψεις των εν λόγω διασωστών είναι ήδη σαφώς δηλωμένες. Αυτό που μας εκπλήσσει έντονα, είναι ότι το γεγονός αποσιωπήθηκε εντελώς από τα τοπικά ΜΜΕ, τη στιγμή που κυβερνητικά στελέχη έχουν γνώση του γεγονότος και έχουν γίνει ήδη αμφιβόλου πρόθεσης τηλεφωνήματα προς το νοσοκομείο από μεριάς τους.

Καταγγέλλουμε τις συμπεριφορές που υπονομεύουν την αξία της ανθρωπίνης ζωής και τη θέτουν σε κίνδυνο και αναμένουμε να κινηθούν άμεσα οι ανάλογες διαδικασίες για τη διερεύνηση του συμβάντος»⁷³.

Απ' όσο γνωρίζουμε, καμία νομική διαδικασία δεν κινήθηκε με αφορμή το συγκεκριμένο περιστατικό, αν και οι καταγγελίες που έγιναν από πλευράς των γιατρών είναι εξαιρετικά σοβαρές. Μιλώντας με την Ε., γιατρό στο ΓΝΜΒ εκείνη την περίοδο, που είχε υπόψη της το εν λόγω περιστατικό, εκείνη σχολίασε τα παρακάτω:

«Είναι προφανές ότι σε αυτό το περιστατικό έγιναν πολλά λάθη και παραβλέψεις που θα μπορούσαν να περιγραφούν ως εγκληματικές. Δηλαδή,

73. Πρωτοβουλία Ανεξιδίκευτων Γιατρών Λέσβου (1 Μαΐου 2020), διαθέσιμο στο: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=155876775960784&id=106265914255204

αυτός ο άνδρας παρελήφθη από τη δομή του ΚΥΤ και έφτασε νεκρός λόγω ανακοπής καρδιάς στα επείγοντα του νοσοκομείου, χωρίς κανέναν να επιβεβαιώσει τον θάνατό του. Το οποίο σημαίνει είτε πως κανένας από τους δύο διασώστες δεν ήταν μαζί του στην καμπίνα του ασθενοφόρου όπως θα έπρεπε, είτε πως ήταν στην καμπίνα και δεν έκαναν αυτό που θα έπρεπε να κάνουν ενώ η ζωή του ασθενούς βρισκόταν σε κίνδυνο, όπως συμβαίνει στην περίπτωση της ανακοπής καρδιάς. Αυτός ο άντρας είχε βεβαρυμένο καρδιακό ιστορικό και είχε επισκεφτεί το νοσοκομείο αρκετές φορές για αυτό το λόγο. Όταν τον παρέλαβε το ασθενοφόρο είχε μαζί του ιατρικά έγγραφα στην ελληνική γλώσσα που σχετίζονταν με το πρόβλημα υγείας του. Όπως αναφέρεται στο κείμενο των γιατρών, το ασθενοφόρο πρώτα σταμάτησε στο ΠΕΔΥ, όπως και έπρεπε να κάνει βάσει πρωτοκόλλου· σε αυτό το σημείο ο γιατρός που βρισκόταν εκεί, ενώ είδε τον ασθενή στο ασθενοφόρο, δεν του παρείχε τις απαραίτητες πρώτες βοήθειες και τον παρέπεμψε στα επείγοντα του ΓΝΜΒ. Με άλλα λόγια, από την στιγμή που τον παρέλαβε το ασθενοφόρο από το ΚΥΤ μέχρι τη στιγμή που έφτασε στα επείγοντα, κανείς δεν αντιλήφθηκε πως ο άνθρωπος αυτός έπαθε ανακοπή καρδιάς και δεν του έδωσε τις πρώτες βοήθειες. Για να κατανοήσουμε την κρισιμότητα της παροχής άμεσης βοήθειας για έναν άνθρωπο που παθαίνει ανακοπή καρδιάς, θα πρέπει να αντιληφθούμε πως κάθε δευτερόλεπτο που

περνά χωρίς να διενεργείται ανάνηψη, ισοδυναμεί με 1 % λιγότερες πιθανότητες επιβίωσης».

Αξίζει να σημειωθεί πως τον Μάρτιο του 2019, ρατσιστικές συμπεριφορές του παραϊατρικού προσωπικού και των τηλεφωνητών των υπηρεσιών του ΕΚΑΒ ήρθαν στο φως, αφοτό ένας μετανάστης επιχείρησε να καλέσει ένα ασθενοφόρο. Σύμφωνα με τον καταγγέλλοντα, «με ρώτησε πως με λένε! Του είπα το όνομα μου! Μόλις έμαθε ότι είμαι ξένος, αρχίζει να μου λέει: “Τι έχετε πιει!! Ναρκωτικά; Εμείς δεν εξυπηρετούμε ξένους! Να πάτε στη χώρα σας....!!! Εμείς έχουμε άλλες υποχρεώσεις!! Να πάρετε ταξί!” Αρνήθηκε να έρθει»⁷⁴.

4.4. Συμπεράσματα

Οι υπηρεσίες παροχής υγείας εντός του ΚΥΤ σχεδόν ποτέ δεν κατόρθωσαν να ανταποκριθούν στις ανάγκες του πληθυσμού. Η κατάσταση γινόταν ακόμα πιο δύσκολη όταν ο πληθυσμός στο ΚΥΤ αυξανόταν και όταν οι άνθρωποι αναγκάζονταν να ζουν για μεγάλο χρονικό διάστημα υπό τις συνθήκες του camp. Ιδιαίτέρως ευάλωτα σε αυτές τις συνθήκες ήταν τα βρέφη και τα παιδιά. Σε αυτή την κατηγορία υπάγεται, άλλωστε, και ο μόνος θάνατος που με βεβαιότητα θα μπορούσε να αποφευχθεί, αυτός του βρέφους με ηλικία εννέα μηνών που έχασε τη ζωή του λόγω αφυδάτωσης. Οι ασθενείς με χρόνιες παθήσεις αντιμετώπιζαν μεγάλες

74. Καταγγελία για ρατσιστική συμπεριφορά από τηλεφωνητή του ΕΚΑΒ Μυτιλήνης, Lesvos News (28 Μαρτίου 2019), διαθέσιμο στο: <https://www.lesvosnews.net/articles/news-categories/koinonia/kataggelia-gia-ratsistiki-symperifora-apo-tilefoniti-toy-ekav>

δυσκολίες, καθώς η υγεία τους επιδεινωνόταν λόγω των συνθηκών του ΚΥΤ, ενώ παράλληλα δεν λάμβαναν την κατάλληλη περίθαλψη όπως αντίθετα συνέβαινε με το γηγενή πληθυσμό. Στην ελλιπή παροχή υπηρεσιών υγείας εντός του ΚΥΤ, προστίθενται και τα θεσμικά προσκόμματα, όπως αυτό της στέρησης της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης το διάστημα μεταξύ της 1 Οκτωβρίου του 2019 έως και την 1 Φεβρουαρίου του 2020· κάτι που μόνο ως θεσμικός ρατσισμός μπορεί να γίνει αντιληπτό. Τέλος, το περιστατικό που καταγγέλθηκε από την «Πρωτοβουλία Ανειδίκευτων Γιατρών Λέσβου» και το οποίο, μάλιστα, διενεργήθηκε από μέλη του ιατρικού και παραϊατρικού προσωπικού, μπορεί επίσης να χαρακτηριστεί ως ρατσιστικό.

5

Απόπειρες αυτοκτονίας και αυτοτραυματισμοί

Από τον Μάρτιο του 2016 έως και τον Σεπτέμβριο του 2020, έφτασαν και διέμειναν στο ΚΥΤ της Μόριας δεκάδες χιλιάδες άνθρωποι. Άνθρωποι που ξεκίνησαν από μέρη και καταστάσεις οι οποίες συχνά ήταν ιδιαίτερα τραυματικές⁷⁵ και έθεταν τη ζωή τους σε κίνδυνο. Από όποια συνθήκη κι αν έφυγαν οι άνθρωποι αυτοί, το μόνο βέβαιο είναι ότι έφυγαν για «κάτι καλύτερο». Τα ταξίδια τους προς την Ευρώπη είχαν ανυπολόγιστα κόστη και κινδύνους, αλλά τα επιχείρησαν έχοντας προσδοκίες και ελπίδες για ένα καλύτερο μέλλον. Στις περισσότερες περιπτώσεις, μάλιστα, το ταξίδι προς την Ευρώπη δεν αποτελούσε επιλογή, αλλά τη μοναδική διέξοδο για να μπορέσει κανείς να συνεχίσει να ζει.

---

75. Christos Eleftherakos, κ.συν., "I prefer dying fast than dying slowly", στο *Conflict and Health*, (τομ. 12, αρθ. 38, Σεπτέμβριος 2018).

Φτάνοντας στα σύνορα της Ευρώπης, στο νησί της Λέσβου, συναντούσαν κάτι το οποίο έμοιαζε ορισμένες φορές χειρότερο από αυτό που άφησαν πίσω τους. Μέσα στο ΚΥΤ της Μόριας, η ελπίδα των ανθρώπων σταδιακά πέθαινε και έδινε τη θέση της στην απόγνωση και την απελπισία.

Η ζωή στο ΚΥΤ της Μόριας, ή αλλιώς στο «Χειρότερο στρατόπεδο προσφύγων στη γη»⁷⁶, όπως κάποιιοι το ονόμασαν, έμοιαζε με ένα οριακό σημείο μεταξύ ζωής και θανάτου. Οι άνθρωποι ζούσαν σε μια συνθήκη παρατεταμένου και μακροχρόνιου εγκλωβισμού⁷⁷, που δεν ήξεραν πότε θα τελειώσει, χωρίς να έχουν οι ίδιες και οι ίδιοι τον έλεγχο της ζωής τους. Απάνθρωπες συνθήκες διαβίωσης⁷⁸, ελλιπέστατες παροχές⁷⁹, υπερπληθυσμός⁸⁰, καθημερινή έκθεση στη βία (είτε ως μάρτυρες, είτε ως θύματα)⁸¹, κλίμα

76. Catrin Nye, *The worst refugee camp on earth*, BBC News (28 Αυγούστου 2018), διαθέσιμο στο: <https://youtu.be/8v-OHi3iGQI>

77. Willemine van de Wiel, Carla Castillo-Laborde, Francisco Urzúa I., κ.συν., "Mental health consequences of long-term stays in refugee camps: Preliminary evidence from Moria", στο *BMC Public Health* (τομ. 21, αρθ. 1290, 2021).

78. Médecins sans frontieres, *One year on from the EU-Turkey Deal: Challenging the EU's Alternative facts* (14 Μαρτίου 2017). Ό.π., *Confinement, violence and chaos: How a European refugee camp is traumatising people on Lesbos* (18 Ιουλίου 2018), διαθέσιμο στο: <https://www.msf.org/confinement-violence-and-chaos-how-european-refugee-camp-traumatising-people-lesbos> Willemine van de Wiel, Carla Castillo-Laborde, Francisco Urzúa I., κ.συν., ό.π.

79. International Rescue Committee, *Unprotected, unsupported, uncertain* (Σεπτέμβριος 2018).

80. Willemine van de Wiel, Carla Castillo-Laborde, Francisco Urzúa I. & κ.συν., ό.π.

81. Catrin Nye, *Children 'attempting suicide' at Greek refugee camp*, BBC (28 Αυγούστου 2018), διαθέσιμο στο: <https://www.bbc.com/>

συνεχούς ανασφάλειας και φόβου⁸², επισφάλεια και αγωνία για την πορεία της «υπόθεσης» τους, που θα όριζε και το μέλλον τους⁸³. Τα παραπάνω αποτελούσαν ένα μέρος μόνο, όλων των «ιδιαίτερα επιβαρυντικών παραγόντων για την ψυχική υγεία των ατόμων» που συνδέονταν με τη ζωή στο ΚΥΤ της Μόριας.

Υπό αυτό το πλαίσιο διαβίωσης, η σκέψη του θανάτου έγινε μία κανονικοποιημένη συνθήκη, μία γενικευμένη κατάσταση, με την οποία ήρθε αντιμέτωπο ένα μεγάλο μέρος των ανθρώπων που διέμεναν στο ΚΥΤ.

Η Μ., η οποία εργαζόταν κατά το διάστημα 2019-2020 ως ψυχολόγος σε ΜΚΟ που δραστηριοποιούνταν στο ΚΥΤ της Μόριας, παρέχοντας υπηρεσίες ψυχικής υγείας, συμφώνησε να μας μιλήσει σχετικά με το ζήτημα:

«Νομίζω ότι γενικότερα η επιθυμία για το θάνατο ήταν τόσο γενικευμένη στο camp, που ήταν κάπως η κανονικότητα· δηλαδή αυτό που περιμένεις να ακούσεις και αυτό που ακούς τις περισσότερες φορές είναι ότι 'θέλω να πεθάνω'. [...] Όλοι οι άνθρωποι ήταν πάρα πολύ εξασθενημένοι ψυχικά με τον έναν ή τον άλλο τρόπο για τους γνωστούς λόγους, γιατί οι περισσότεροι έφεραν μαζί τους ήδη κάτι στα «μπαγκάζια» τους από το ταξίδι, από το

[news/world-europe-45271194](https://www.bbc.com/news/world-europe-45271194) Médecins sans frontieres, *Confinement, violence and chaos*, ό.π.· Refugee Support Aegean, *Moria Nightmare*, ό.π.

82. Médecins sans frontieres, *One year on from the EU-Turkey Deal: Challenging the EU's Alternative facts*, ό.π.· International Rescue Committee, *Unprotected, unsupported, uncertain*, ό.π.

83. Ό.π.

μέρος που ζούσαν πριν, κάποιοι αυτό που τους δυσκόλευε το είχαν και μαζί τους μέσα στο ΚΥΤ, σε προσωπικό επίπεδο, οικογενειακές σχέσεις, κ.λ.π. Η άθλια συνθήκη της Μόριας ερχόταν αθροιστικά με όλα αυτά και δημιουργούσε μια κατάσταση που έφερνε τους ανθρώπους στα πρόθυρα έκρηξης. [...] Κάπως η σκέψη του θανάτου ήταν παρούσα σε πάρα πολλές περιπτώσεις. Και γενικότερα οι άνθρωποι μιλούσαν για αυτό. Τουλάχιστον σε μας. Μιλούσαν για τον θάνατο, μιλούσαν για το ότι σκέφτονται το θάνατο ή λέγανε ότι “Αν δεν γίνει αυτό θα πεθάνω, ως εδώ δεν μπορώ να σηκώσω παραπάνω”, “θέλω να πεθάνω”, “δεν αντέχω άλλο εδώ”, “αν δεν φύγω από δω, θα αυτοκτονήσω”.

Όταν ο θάνατος φτάνει να φαντάζει ως η «μοναδική διέξοδος» για τόσους ανθρώπους ταυτόχρονα, καταλαβαίνει κανείς το μέγεθος του αδιεξόδου και της τραγωδίας της Μόριας· άλλωστε οι φράσεις «Η Μόρια είναι μια κόλαση» και «Moria no good», που ακούγονταν συχνά εντός και εκτός του ΚΥΤ δεν χρησιμοποιούνταν αναίτια.

Μέσα από ετήσιες αναφορές και άρθρα των ΜΚΟ που δραστηριοποιούνταν στο ΚΥΤ της Μόριας –οι οποίες παρείχαν μεταξύ άλλων και υπηρεσίες ψυχικής υγείας–, μέσα από δημοσιογραφικά ρεπορτάζ τοπικών και ευρωπαϊκών ΜΜΕ, καθώς και μέσα από ακαδημαϊκές έρευνες, σχηματίζεται μία λεπτομερής εικόνα σε σχέση με την κατάσταση της ψυχικής υγείας (συγκεκριμένα, των επιπέδων αυτοκτονικότητας - αυτοκτονικών τάσεων/ιδεασμού - αυτο-τραυματισμών) των διαμενόντων στο ΚΥΤ ανά τα χρόνια.

Η εμφάνιση των πρώτων αναφορών σε σχέση με την «κατάσταση εκτάκτου ανάγκης για την ψυχική υγεία» (*'mental health emergency'*)⁸⁴ –όπως ονομάστηκε–, που είχε «ξεσπάσει» στην Μόρια, γίνεται το 2017, όταν πλέον έχει συμπληρωθεί περίπου ένας χρόνος από την Συμφωνία με-ταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Τουρκίας το 2016. Σε αναφορές των *Γιατρών χωρίς Σύνορα*, καθίσταται σαφές πως ήδη από τις αρχές του 2017 παρατηρείται σημαντική επιδείνωση της ψυχικής υγείας των διαμενόντων στο ΚΥΤ, με τους αυτοτραυματισμούς και τις απόπειρες αυτοκτονίας να πληθαίνουν⁸⁵, ενώ επίσης παρατηρήθηκε και αυξημένη –κατά 50%– προσέλευση ανθρώπων στις υπηρεσίες ψυχικής υγείας⁸⁶. Οι *Γιατροί Χωρίς Σύνορα* φαίνεται πως εκείνη την περίοδο δέχονταν ανά εβδομάδα, κατά μέσο όρο 6-7 ανθρώπους που είχαν αποπειραθεί να αυτοκτονήσουν ή/και αυτο-τραυματίζονταν, ενώ παρατηρούνταν και περιπτώσεις ανθρώπων που παρουσίασαν αυτοκτονικό ιδεασμό μετά την δεύτερη απορριπτική απόφαση για τη λήψη ασύλου που έλαβαν, λόγω του υψηλού άγχους και του φόβου για κράτηση και απέλαση που αντιμετώπιζαν.⁸⁷

Σε σχέση με τα ανήλικα άτομα, ο οργανισμός *Save the Children* ανέφερε χαρακτηριστικά πως οι αυτοτραυματι-

84. Médecins sans frontieres, *Confronting the mental health emergency on Samos and Lesbos* (Ελλάδα: Οκτώβριος 2017), διαθέσιμο στο: https://www.aerzte-ohne-grenzen.at/sites/default/files/attachments/2017_10_mental_health_greece_report_final_low_0.pdf

85. Médecins sans frontieres, *One year on from the EU-Turkey Deal: Challenging the EU's Alternative facts*, ό.π.

86. Medecins sans frontieres, *Confronting the mental health emergency on Samos and Lesbos*, ό.π.

87. Ό.π.

σμοί, η κατάχρηση ουσιών και η κατάθλιψη αποτελούσαν τα κύρια ζητήματα ψυχικής φύσεως που εμφάνιζαν πολλά παιδιά (μέχρι και ηλικίας 9 ετών), ενώ είχαν υπάρξει και περιπτώσεις αποπειρών αυτοκτονίας⁸⁸. Οι λόγοι πίσω από αυτό το φαινόμενο ποικίλλουν: συνήθως είναι η απόγνωση, η απελπισία και η θλίψη⁸⁹, όμως σε αρκετές περιπτώσεις ο αυτο-τραυματισμός των παιδιών μπορεί να σηματοδοτεί και μία τους προσπάθεια να ανακτήσουν τον έλεγχο του εαυτού τους και του σώματός τους.⁹⁰

Σε γενικές γραμμές, οι οργανώσεις, εκείνη την περίοδο, προειδοποιούσαν πως η Συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας που είχε ως άμεσο αποτέλεσμα τον εγκλωβισμό χιλιάδων ανθρώπων στα ΚΥΤ, έβλαπτε «σοβαρά την ψυχική υγεία των προσφύγων»⁹¹ και προειδοποιούσαν επίσης πως, εάν δεν άλλαζε κάτι σύντομα, η κατάσταση των ανθρώπων θα χειροτέρεψε με ακόμη πιο γρήγορους ρυθμούς⁹².

Το 2018, ο αρνητικός αντίκτυπος του παρατεταμένου και πλέον μακροχρόνιου εγκλωβισμού πολλών ανθρώπων στο ΚΥΤ της Μόριας, αποτυπώνεται μέσω ερευνών και μελετών που πιστοποιούν την αυξανόμενη επιδείνωσης της ψυχικής υγείας. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα έρευνας που διενεργήθηκε στη Λέσβο, οι βασικοί παράγοντες που επηρέασαν την ψυχική υγεία των μεταναστ(ρι)ών, η οποία

88. Sacha Myers & Imad Aoun, *A tide of self-harm and depression: the EU-Turkey Deal's devastating impact on child refugees and migrants* (Ελλάδα: Save the Children, 2017).

89. Ο.π.

90. Ο.π.

91. Médecins sans frontieres, *One year on from the EU-Turkey Deal: Challenging the EU's Alternative facts*, ό.π.

92. Sacha Myers & Imad Aoun, ό.π.

παρουσίασε επιδείνωση κατά την περίοδο εκείνη, ήταν οι εξής: α) η συστηματική ή/και θεσμική κακοποίηση, β) το συνεχές τραυματικό στρες (CTS) και γ) οι ελλειπείς παροχές υπηρεσιών ψυχικής υγείας⁹³.

Σύμφωνα με στοιχεία της ΜΚΟ, *International Rescue Committee* (IRC), το 2018 τα ποσοστά αυτοκτονικότητας μεταξύ των ωφελούμενων της οργάνωσης στο ΚΥΤ της Μόριας αυξήθηκαν δραματικά: 30% των ωφελούμενων είχαν αποπειραθεί να αυτοκτονήσουν, ενώ 60% αυτών είχαν σκεφτεί την πιθανότητα της αυτοκτονίας⁹⁴. Η IRC υποστηρίζει πως οι συνθήκες διαβίωσης στο ΚΥΤ της Μόριας ήταν περισσότερο από ικανές τόσο για να δημιουργήσουν νέα προβλήματα στην ψυχική υγεία των ατόμων, όσο και για να επιδεινώσουν τα ήδη υπάρχοντα. Επίσης, σύμφωνα με τους IRC οι κύριοι παράγοντες που επέδρασαν αρνητικά στην ψυχική υγεία των διαμενόντων στο ΚΥΤ ήταν α) η έλλειψη προστασίας, β) η έλλειψη υποστήριξης και γ) η έλλειψη οποιασδήποτε βεβαιότητας για το μέλλον τους⁹⁵.

Παράλληλα, παρατηρούμε πως υπογραμμίζεται κατ' επανάληψη το ζήτημα της ανησυχητικά επιδεινούμενης κατάστασης που παρουσιάζουν τα ανήλικα άτομα –παιδιά και έφηβοι– εντός του ΚΥΤ: οι MSF χαρακτηριστικά αναφέρονται σε μία νέα αύξηση της αυτοκτονικότητας (αυτοκτονικός ιδεασμός και απόπειρες αυτοκτονίας), καθώς και των πρακτικών αυτο-τραυματισμού, ιδιαιτέρως μεταξύ εκείνων που υπάγονται στον εφηβικό πληθυσμό (1 στους

93. Christos Eleftherakos, κ.συν., ό.π.

94. International Rescue Committee, *Unprotected, unsupported, uncertain*, ό.π.

95. Ό.π.

4 εφήβους)⁹⁶. Επίσης, κρίνεται σημαντικό να επιστήσουμε την προσοχή μας και στην περίπτωση των ασυνόδευτων ανηλίκων που ζούσαν στο ΚΥΤ της Μόριας σε απόλυτα επισηφαλείς συνθήκες, και οι οποίοι/ες, με τη σειρά τους, εκδήλωναν σε ιδιαίτερα υψηλά ποσοστά αυτοκτονικό ιδεασμό, ή προέβαιναν σε απόπειρες αυτοκτονίας και αυτο-τραυματισμούς⁹⁷.

Κατά το χρονικό διάστημα 2019-2020 και μέχρι την ολοκληρωτική του καταστροφή τον Σεπτέμβριο του 2020, το ΚΥΤ της Μόριας σημειώνει την δική του υπερ-πληθυσμιακή κορύφωση. Συγκεκριμένα, στα μέσα του 2020 ο πληθυσμός του αριθμεί περίπου 22.000 ανθρώπους. Η Μ. αναφέρει:

«Υπήρξε ραγδαία αύξηση του πληθυσμού. Όταν ξεκίνησα στην ΜΚΟ που δούλευα, τον Μάιο του 2019, στο camp είχε περίπου 6.000 με 8.000 ανθρώπους, απ' ότι θυμάμαι. Και μέσα σε μερικούς μήνες μόνο, έφτασε στις 19.000-22.000. Οπότε εκεί κάπως η κατάσταση είχε ξεφύγει πάρα πολύ, ήταν τελείως εκτός ελέγχου. [...] Οι συνθήκες στο ΚΥΤ έμοιαζαν χειρότερες από ποτέ».

Η Μ. μάς δίνει μια εικόνα των «υπηρεσιών ψυχικής υγείας που βρίσκονται σε κρίση» την περίοδο των τελευταίων μηνών του 2019 και των πρώτων μηνών του 2020, η οποία αποτελεί και χαρακτηριστική ένδειξη της ραγδαίας και

96. Médecins sans frontieres, *Self-harm and attempted suicides increasing for child refugees in Lesbos* (17 Σεπτεμβρίου 2018), διαθέσιμο στο: <https://www.msf.org/child-refugees-lesbos-are-increasingly-self-harming-and-attempting-suicide>

97. Refugee Support Aegean, *Moria Nightmare*, ό.π.

δραστηκής επιδείνωσης της ψυχικής υγείας των διαμενόντων στο ΚΥΤ κατά το διάστημα αυτό:

«Εγώ πήγαινα 8:00 στη δουλειά και απέξω είχε 100 άτομα που περίμεναν από τις 7:00 το πρωί για να μπουν μέσα στην κλινική. Και πάρα πολλά έκτακτα [περιστατικά]. Δηλαδή θυμάμαι ότι είχες τα ραντεβού σου κανονικά και σκάγανε και 4 έκτακτα: μια περίπτωση βιασμού, μια περίπτωση απόπειρας αυτοκτονίας, μια περίπτωση που είδε μπροστά της έναν ξυλοδαρμό νωρίτερα. Ένα χάος».

Η τελευταία περίοδος λειτουργίας του ΚΥΤ της Μόριας, θα λέγαμε πως έφερε για μια τελευταία φορά στην επιφάνεια όλες τις υποθαλπόμενες παθογένειες του, οι οποίες είχαν οξυνθεί και κορυφωθεί πλήρως. Η Μ. περιγράφει και συνοψίζει με χαρακτηριστικό τρόπο το αδιέξοδο και την ματαιότητα που χαρακτήριζαν, το διάστημα εκείνο, την ψυχική κατάσταση των ανθρώπων:

«Για αυτό το [ζήτημα] μεταξύ της ζωής και του θανάτου [...] νομίζω πως η συνθήκη του camp είναι θανατική ακόμη και αν κάποιος καταφέρει στιγμιαία να βγει από αυτό, να χαρεί για λίγο με κάτι· μετά θα ξαναπέσει. Όσο βρίσκεται εκεί μέσα, θα πέφτει. Και να το πούμε και αυτό, ότι ποτέ δεν υπήρξε κάποιος ο οποίος να είναι στο camp και να είχε "οκ ήμουν καταθλιπτικός, δεν είμαι πια". [...] Στη συνθήκη του camp κανένας δεν έγινε ποτέ καλύτερα σε σχέση με αυτό, γιατί δεν μπορείς να είσαι καλύτερα όταν κατοικείς εντός του. Ότι σου προκάλεσε το camp κάποια στιγμή, όσο ζούσες εκεί μέσα,

συνέχιζε να υπάρχει μέχρι να φύγεις από εκεί. Δεν μπορούσε να «θεραπευτεί» αυτό το πράγμα.[...] Και ένα σχόλιο έτσι για αυτή τη ματαιότητα. Κάναμε συνεδρίες με ανθρώπους που ξέραμε ότι αν το βασικό τους πρόβλημα τούς το έχει δημιουργήσει η διαβίωση τους εκεί, δεν θα μπορούσαμε να τους βοηθήσουμε με κάποιο τρόπο, γιατί θα συνεχίσουν να ζουν εκεί.[...] Τι να κάναμε; Νομίζω πως τελικά κρατούσαμε απλά μια συντροφιά στον πόνο τους».

5.1. Αυτοκτονίες στο ΚΥΤ της Μόριας.

Δύο αυτοκτονίες καταγράφηκαν σε όλο το διάστημα λειτουργίας του ΚΥΤ της Μόριας. Η πρώτη είναι αυτή ενός άνδρα, 31 ετών, από το Ιράν, ο οποίος βρέθηκε απαγχονισμένος σε ένα κελί του ΠΡΟ.ΚΕ.Κ.Α., εντός του ΚΥΤ της Μόριας, στις 6 Ιανουαρίου του 2020⁹⁸. Το συγκεκριμένο περιστατικό αναπτύσσεται αναλυτικά παρακάτω.

Η δεύτερη αυτοκτονία που έλαβε χώρα, σχετίζεται με έναν άνδρα, 20 ετών και αγνώστων λοιπών στοιχείων, ο οποίος στις 26 Μαρτίου του 2020 βρέθηκε χωρίς τις αισθήσεις του εντός του ΚΥΤ της Μόριας. Στη συνέχεια μεταφέρθηκε στο ιατρείο του camp και έπειτα στο νοσοκομείο της Μυτιλήνης, όπου και διαπιστώθηκε ο θάνατος του. Σύμφω-

---

98. Legal Centre Lesvos, *Call for accountability: apparent suicide in Moria detention centre followed by failure by Greek state to provide obligated care* (19 Ιανουαρίου 2020), διαθέσιμο στο: <http://legalcentrelesvos.org/2020/01/19/call-for-accountability-apparent-suicide-in-moria-detention-centre-followed-failure-by-greek-state-to-provide-obligated-care/>

να με εκτιμήσεις, ο θάνατος αυτός θεωρήθηκε αυτοκτονία διά της υπερβολικής λήψης ηρεμιστικών χαπιών⁹⁹. Ωστόσο δεν έγιναν ποτέ γνωστές ούτε περισσότερες πληροφορίες για το εν λόγω συμβάν, ούτε δημοσιοποιήθηκε κάποια ιατροδικαστική γνωμάτευση που να επιβεβαιώνει ή να απορρίπτει την πιθανολογούμενη αιτία του θανάτου του.

5.2. Η περίπτωση του Ιρανού τριαντα-ενάχρονου άνδρα στο ΠΡΟ.ΚΕ.Κ.Α ένας 6 Ιανουαρίου του 2020

Στις 6 Ιανουαρίου του 2020, ένας Ιρανός άνδρας, 31 ετών, βρέθηκε κρεμασμένος σε ένα κελί στο Προαναχωρησιακό Κέντρο Κράτησης Αλλοδαπών (ΠΡΟ.ΚΕ.Κ.Α.) της Μόριας. Εκείνη την περίοδο, οι δημοσιογραφικές πηγές παρείχαν ελάχιστες πληροφορίες αναφορικά με τις συνθήκες κάτω από τις οποίες σημειώθηκε ο θάνατος του. Ωστόσο, μετανάστες –κάποιοι από τους οποίους είχαν ίδια εμπειρία του ελληνικού σωφρονιστικού συστήματος– καθώς και αλληλέγγυοι/ες από διάφορες χώρες (βλ. την Φωτογραφία 3 και 4 στο Παράρτημα) κατόρθωσαν να διαμορφώσουν ένα αρκετά λεπτομερές χρονοδιάγραμμα των γεγονότων¹⁰⁰.

99. *Μόρια: Νεκρός 20χρονος πρόσφυγας – εκτιμάται ότι αυτοκτόνησε*, Το Βήμα (27 Μαρτίου 2020), διαθέσιμο στο: <https://www.tovima.gr/2020/03/27/society/moria-nekros-20xronos-prosfygas-ektimatai-oti-aytoktonise/>

100. *Deportation Monitoring Aegean, Cruel Detention Policies in Greece on the Rise – Death in Moria Prison shows the Violence of Migrant Incarceration System in the European Hotspots* (18 Ιανουαρίου 2020), διαθέσιμο στο: <https://dm-aegean.bordermonitoring.eu/2020/01/18/cruel-detention-policies-in-greece-on-the-rise-death-in-moria-prison-shows-the-violence-of-migrant-incarceration-system-in-the-european-hotspots/>

Οι κρατούμενοι που βρίσκονταν στο ΠΡΟ.ΚΕ.Κ.Α Μόριας εκείνη την περίοδο έκαναν λόγο για πρακτικές κράτησης που θα μπορούσαν να είχαν συμβάλει στην πρόκληση του συγκεκριμένου θανάτου. Ειδικότερα, επισήμαναν πως ο άνδρας από το Ιράν κρατούνταν σε ένα κελί απομόνωσης, με τις αρχές να παραβλέπουν το γεγονός πως είχε εμφανίσει σαφή σημάδια ψυχικής δυσφορίας. Οι κρατούμενοι μοιράζονταν κοινά κελιά –εν προκειμένω, λόγω των συνθηκών του ΚΥΤ, containers – τα οποία ήταν πάντοτε κλειδωμένα, εκτός από ένα περιορισμένο χρονικό διάστημα κατά το οποίο επιτρεπόταν στους κρατούμενους, να βγουν σε μία κοινή για όλους αυλή. Ο Ιρανός άνδρας τοποθετήθηκε από τις αρχές σε ένα συμβατικό κελί για σύντομο χρονικό διάστημα, προτού μεταφερθεί στην απομόνωση για περίπου δύο εβδομάδες. Ορισμένοι κρατούμενοι δήλωσαν πως δεν τον έβλεπαν εκτός του κελιού του ούτε μια φορά τη μέρα για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα. Άλλες φορές του επιτρεπόταν να βγει από το κελί του, ωστόσο ακόμη και τότε τον οδηγούσαν μόνο του στην κοινή αυλή, τη στιγμή που οι άλλοι κρατούμενοι επέστρεφαν στα κελιά τους. Η ψυχική του δυσφορία ήταν εμφανής, αφού οι υπόλοιποι κρατούμενοι τον είχαν ακούσει τις νύχτες να κλαίει και να χτυπάει την πόρτα του κελιού του, ενώ στο παρελθόν είχε απειλήσει πως θα κάνει κακό στον ίδιο του τον εαυτό. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου δεν έλαβε ποτέ ψυχολογική υποστήριξη¹⁰¹.

Σύμφωνα με το Deportation Monitoring Aegean, έπειτα από τον θάνατο του Ιρανού άνδρα, το χρονικό διάστημα από

---

101. Ό.π.

τον Ιανουάριο έως και τον Απρίλιο του 2020, σημειώθηκαν αναρίθμητες απόπειρες αυτοκτονίας εντός του ΠΡΟ.ΚΕ.Κ.Α, των οποίων προηγήθηκε ή τα οποία ακολούθησε αστυνομική βία και κακοποίηση¹⁰².

5.3. Οι συνθήκες του ΠΡΟ.ΚΕ.Κ.Α Μόριας

Το ΠΡΟ.ΚΕ.Κ.Α ήταν μια κλειστή δομή κράτησης που λειτουργούσε εντός του ΚΥΤ της Μόριας. Σύμφωνα με τις επίσημες προδιαγραφές, η χωρητικότητά του ανερχόταν στα 180 άτομα, αν και μια επιθεώρηση του 2018 που διενεργήθηκε από το Συμβούλιο της Ευρώπης για την Αποτροπή των Βασανιστηρίων, έκρινε πως οι εγκαταστάσεις της δομής ήταν ανεπαρκείς για αυτόν τον αριθμό ατόμων. Στην δομή αυτή κρατούνταν άνθρωποι, των οποίων η διαδικασία εξέτασης του ασύλου είχε ολοκληρωθεί και των οποίων η απέλαση προγραμματιζόταν· καθώς και άτομα που είχαν συλληφθεί στο πλαίσιο ενός πιλοτικού προγράμματος που στόχευε υπηκόους από τρίτες χώρες με χαμηλά ποσοστά λήψης ασύλου, με απώτερο σκοπό να επιταχυνθούν οι διαδικασίες απέλασης. Στους κρατούμενους επιτρεπόταν περίπου μία ώρα προαυλισμού την ημέρα, ενώ από τη Δευτέρα έως την Παρασκευή δεν είχαν πρόσβαση στα κινητά τους τηλέφωνα, πράγμα που σήμαινε ότι είχαν περιορισμένη δυνατότητα επικοινωνίας με δίκτυα νομικής υποστήριξης ή

---

102. Deportation Monitoring Aegean, *'We are here to die, or to obtain freedom': Hunger strike in Moria pre-removal detention centre* (8 Απριλίου 2020), διαθέσιμο στο: <https://dm-aegean.bordermonitoring.eu/2020/04/08/we-are-here-to-die-or-to-obtain-freedom-hunger-strike-in-moria-pre-removal-detention-centre-2/>

άλλα δίκτυα που βρίσκονταν εκτός του κέντρου κράτησης.

Η ιατρική περίθαλψη στο ΠΡΟ.ΚΕ.ΚΑ θα μπορούσε, επίσης, να κριθεί ως ανεπαρκής. Υπεύθυνη των ιατρικών υπηρεσιών ήταν η ΑΕΜΥ, μία ιδιωτική εταιρεία της οποίας μοναδικός μέτοχος ήταν το ελληνικό κράτος και η οποία ανέλαβε διά συμβάσεως να διαχειρίζεται τέτοιου είδους υπηρεσίες και σε άλλα προαναχωρησιακά κέντρα κράτησης σε όλη την Ελλάδα. Το προσωπικό του ΠΡΟ.ΚΕ.Κ.Α της Μόριας αποτελούνταν από έναν ψυχολόγο και έναν κοινωνικό λειτουργό, για την παροχή υπηρεσιών σε 180 κρατούμενους. Ωστόσο, η θέση του κοινωνικού λειτουργού ήταν κενή από τον Απρίλιο του 2019 μέχρι τη στιγμή του θανάτου του άνδρα από το Ιράν. Οι κρατούμενοι ανέφεραν συχνά πως δεν είχαν πρόσβαση σε βασικά, για την ανθρώπινη επιβίωση, φάρμακα, ενώ έκαναν λόγο και για απροθυμία των υπευθύνων, ώστε να προγραμματίσουν ραντεβού στο νοσοκομείο για ενδεχόμενα επείγοντα ιατρικά τους ζητήματα. Σε πολλές περιπτώσεις, οι αστυνομικοί εν υπηρεσία στο ΠΡΟ.ΚΕ.Κ.Α., φίλτραραν τα αιτήματα για ιατρική περίθαλψη προτού οι κρατούμενοι μπορέσουν να κινηθούν μέσω της επίσημης διαδικασίας που προβλεπόταν από το προσωπικό της ΑΕΜΥ. Το φαινόμενο αυτό επισημάνθηκε από τους ίδιους τους κρατούμενους καθώς επίσης και από τον έλεγχο που διενεργήθηκε τον Απρίλιο του 2018, από την Επιτροπή για την Αποτροπή των Βασανιστηρίων.

Την περίοδο που σημειώθηκε ο θάνατος του τριαντα-εννιάχρονου Ιρανού υπηκόου, 83 άτομα κρατούνταν στο ΠΡΟ.ΚΕ.Κ.Α της Μόριας. Στο Φόρουμ Διαπραγματευτικών Διαβουλεύσεων της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες στη Λέσβο, οι ΜΚΟ που ασχολούνταν με ζητή-

ματα προστασίας, εξέφρασαν την ανησυχία πως «οι κρατούμενοι έχουν πολύ περιορισμένη πρόσβαση σε ιατρικές υπηρεσίες καθώς και σε υπηρεσίες ψυχικής υγείας». Τις ημέρες που προηγήθηκαν του θανάτου, «ο ψυχολόγος της ΑΕΜΥ βρισκόταν σε άδεια, μεταξύ της 19ης Δεκεμβρίου έως και την 3η Ιανουαρίου και [...] οι κρατούμενοι δεν είχαν πρόσβαση σε υπηρεσίες ψυχολογικής υποστήριξης κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου»¹⁰³. Ο Ιρανός άνδρας ξεκίνησε να κρατείται στο ΠΡΟ.ΚΕ.Κ.Α στις 18 Δεκεμβρίου του 2019¹⁰⁴, πράγμα που σημαίνει πως κατά τη διάρκεια της κράτησής του είχε τη δυνατότητα να μιλήσει σε κάποιον ψυχολόγο μόνο για διάστημα τριών εργάσιμων ημερών.

Οι απόπειρες αυτοκτονίας στο ΠΡΟ.ΚΕ.Κ.Α της Μόριας ήταν συχνές. Ωστόσο, σύμφωνα με τη ΜΚΟ *HIAS Greece* που παρείχε νομική υποστήριξη σε μετανάστ(ρι)ες: «δεν υπάρχει παρουσία προσωπικού της ΑΕΜΥ [στο Προαναχωρησιακό Κέντρο Κράτησης] κατά τη διάρκεια του Σαββατοκύριακου. Ως εκ τούτου, δεν δίνεται η απαραίτητη προσοχή στα σοβαρά ιατρικά περιστατικά»¹⁰⁵. Η *HIAS* περιγράφει ένα περι-

103. UNHCR Lesvos, *Φόρουμ Διαπραγματευτικών Διαβουλεύσεων της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες*, 9/1/2020.

104. *Criminal complaint filed regarding the death of a 31-year-old Iranian national*, *HIAS Greece*, Fenix Humanitarian Legal Aid, Refugee Support Aegean, Legal Centre Lesvos, DIOTIMA (6 Φεβρουαρίου 2020), διαθέσιμο στο: <https://legalcentrelesvos.org/2020/02/07/press-release-a-criminal-complaint-filed-regarding-the-death-of-a-31-year-old-iranian-national-at-the-pre-removal-detention-centre-of-moria/>

105. *HIAS Greece*, *Communication in accordance with Rule 9.2 in the M.S.S. and Rahimi groups v. Greece* (Applications No. 30696/09, 8687/08), Council of Europe (24 Αυγούστου 2018), διαθέσιμο στο: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016809f5212>.

στατικό, με βάση το οποίο καταδεικνύονται μία σειρά από σφάλματα που οδήγησαν στην επείγουσα νοσηλεία ενός τριαντα-οχτάχρονου κρατουμένου. Μετά από τα πρώτα διαγνωστικά σφάλματα κατά τον ιατρικό του έλεγχο στο ΚΥΤ της Μόριας, ο άνδρας τέθηκε υπό κράτηση στο ΠΡΟ.ΚΕ.Κ.Α ενώ έπασχε από νεφροπάθεια τελικού σταδίου. Παρότι ο ίδιος ενημέρωνε καθημερινά το προσωπικό της ΑΕΜΥ και τους αστυνομικούς εν υπηρεσία για την κατάστασή του, δεν έγινε καμία προσπάθεια μεταφοράς του ούτε στον ΕΟΔΥ (ο Εθνικός Οργανισμός Δημόσιας Υγείας που παρέχει ιατρική περίθαλψη στο ΚΥΤ της Μόριας) ούτε στο Δημόσιο Νοσοκομείο της Μυτιλήνης, μέχρι που έχασε τις αισθήσεις του και περιήλθε σε κρίσιμη κατάσταση για έξι ημέρες. Τελικά διαγνώστηκε με νεφρική ανεπάρκεια¹⁰⁶.

Πολλοί έχουν εγκαλέσει την ΑΕΜΥ για τον τρόπο λειτουργίας της, σε σχέση και με άλλους θανάτους που έχουν σημειωθεί σε προαναχωρησιακά κέντρα κράτησης στην υπόλοιπη ελληνική επικράτεια. Η ΑΕΜΥ ανέλαβε υπεργολαβικά την διαχείριση των προγραμμάτων παροχής υγειονομικής περίθαλψης στο σύνολο των Προαναχωρησιακών Κέντρων Κράτησης στην Ελλάδα. Στις 25 Μαρτίου του 2021, ο σαραντα-τετράχρονος υπήκοος Γουινέας, Μ. D., πέθανε στο ΠΡΟ.ΚΕ.Κ.Α της Κω, αφού για τρεις ημέρες παρακαλούσε τους φύλακες να τον μεταφέρουν στο νοσοκομείο¹⁰⁷. Πέθανε από σκληροκοειδίτιδα¹⁰⁸. Σύμφωνα με

106. Ό.π.

107. Έλλη Ζώτου, *Μάκι Ντιουμπάτε: Η ζωή και ο θάνατος ενός 44χρονου πρόσφυγα*, Αυγή (9 Μαΐου 2021), διαθέσιμο στο: https://www.avgi.gr/koinonia/386369_i-zoi-kai-o-thanatos-toy-44hronoy-prosfyga

108. Γιώργος Παγούδης, *Τον άφησαν να πεθάνει μέσα σε φριχτούς*

τους συγκρατούμενούς του, «ο άνθρωπος σήκωσε ακόμη και το πουκάμισό του και έδειξε στον αστυνομικό ότι είχε χειρουργηθεί ήδη δύο φορές». Σύμφωνα με την οργάνωση Deportation Monitoring Aegean, ο Μ. Δ. υπέστη την ίδια εσφαλμένη ιατρική αξιολόγηση κατά την άφιξή του στην Κω, η οποία θα έπρεπε να έχει αποτρέψει τη διοίκηση του ΚΥΤ από το να τον θέσει υπό κράτηση στο ΠΡΟ.ΚΕ.Κ.Α. Σύμφωνα με άλλους ανθρώπους που κρατούνταν την ίδια περίοδο, ένας γιατρός της ΑΕΜΥ εξυπηρετούσε πάνω από 250 κρατούμενους¹⁰⁹.

5.4. Συμπεράσματα

Η αυτοκτονία στο ΠΡΟ.ΚΕ.Κ.Α της Μόριας έλαβε χώρα υπό τη γενική ευθύνη του κράτους. Έπειτα από πίεση που άσκησαν ΜΚΟ που παρέχουν νομική υποστήριξη στη Λέσβο, ο Εισαγγελέας διενέργησε έρευνα για τις συνθήκες υπό τις οποίες σημειώθηκε ο εν λόγω θάνατος. Αν και διάφοροι φορείς από τις προαναφερθείσες οργανώσεις κλήθηκαν να καταθέσουν ενώπιον του ανακριτή, δεν υπήρξε δημόσια ανακοίνωση της ετυμηγορίας αυτής της έρευνας, και δεν είναι σαφές εάν αποδόθηκαν κατηγορίες σε κάποιο από τα μέλη του προσωπικού του ΠΡΟ.ΚΕ.Κ.Α.. Αντιθέτως αυτό

πόνους, Εφημερίδα των Συντακτών (27 Μαρτίου 2021), διαθέσιμο στο: https://www.efsyn.gr/ellada/dikaiomata/287309_ton-afisan-napethanei-mesa-se-frihtoysoy-ponoysoy.

109. Deportation Monitoring Aegean, *Another death in prison - outrage in Kos detention centre after medical attention withheld* (26 March 2021), διαθέσιμο στο: <https://dm-aegean.bordermonitoring.eu/2021/03/26/another-death-in-prison-outrage-in-kos-detention-centre-after-medical-attention-withheld/>

που, με ευκολία, καθίσταται σαφές, είναι πως το εύρος της εν λόγω κατηγορίας είναι εξαιρετικά περιορισμένο για να διερευνήσει τις δομικές αιτίες του συγκεκριμένου θανάτου. Οι ανακρίσεις που πραγματοποιήθηκαν είχαν ως άμεσο στόχο να ενοχοποιήσουν κάποιο από τα μέλη του προσωπικού (αποδεικνύοντας, για παράδειγμα, πως ένας εν υπηρεσία υπάλληλος δεν κατόρθωσε να φέρει εις πέρας τα καθήκοντά του), και σε καμία περίπτωση δεν επιχειρούσαν να διερευνήσουν τα σφάλματα της ιδιωτικής εταιρίας που ανέλαβε διά συμβάσεως να προσφέρει υπηρεσίες ψυχο-κοινωνικής υποστήριξης και υγειονομικής περίθαλψης εντός του ΠΡΟ.ΚΕ.Κ.Α. Παρ' όλα αυτά, είναι προφανές πως μία δομή της οποίας οι υπηρεσίες υπολειτουργούσαν σε τόσο μεγάλο βαθμό, δεν θα μπορούσε σε καμία περίπτωση να παράσχει οποιαδήποτε υποστήριξη σε έναν άνθρωπο που έπασχε ψυχικά.

6

Δολοφονίες

Η βία, η παραβατικότητα και η εγκληματικότητα ήταν πάντοτε παρούσες στο ΚΥΤ της Μόριας, κάτι που αποδεικνύεται τόσο από την πλούσια βιβλιογραφία και αρθρογραφία που δημοσιεύτηκε τα προηγούμενα χρόνια, όσο και από τις συνεντεύξεις που διενεργήσαμε στο πλαίσιο της συγκεκριμένης έκθεσης.

Ειδικότερα, ο Νίκος Ξυπολυτάς εντοπίζει τρεις κυρίαρχες μορφές παραβατικότητας: α) τις συγκρούσεις εντός του ΚΥΤ, β) την κατάχρηση αλκοόλ και ναρκωτικών, γ) την πορνεία και τη σεξουαλική κακοποίηση¹¹⁰. Οι περιπτώσεις που εξετάζουμε εδώ αφορούν την πλέον αναβαθμισμένη μορφή βίας, την ανθρωποκτονία με πρόθεση (δόλο), και

---

110. Βλ., για παράδειγμα, Νίκος Ξυπολυτάς, *Πρόσφυγες στη Μόρια: οι συνέπειες μίας αποτρεπτικής μεταναστευτικής πολιτικής* (Αθήνα: Διόνικος, 2019)· Rea A. Belanteri, κ.συν., 'Sexual violence against migrants and asylum seekers: the experience of the MSF clinic on Lesbos island, Greece', στο PLOS ONE (τομ. 15, αρθ. 9, 2020).

ήταν απότοκο της πρώτης κατηγορίας, δηλαδή των συγκρούσεων που σημειώνονταν εντός του ΚΥΤ.

Είναι βέβαιο πως στις περιπτώσεις των δολοφονιών, η πρόθεση του δράστη –χωρίς την ύπαρξη της οποίας το έγκλημα δεν θα συντελούνταν σε πρώτο χρόνο–, είναι καθοριστικής σημασίας. Παρόλα αυτά, οι συνθήκες που επικρατούσαν εντός του ΚΥΤ συνέβαλαν στη συγκρότηση ενός εξαιρετικά βίαιου περιβάλλοντος, μέσα στο οποίο η ανθρώπινη ζωή υποτιμούνταν θεμελιωδώς. Στο συγκεκριμένο καθεστώς αποστέρησης και ανελευθερίας, ο ανταγωνισμός για λιγοστά υλικά (χρήματα, τροφή, ρουχισμός) και άυλα (κατάσταση ευαλωτότητας, άσυλο, άρση γεωγραφικού περιορισμού) αγαθά, μετατράπηκε σε κυρίαρχη μέθοδο επιβίωσης. Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα υπήρξε η δολοφονία του ανήλικου R.E. που διαπράχθηκε από έναν άλλο ανήλικο για την απόκτηση ενός μικρού ηχείου, η οποία και αναλύεται παρακάτω.

Επιπλέον, θα πρέπει να σημειώσουμε πως το φαινόμενο της σύστασης συμμοριών ήταν διαχρονικό. Εντεινόταν, όμως, σε περιόδους που αυξανόταν ο χρόνος ακινητοποίησης των μεταναστ(ρι)ών στο νησί της Λέσβου, με αποτέλεσμα την ραγδαία αύξηση του πληθυσμού στο ΚΥΤ. Ειδικότερα, από την αρχή του 2020 που συνιστά και τη χρονιά που αριθμεί τις περισσότερες ανθρωποκτονίες (5 στο σύνολο), οι μετανάστ(ρι)ες από χώρες της Υπο-Σαχάριας Αφρικής προχώρησαν σε διαμαρτυρίες εντός και εκτός του ΚΥΤ διεκδικώντας περισσότερη ασφάλεια.

Η μόνιμη παρουσία των αστυνομικών δυνάμεων μέσα στο ΚΥΤ της Μόριας δεν αποσκοπούσε στην διαφύλαξη της σωματικής ακεραιότητας ή στην προστασία των ανθρωπι-

νων ζώων, αφού σε πολλές περιπτώσεις η αστυνομία δεν επενέβαινε σε περιστατικά σοβαρών συγκρούσεων, που κατέληγαν σε τραυματισμούς ή και σε θανάτους. Αξίζει να σημειώσουμε πως όλα αυτά τα χρόνια, εκτός από τα υπόλοιπα αστυνομικά σώματα, οι διμοιρίες των MAT (Μονάδες Αποκατάστασης Τάξης) βρίσκονταν σε μόνιμη βάση εντός του camp¹¹¹. Σε τουλάχιστον μία περίπτωση, κατά τη διάρκεια της οποίας ο Κ.Ν. δολοφονήθηκε, οι αστυνομικές δυνάμεις, παρότι παρούσες στο περιστατικό, (σύμφωνα με μαρτυρίες) δεν επενέβησαν και δεν διεξήγαν τις απαραίτητες έρευνες, ώστε να εντοπίσουν τους δράστες. Ο ρόλος της αστυνομίας αναδεικνύεται ως ιδιαίτερα προβληματικός και στην περίπτωση του ανήλικου R.E., ο οποίος, την περίοδο που δολοφονήθηκε, βρισκόταν σε καθεστώς προστατευτικής φύλαξης.

Στην περίοδο που εξετάζεται σε αυτήν την έκθεση (το χρονικό διάστημα 2016-2020), καταγράφονται επτά περιστατικά με θανάτους εντός και γύρω από το ΚΥΤ της Μόριας, που θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως ανθρωποκτονία με πρόθεση· με άλλα λόγια συνιστούν το αποτέλεσμα ενός διαπληκτισμού με θανατηφόρα μέσα. Τόσο τα θύματα όσο και οι θύτες είναι όλοι τους άνδρες ή αγόρια, ενώ δύο από τα θύματα έχουν ταυτοποιηθεί ως ανήλικοι. Οι πέντε από τις επτά ανθρωποκτονίες που σημειώθηκαν, έλαβαν χώρα το 2020. Οι άλλες δύο διαπράχθηκαν το 2018 και το 2019, αντίστοιχα.

---

111. Περισσότερα σχετικά με τα MAT εδώ: https://en.wikipedia.org/wiki/Units_for_the_Reinstatement_of_Order

6.1. Η περίπτωση του δεκαπεντάχρονου R. E. από το Αφγανιστάν που έχασε τη ζωή του στο ‘safe-zone’ της Μόριας στις 25 Αυγούστου του 2019

Η λειτουργία του *safe zone* [ασφαλής ζώνη] στο ΚΥΤ της Μόριας ξεκίνησε για πρώτη φορά στο τέλος της άνοιξης του 2018. Υπεύθυνοι για τη λειτουργία του ήταν η διοίκηση του ΚΥΤ, ο Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης (ΔΟΜ) και η Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία «Ηλιαχτίδα», που εδρεύει στη Λέσβο· όμως η επιτροπεία των ασυνόδευτων ανηλίκων που φιλοξενούνταν στο *safe zone*, υπαγόταν επισήμως στην Εισαγγελία Μυτιλήνης. Σύμφωνα με τις επίσημες προδιαγραφές του, ο χώρος μπορούσε να φιλοξενήσει έως και 160 παιδιά, αλλά ήταν πάντοτε υπερπλήρης. Ειδικότερα την περίοδο του θανάτου του R.E. και του σοβαρού τραυματισμού των άλλων δύο ανηλίκων, 600 παιδιά ζούσαν στο *safe zone*¹¹².

Σύμφωνα με τους κανονισμούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης κρίθηκε πως το περιβάλλον των ΚΥΤ εντός της ελληνικής επικράτειας γενικότερα, και το περιβάλλον του ΚΥΤ της Μόριας συγκεκριμένα, δεν πληροί τις προϋποθέσεις ασφάλειας για τους ανήλικους ασυνόδευτους πρόσφυγες. Γ’ αυτό το λόγο, δημιουργήθηκε η ξεχωριστή δομή του *safe zone* εντός του ΚΥΤ, με απώτερο σκοπό την κάλυψη αυτού του κενού. Στο *safe zone* ζούσαν ασυνόδευτα αγόρια και κορίτσια ηλικίας έως και 13 ετών, μέχρι να βρεθεί κάποιο κατάλυμα για αυτά σε άλλες δομές εκτός του ΚΥΤ ή μέχρι

112. Νεκρός ανήλικος στη “safe zone” στη Μόρια, Πολιτικά Λέσβος (25 Αυγούστου 2018), διαθέσιμο στο: <https://www.politikalesvos.gr/nekros-anilikos-sto-quot-safe-zone-quot-tis-morias/>

να ολοκληρωθούν οι διαδικασίες οικογενειακής επανένωσης· κατά την ολοκλήρωση των προαναφερόμενων διαδικασιών την κηδεμονία των παιδιών αναλάμβαναν είτε άλλα μέλη της οικογένειάς τους που διέμεναν στο camp, είτε τα παιδιά μεταφέρονταν σε άλλες χώρες για να επανενωθούν με την οικογένειά τους. Σε κάποιες περιπτώσεις ασυνόδευτα παιδιά μεγαλύτερης ηλικίας φιλοξενήθηκαν στο *safe zone*, όταν η διαμονή τους σε άλλους χώρους του ΚΥΤ κρίθηκε επικίνδυνη, ή όταν ενήλικες που βρίσκονταν σε ιδιαίτερα ευάλωτη συνθήκη (π.χ. επιζώντες ναυαγίων), συνόδευαν παιδιά.

Η νομική μορφή που διέπει την παραμονή των ασυνόδευτων ανηλίκων στο *safe zone* εμπίπτει στο νόμο περί «προστατευτικής φύλαξης» του 1991, ο οποίος χαρακτηρίζεται από μία σειρά αντιφάσεων, και σύμφωνα με τον Didier Fassin μπορεί να περιγραφεί ως «συμπνευτική καταστολή» (*compassionate repression*)¹¹³. Ο χρόνος της καθήλωσης των παιδιών στη δομή του *safe zone* ποίκιλε, και εκτεινόταν από λίγους μήνες έως και την πάνω από ένα χρόνο παραμονή τους εκεί. Σε κάθε περίπτωση η χρονική διάρκεια της διαμονής εντός της δομής δεν ήταν καθορισμένη, όπως άλλωστε συνέβαινε και για τους/τις υπόλοιπους/ες αιτούντες/ούσες άσυλο στο ΚΥΤ. Παράλληλα, η δυνατότητα της εξόδου από το *safe zone* και το ΚΥΤ της Μόριας υπήρξε

113. Didier Fassin, 'Compassion and Repression: The Moral Economy of Immigration Policies in France', στο *Cultural Anthropology*, (τομ. 20, αρ. 3, 2005)· Chrisa Giannopoulou & Nick Gill, 'Asylum Procedures in Greece: The Case of Unaccompanied Asylum Seeking Minors', στο N. Gill & Anthony Good (επιμ.), *Asylum Determination in Europe: Ethnographic Perspectives* (Palgrave Macmillan, 2019).

εξαιρετικά περιορισμένη, ειδικά για παιδιά κάτω των 13 ετών, καθώς οι έξοδοι λάμβαναν χώρα μία φορά την εβδομάδα και οργανωνόταν από την αρμόδια ΜΚΟ.

Η Ν. που εργαζόταν στο *safe zone* το 2019 αναφέρει:

«Γενικά προσπαθούμε να μη στέλνουμε παιδιά στο *safe zone*, γιατί εγκλωβίζονται και απελπίζονται εκεί· όμως είναι ένα αναγκαίο βήμα στο πλαίσιο της διαδικασίας εύρεσης στέγης σε άλλη δομή εκτός της Μόριας. [...] Υπάρχουν πολλές περιπτώσεις κατά τις οποίες τα παιδιά βιώνουν αυτή την προσωρινότητα σε μεγαλύτερο βαθμό από τους εργαζομένους, οι οποίοι είναι υπεύθυνοι για αυτά, καθώς τους βλέπουν να φεύγουν και να αλλάζουν [τόπο/δουλειά] και αυτά να μένουν πίσω».

Παρότι οι ασυνόδευτοι/ες ανήλικοι/ες θεωρούνται αυτοδικαίως πρόσφυγες που δεν πρόκειται να απελαθούν (τουλάχιστον μέχρι την ενηλικίωση τους, όταν οι υποθέσεις τους επανεξετάζονται), και ενώ θεωρητικά η παραμονή τους στο *safe zone* αποτελούσε μέρος της διαδικασίας ένταξής τους, στην ουσία παραμέναν αποκλεισμένοι από τις δραστηριότητες και την καθημερινότητα των συνομηλίκων τους. Για παράδειγμα, δεν είχαν πρόσβαση στην εκπαίδευση η οποία στην Ελλάδα είναι συνταγματικά κατοχυρωμένη για όλα τα παιδιά. Όπως αναφέρει η Χ., επίσης εργαζόμενη σε ΜΚΟ, «[υ]πήρχε ένα κοντέινερ που ονομαζόταν “το σχολείο”, και το οποίο λειτούργησε για λίγο στην αρχή, αλλά στη συνέχεια επειδή η Μόρια ήταν γεμάτη κόσμο, έβαζαν παιδιά να κοιμούνται εκεί όπως-όπως, οπότε δεν γίνονταν μαθήματα».

Η περιοχή στην οποία βρισκόταν το *safe zone*, συνέβαλε επίσης στην πρόκληση πολλών προβλημάτων. Σύμφωνα με τα λεγόμενα της Χ.:

«Το σημείο που βρισκόταν το safe zone ήταν το χειρότερο δυνατό σημείο μέσα στη Μόρια, στο οποίο θα μπορούσες να στεγάσεις παιδιά. Καταρχήν ήταν δίπλα στη ζούγκλα και δεν φυλασσόταν· η αστυνομία ήταν μακριά [...] Τα περισσότερα επεισόδια που είχαν ξεσπάσει, ξεκινούσαν από έξω, γιατί στα παιδιά δίνονταν ρούχα, παπούτσια, πράγματα και έτσι πήγαινε εκεί κόσμος [από την εξωτερική πλευρά] και τα απειλούσε να του τα δώσουν· τα παιδιά είτε φοβόντουσαν και τα έδιναν, με αποτέλεσμα να μένουν χωρίς ρούχα και παπούτσια, είτε προσπαθούσαν να αμυνθούν και έμπλεκαν σε καυγάδες, συνήθως με καταστροφικές συνέπειες για τα ίδια. Γιατί μετά χαρακτηρίζονταν παραβατικοί και τα έδιωχναν».

Όμως δεν ήταν μόνο η περιοχή που βρισκόταν το *safe zone* προβληματική. Το βιβλίο συμβάντων της συγκεκριμένης δομής βρέθηκε έπειτα από την ολοκληρωτική καταστροφή του ΚΥΤ της Μόριας από την πυρκαγιά που ξέσπασε το 2020, και αποσπάσματά του δημοσιεύτηκαν στο *Solomon Magazine*¹¹⁴. Οι καταγραφές εντός του, που γράφτηκαν από τους εργαζόμενους του *safe zone*, περιγράφουν κάτι που μοιάζει περισσότερο με παγίδα θανάτου παρά με ασφαλή

114. Stavros Malichudis, *The logbook of Moria*, Solomon (1 Νοεμβρίου 2020), διαθέσιμο στο: <https://wearesolomon.com/mag/on-the-move/the-logbook-of-moria/>

χώρο για ασυνόδευτα ανήλικα. Νεκρά ποντίκια δίπλα σε τρόφιμα, διακοπές ρεύματος λόγω βραχυκυκλωμάτων, κίνδυνοι ηλεκτροπληξίας για εργαζόμενους και ωφελούμενους, ανεπαρκής φωτισμός του χώρου για πολλές μέρες, σε συνδυασμό με ελλείψεις στην παρεχόμενη ιατροφαρμακευτική περίθαλψη.

Για τη δολοφονία του R.E., συνελήφθη ένας δεκαπεντάχρονος ο οποίος ζούσε επίσης στο *safe zone*. Κατά τη σύλληψή του παραδέχθηκε την πράξη του. Κρίθηκε ένοχος με την κατηγορία της ανθρωποκτονίας με πρόθεση, της επικίνδυνης σωματικής βλάβης και της κατοχής και χρήσης όπλων, τόσο από το πρωτόδικο δικαστήριο όσο και από το δικαστήριο που εκδίκασε την έφεση που ασκήθηκε, και τώρα κρατείται σε φυλακή ανηλίκων. Όπως δήλωσε ο ίδιος, η παρέα του θύματος τον ενοχλούσε και τα άτομα αυτά του έκλεψαν το ηχείο με το οποίο άκουγε μουσική. Την επόμενη μέρα φοβήθηκε πως θα τον χτυπήσουν και γι' αυτό ζήτησε τη βοήθεια της αστυνομίας, αλλά οι αστυνομικές δυνάμεις δεν επενέβησαν. Κατά τη διάρκεια της συμπλοκής, μαχαίρωσε θανάσιμα τον R.E. και τραυμάτισε δύο ακόμα αγόρια. Σύμφωνα με το *Solomon Magazine*: «Δύο αυτόπτες μάρτυρες που ήταν παρόντες στο σημείο τη στιγμή του περιστατικού, μάς είπαν πως κάλεσαν τους αστυνομικούς των MAT που, όταν η συμπλοκή ξεκίνησε, ήταν παραταγμένοι από την άλλη πλευρά του συρμάτινου φράχτη. Οι αστυνομικοί απάντησαν πως “δεν μπορούσαν να παρέμβουν, εάν δεν είχαν λάβει εντολές εκ των Αθηνών”»¹¹⁵.

---

115. Stavros Malichudis, *The chronicle of a doze deaths foretold*, Solomon (20 Ιανουαρίου 2020), διαθέσιμο στο: <https://wearesolomon>.

6.2. Η περίπτωση του δεκαεπταετούς Υ.Μ. από την Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό που πέθανε στις 14 Ιανουαρίου του 2020 έπειτα από 14 ημέρες νοσηλείας στη Μονάδα Εντατικής Θεραπείας του ΓΝΜΒ

Ο Υ.Μ., κονγκολέζικης καταγωγής, έφτασε στη Μυτιλήνη στις 11 Ιουνίου του 2019 και ήταν ένας εκ των 57 επιζώντων ενός ναυαγίου, στο οποίο επτά άνθρωποι έχασαν τη ζωή τους, μεταξύ των οποίων και δύο παιδιά¹¹⁶. Ο Υ.Μ. δεν έμενε στο ΚΥΤ αλλά σε έναν ξενώνα στην πόλη της Μυτιλήνης. Την ημέρα της Πρωτοχρονιάς επισκέφθηκε το ΚΥΤ της Μόριας για να υποδεχτεί τον καινούργιο χρόνο με τους συμπατριώτες του. Αργότερα εκείνο το βράδυ, κατά την επιστροφή του στην πόλη, βρέθηκε μαχαιρωμένος στο πόδι χάνοντας πολύ αίμα. Νοσηλεύτηκε στην Μονάδα Εντατικής Θεραπείας (ΜΕΘ) του ΓΝΜΒ για 14 ημέρες και έφυγε από τη ζωή στις 14 Ιανουαρίου του 2020¹¹⁷.

6.3. Η περίπτωση του εικοσάχρονου από την Υεμένη που απεβίωσε στις 16 Ιανουαρίου του 2020

Δύο μέρες αργότερα στις 16 Ιανουαρίου του 2020, λίγα

---

com/mag/focus-area/migration/the-chronicle-of-a-dozen-deaths-foretold/

116. Ναυάγιο Μυτιλήνη: επτά οι νεκροί μετανάστες, μεταξύ αυτών και παιδιά, CNN Greece (11 Ιουνίου 2019), διαθέσιμο στο: <https://www.cnn.gr/ellada/story/180247/nayagio-mytilini-epta-oi-nekroi-metanastes-metaxy-ayton-kai-paidia>

117. Γιάννης Παπαδόπουλος, Γλίτωσε από ναυάγιο πέθανε από μαχαίρωμα, Η Καθημερινή (17 Ιανουαρίου 2020), διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/society/1060627/glitose-apo-nayagio-pethane-apo-machairoma/>

λεπτά πριν τις 23:00, ένας εικοσάχρονος από την Υεμένη μαχαιρώθηκε και βρήκε το θάνατο¹¹⁸. Το εν λόγω περιστατικό είχε να κάνει με ένα διαπληκτισμό μεταξύ αιτούντων άσυλο από τις Υπο-Σαχάριες χώρες και από το Αφγανιστάν, και έλαβε χώρα στη Ζώνη 12, κοντά στις εγκαταστάσεις της EASO (*European Asylum Support Office* – Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Υποστήριξης για το Άσυλο). Στο ίδιο περιστατικό, ένας ανήλικος που περνούσε από το συγκεκριμένο σημείο τραυματίστηκε, ευτυχώς φέροντας ελαφριά τραύματα. Ένας άνδρας 27 ετών από το Αφγανιστάν συνελήφθη σε σχέση με αυτήν την υπόθεση¹¹⁹.

6.4. Η περίπτωση του δεκαεξάχρονου από το Αφγανιστάν που πέθανε στις 8 Απριλίου του 2020

Το δεκαεξάχρονο αγόρι από το Αφγανιστάν έμενε μαζί με τα υπόλοιπα πέντε μέλη της οικογένειάς του σε μία σκηνή εκτός των επίσημων ορίων του ΚΥΤ, στον ελαιώνα, κοντά στη βόρεια πύλη. Σε έναν καβγά που ξέσπασε το βράδυ της 7ης Απριλίου του 2020 για λόγους που δεν γνωρίζουμε, ο δεκαεξάχρονος βρέθηκε μαχαιρωμένος και αναίσθητος. Ένα ασθενοφόρο του ΕΚΑΒ έφτασε στο σημείο για να τον παραλάβει, και το παιδί παρέμεινε στη ζωή μετά από 14 κύκλους ανάνηψης. Εν τέλει υποβλήθηκε σε χειρουργείο, όμως την επόμενη μέρα στις 8 Απριλίου του 2020 εξέπνευ-

---

118. Leslie Carretero, *Life in Moria camp on Lesbos: "every day someone is injured"* (24 Ιανουαρίου 2020), διαθέσιμο στο: <https://www.infomigrants.net/en/post/22268/life-in-the-moria-camp-on-lesbos-every-day-someone-is-injured>

119. Stavros Malichudis, *The chronicle of a dozen deaths foretold*, ό.π.

σε¹²⁰. Ο ένας από τους δύο διασώστες του ΕΚΑΒ που παρέλαβαν το παιδί από το ΚΥΤ, περιγράφει σε μία δημοσίευσή του στο προσωπικό του προφίλ στα κοινωνικά δίκτυα όλη την διαδικασία μεταφοράς στο νοσοκομείο και καταγγέλλει τον δεύτερο διασώστη και συνάδελφό του για ρατσιστική συμπεριφορά. Ειδικότερα, αφού το ασθενοφόρο έφτασε στο σημείο, ο πρώτος διασώστης έστρωσε ένα σεντόνι πάνω στο φορείο:

«Παρέμβαση “συναδέλφου” νούμερο 1: “Γιατί έβαλες ένα σεντόνι πάνω στο φορείο; Αν το στρώμα λερωθεί ποιος θα το καθαρίσει; Δεν έχω διάθεση να καθαρίζω αίματα.” [...] Ενώ παραλαμβάναμε το παιδί, οι γονείς του ήταν δίπλα μας. Η μητέρα έκλαιγε δίπλα από το παιδί και ο πατέρας του μας έλεγε “please fast my friend [παρακαλώ, φίλε μου, κάνε γρήγορα]. Παρέμβαση “συναδέλφου” νούμερο 2: “ΝΑΙ Ε, ΘΑ ΚΑΝΑΝ ΤΟΣΟ ΓΡΗΓΟΡΑ ΚΑΙ ΣΤΟ ΑΦΓΑΝΙΣΤΑΝ;” [...] Όσο σημαντικοί και αν είναι οι λόγοι για τους οποίους παγιδευμένα παιδιά μαχαιρώνονται στη Μόρια, άλλο τόσο σημαντικό είναι να κατανοούμε πως το προσωπικό του ασθενοφόρου είναι εκεί για να διασώσει και όχι για να κάνει ρατσιστικές παρεμβάσεις»¹²¹.

120. Ανθή Παζιάνου, *Νεκρός 16χρονος Αφγανός που μαχαιρώθηκε στη Μόρια*, Στο Νησί (8 Απριλίου 2020), διαθέσιμο στο: <https://www.stonisi.gr/post/8227/nekros-16xronos-afganos-poy-maxairwthhke-sth-moria>

121. Όπως περιγράφεται σε μία ιδιωτική δημοσίευση σε μέσο κοινωνικής δικτύωσης.

6.5. «Το μαχαίρι δεν ήταν το μόνο φονικό όπλο»¹²²: Ο δεκαεννιάχρονος Κ.Ν. από την Ακτή Ελεφαντοστού που δολοφονήθηκε στις 5 Ιουλίου του 2020

Αργά το βράδυ της 5ης Ιουλίου 2020, ο Κ.Ν., ένας δεκαεννιάχρονος άντρας από την Ακτή Ελεφαντοστού δολοφονήθηκε στο camp της Μόριας. Οι συνθήκες υπό τις οποίες σημειώθηκε ο θάνατός του εγείρουν σοβαρά ερωτήματα σχετικά με τις προτεραιότητες της αστυνόμευσης και της συνακόλουθης άρνησης των αστυνομικών να προστατεύσουν τις ζωές των ανθρώπων που ζούσαν στο camp.

6.5.1. Η ζωή του Κ.Ν. στην Ευρώπη

Ο Κ.Ν. έφτασε για πρώτη φορά στη Λέσβο στα τέλη του Ιανουαρίου του 2020. Κατά την άφιξή του, η αστυνομία τον συνέλαβε και τον έθεσε υπό κράτηση στο ΠΡΟ.ΚΕ.Κ.Α της Μόριας. Στην ουσία οι λόγοι της κράτησής του σχετίζονταν με την χώρα καταγωγής του, αφού τα ποσοστά λήψης ασύλου για τους ομοεθνείς του ανέρχονται σε λιγότερο από 25%, με αποτέλεσμα την αυθαίρετη κράτησή τους. Εν προκειμένω, η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Υποστήριξης για το Άσυλο εξαναγκάζει τους κρατούμενους σε μία ταχύρρυθμη διαδικασία εξέτασης του αιτήματος για άσυλο, με τις συνθήκες κράτησης να επιφέρουν πολλαπλά κωλύματα στην παροχή

122. Το απόσπασμα που ακολουθεί, προέρχεται από το ομώνυμο άρθρο των Community Peacemakers Teams – Aegean Migrant Solidarity (6 Αυγούστου 2020), διαθέσιμο στο: <https://cpt.org/2020/08/06/aegean-migrant-solidarity-knife-was-not-only-murder-weapon>

Γράφτηκε από μέλη της ομάδας που βρίσκονταν σε στενή συνεργασία με τον αποθανόντα, και τους μήνες που ακολούθησαν, με τους φίλους του και επιζώντες της επίθεσης.

νομικής υποστήριξης στο πλαίσιο μίας κλειστής ανατροφoδοτούμενης διαδικασίας που από τη μία δημιουργεί τα χαμηλά ποσοστά για τη λήψη ασύλου και από την άλλη δικαιολογεί την συνθήκη της κράτησης.

Τρεις μήνες αργότερα, τον Απρίλιο, και με τη συμβολή ενός δικηγόρου, ο Κ.Ν. απελευθερώθηκε. Βρέθηκε, όμως, σε μία άλλη φυλακή. Η ελληνική κυβέρνηση επέβαλε αυστηρή καραντίνα στο camp της Μόριας, απομονώνοντάς από τον υπόλοιπο πληθυσμό τους/τις 20.000 μετανάστ(ρι)-ες που ζούσαν εκεί και ως εκ τούτου είχαν περιορισμένη πρόσβαση στο δημόσιο χώρο αλλά και σε πόσιμο νερό, τροφή και γενικότερα σε υπηρεσίες παροχών και υποστήριξης. Το ΚΥΤ θα παρέμενε σε αυτήν την κατάσταση μέχρι και τον θάνατο του Κ.Ν., έξι μήνες αφότου έφτασε στην Ευρώπη.

6.5.2. Αστυνομική βία, μία έρευνα που δε διεξήχθη και μία αυθαίρετη σύλληψη;

Έπειτα από έναν καβγά που ξέσπασε εντός του camp, κατά τη διάρκεια του οποίου μία ένοπλη συμμορία επιτέθηκε σε ανθρώπους που κατάγονταν από Αφρικανικές χώρες, ο Κ.Ν. και άλλοι δύο άνθρωποι δέχτηκαν επιθέσεις με μαχαίρι ενώ τουλάχιστον άλλα τέσσερα άτομα τραυματίστηκαν. Μετά από 40 λεπτά, ένα ασθενοφόρο έφτασε στο σημείο για να τους παραλάβει και να τους μεταφέρει στο δημόσιο νοσοκομείο της Μυτιλήνης. Κατά την άφιξή του στο νοσοκομείο ανακοινώθηκε ο θάνατός του.

Το σημαντικότερο είναι πως η αστυνομία δεν παρενέβη ενώ επίσης ξυλοκόπησε και αυτούς που απευθύνθηκαν στο αστυνομικό σώμα για να αναφέρουν το βίαιο περιστατικό.

Η συμπλοκή διήρκησε από τις 10:30 μ.μ. έως και τις 12:30 π.μ.. Σύμφωνα με όσους και όσες ήταν παρόντες και παρούσες στην εν λόγω σκηνή, οι αστυνομικές δυνάμεις έσπευσαν στο σημείο με το που ξέσπασε η βία και αποχώρησαν αμέσως μετά, χωρίς να επιχειρήσουν να σταματήσουν τους εμπλεκόμενους. Έπειτα από την αποχώρηση της αστυνομίας και με τον καβγά να μαίνεται, κάποιοι άνθρωποι από την αφρικανική κοινότητα πήγαν να μιλήσουν σε αστυνομικούς εν υπηρεσία που βρίσκονταν στο ΚΥΤ, ζητώντας τους να επέμβουν. Σύμφωνα με άτομα που ήταν παρόντα στο παραπάνω περιστατικό, οι αστυνομικοί τους ξυλοκόπησαν και τους είπαν να φύγουν.

Την επόμενη μέρα, το Γραφείο της Κοινότητας της Ακτής Ελεφαντοστού στην Ελλάδα εξέδωσε μία δήλωση, στην οποία ζητούσε από τις ελληνικές αρχές να διεξάγουν έρευνα για το θάνατο του Κ.Ν.. Η αστυνομία, ωστόσο, δεν επιχείρησε να λάβει μαρτυρίες από τα θύματα της επίθεσης. Αστυνομικοί ζήτησαν από τα άτομα που νοσηλεύονταν στο νοσοκομείο να ταυτοποιήσουν μέσω φωτογραφιών τους πιθανούς δράστες, αλλά δεν συνέλαβαν δύο από αυτούς οι οποίοι είχαν ταυτοποιηθεί με βεβαιότητα. Παρά το γεγονός πως δεν διεξήχθη μία καλά δομημένη έρευνα, την επόμενη μέρα η αστυνομία της Μυτιλήνης ανακοίνωσε πως είχε συλλάβει έναν εικοσάχρονο Αφγανό ως ύποπτο για τη δολοφονία του Κ.Ν.

Καθώς η είδηση της σύλληψης ενός υπόπτου ξεκίνησε να διαδίδεται, αυτόπτες μάρτυρες ισχυρίστηκαν πως ο άντρας δεν ήταν ο δράστης και πως οι υπαίτιοι για την επίθεση εθεάθησαν να περπατάνε γύρω από το camp της Μόριας στις 17:00 το απόγευμα της 7ης Ιουλίου, μετά το

πέρας 24 ωρών από τη σύλληψη. Η κοινότητα ανέθεσε σε δύο μάρτυρες να καταθέσουν τη συγκεκριμένη πληροφορία στην αστυνομία στις 7 Ιουλίου, αλλά η αστυνομία δεν έκανε δεκτή τη δήλωσή τους. Οι αστυνομικοί, επίσης, δεν έκαναν δεκτές τις καταθέσεις από τους δύο σοβαρά τραυματισμένους ανθρώπους που βρίσκονταν στο νοσοκομείο. Κάποιοι από την αφρικανική κοινότητα υποπτεύονται πως η σύλληψη έγινε αυθαίρετα, με σκοπό να αμβλυνθεί η ένταση την επομένη του θανάτου του Κ.Ν. Αφού έλαβε εξιτήριο από το νοσοκομείο της Μυτιλήνης, ένας από τους δύο τραυματίες επιχείρησε να καταθέσει στο αστυνομικό τμήμα μία εβδομάδα αργότερα. Η αστυνομία και πάλι δεν έκανε δεκτή τη δήλωσή του. Υπάρχουν σοβαρά ερωτήματα σχετικά με τα πειστήρια που χρησιμοποιήθηκαν ως βάση για τη σύλληψη του υπόπτου.

6.5.3. Επιθέσεις στη διαδήλωση

Το πρωινό της 6ης Ιουλίου μετά την επίθεση, η μαύρη κοινότητα του camp ανέμενε απαντήσεις από τη διοίκηση του ΚΥΤ για τη μοίρα των μελών της. Στην πραγματικότητα, κανένας εκπρόσωπος της αστυνομίας δεν ανέλαβε την ευθύνη της ενημέρωσης της κοινότητας, ώστε να γνωστοποιήσει στα μέλη της πως ένας άνθρωπος πέθανε και άλλοι δύο βρίσκονταν σε κρίσιμη κατάσταση.

Επειδή η μαύρη κοινότητα του ΚΥΤ της Μόριας ενδιαφερόταν για την ακεραιότητα των μελών της και εφόσον δεν έλαβε καμία περαιτέρω ενημέρωση, προχώρησε στη διοργάνωση μίας διαδήλωσης. Συγκεκριμένα, τα μέλη της μαύρης κοινότητας διαμαρτυρήθηκαν για την έλλειψη

προστασίας, κατηγορώντας –εκτός από τους ίδιους τους δράστες– τόσο τη διοίκηση του ΚΥΤ όσο και την αστυνομία για τη βία την οποία άσκησε εναντίον τους. Μία ομάδα 200 μελών της κοινότητας συγκεντρώθηκε έξω από τα γραφεία της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Υποστήριξης για το Άσυλο ζητώντας τη μετακίνησή τους σε ένα ασφαλέστερο περιβάλλον. Ένα σχέδιο εκκένωσης του ΚΥΤ για τους/τις εργαζόμενους/ες σε ΜΚΟ και για το διοικητικό προσωπικό του camp τέθηκε σε εφαρμογή. Παράλληλα, η αστυνομία απάντησε με ρίψεις δακρυγόνων και βομβών κρότου λάμψης. Τουλάχιστον δύο άτομα από το συγκεντρωμένο πλήθος χρειάστηκαν ιατρική περίθαλψη λόγω αναπνευστικών προβλημάτων, ενώ ο ένας εξ' αυτών μεταφέρθηκε πάνω σε φορείο. Οι διαδηλώσεις συνεχίστηκαν και την επόμενη μέρα, με περίπου 200 μετανάστ(ρι)ες από αφρικανικά κράτη να κοιμούνται έξω από το ΚΥΤ, αρνούμενοι/ες να κοιμηθούν στην περιοχή του camp –όπως προβλεπόταν– λόγω της έλλειψης πιο ασφαλών εναλλακτικών.

Καθώς οι μέρες περνούσαν, η μαύρη κοινότητα προγραμματίζε διαδήλωση στις 14 Ιουλίου με σκοπό τη συσπείρωση πίσω από το αίτημα για δικαιοσύνη για τον Κ.Ν., αλλά και με στόχο την ανάδειξη της συνενοχής της διοίκησης του ΚΥΤ και της αστυνομίας στην πρόκληση αυτού του θανάτου. Ωστόσο, όπως συνήθως συμβαίνει με τις διαδηλώσεις που οργανώνονται από μετανάστ(ρι)ες, η αστυνομία επέβαλε την ακύρωσή της. Πληροφοριοδότες διέρρευσαν λεπτομέρειες για την προγραμματισμένη διαδήλωση στις αστυνομικές δυνάμεις, οι οποίες απείλησαν κάποια μέλη της, με αποτέλεσμα η διαμαρτυρία να μην πραγματοποιηθεί.

Δεν είναι η πρώτη φορά που βίαια περιστατικά λάμβα-

ναν χώρα στο ΚΥΤ της Μόριας –τα οποία μάλιστα επέφεραν και την απώλεια μίας ανθρώπινης ζωής–, και απ’ ότι φαίνεται δεν θα είναι και τα τελευταία, με δεδομένο πως το μοντέλο του συνοριακού ελέγχου που προωθείται μέσω της πρακτικής των κέντρων κράτησης στην Ελλάδα, δεν πρόκειται να τελειώσει σύντομα. Η αστυνομία συνήθως περιορίζεται στο ρόλο του παρατηρητή. Αυτή η στάση δεν είναι καθόλου τυχαία, καθώς έχει σχεδιαστεί πολιτικά για να δημιουργήσει περισσότερο χάος και ανασφάλεια στους ανθρώπους που βρίσκονται παγιδευμένοι εκεί. Όσον αφορά στους/στις μετανάστ(ρι)ες, το camp είναι ένα αφιλόξενο και επικίνδυνο μέρος, όπου όλοι οι ισχύοντες νόμοι έχουν ανασταλεί επ’ αόριστον και όπου εντός του η ανθρώπινη ζωή δεν έχει την ίδια αξία.

Ο σκοπός των αστυνομικών παρεμβάσεων στο camp της Μόριας ήταν να περιορίσει τους μετανάστ(ρι)ες στο εσωτερικό του και να καταπιέσει με βιαιότητα κάθε απόπειρα διαμαρτυρίας εναντίον των κέντρων κράτησης. Οι αστυνομικές δυνάμεις βρίσκονταν εκεί μόνο για να εγγυηθούν την ακεραιότητα των εργαζομένων και όχι των ιδίων των διαμενόντων του ΚΥΤ. Δεν υπάρχει κανένας νόμος για τους/τις μετανάστ(ρι)ες· υπάρχει μόνο η απόλυτη αποστέρηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ο νόμος της ζούγκλας και του κοινωνικού κανιβαλισμού. Εν τέλει, αξίζει να αναρωτηθούμε σε ποια από τις κοινωνίες που ζούμε, έπειτα από έναν φόνο και δύο απόπειρες δολοφονίας, οι αστυνομικές αρχές θα έδιναν τόση λίγη σημασία σε μια τέτοιου είδους υπόθεση.

6.6. Συμπεράσματα

Το ΚΥΤ της Μόριας δεν υπήρξε ποτέ ένας ασφαλής χώρος διαβίωσης. Ο φόβος για την απώλεια της ζωής και ο αγώνας για την επιβίωση που συντροφεύει τους αιτούντες άσυλο καθ' όλη τη διάρκεια του ταξιδιού τους προς την Ευρώπη, συνεχίζεται με την ίδια ένταση ακόμη και μετά την άφιξη τους στο ευρωπαϊκό έδαφος. Ειδικότερα, το 2020 σε διάστημα μόλις οκτώ μηνών (από τον Ιανουάριο έως τον Σεπτέμβριο) παρατηρήθηκαν πέντε δολοφονίες και δεκάδες νοσηλείες στο ΓΝΜΒ ως απότοκο συγκρούσεων και καβγάδων εντός του ΚΥΤ.

Η παρουσία των αστυνομικών δυνάμεων στο camp δεν αποτελούσε εχέγγυο ούτε για την προστασία της ζωής, ούτε για τη μείωση των συγκρούσεων, όπως επίσης ούτε και για την απονομή κάποιου είδους δικαιοσύνης. Μάλιστα τον Οκτώβρη του 2019, η Πανελλήνια Ομοσπονδία Αστυνομικών Υπαλλήλων (ΠΟΑΣΥ) σε ανακοίνωσή της αναφέρει, πως η συνύπαρξη τόσων πολλών ανθρώπων σε έναν τόσο γεωγραφικά περιορισμένο χώρο έχει ως αποτέλεσμα τη «δημιουργία μιας εκρηκτικής κατάστασης, που με μαθηματική ακρίβεια θα αφήσει πίσω της νεκρούς και τραυματίες, αδιακρίτως υπηρεσιακής ταυτότητας, προέλευσης, καταγωγής και θρησκειώματος»¹²³.

Είναι σαφές πως οι τελευταίοι εννέα μήνες ύπαρξης του ΚΥΤ της Μόριας συνιστούν επίσης και την πιο βίαιη περίοδο που διένυσε ποτέ. Δέκα από τους συνολικά 26 θανάτους έλαβαν χώρα κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου. Την ίδια στιγμή, υπήρξε μία εξαιρετικά βίαιη χρονική

123. Stavros Malichudis, *The chronicle of a dozen deaths foretold*, ό.π.

συγκυρία για το νησί της Λέσβου γενικότερα, όπου οι άνθρωποι που ζούσαν στο camp δέχονταν συχνά επιθέσεις σε περιοχές γύρω από το ΚΥΤ. Στις 22 Απριλίου του 2020, δύο μετανάστες πυροβολήθηκαν από έναν ντόπιο στην περιοχή του ΚΥΤ¹²⁴.

Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, οι μετανάστ(ρι)ες στοχοποιούνταν συχνά από ρατσιστικές επιθέσεις, ένα κέντρο υποδοχής στη Βόρεια Λέσβο πυρπολήθηκε από τους ντόπιους και τέλος άνθρωποι που ήγειραν υποψίες για την υποστηρικτική τους στάση προς του μετανάστ(ρι)ες ή άνθρωποι που δούλευαν σε ΜΚΟ δέχονταν, επίσης, επιθέσεις σε συστηματικό επίπεδο¹²⁵.

Εν τω μεταξύ, κατά τη διάρκεια της πανδημίας του Covid-19 ένα εξαιρετικά αυστηρό lockdown επιβλήθηκε στους ανθρώπους που ζούσαν στο camp. Από τις 16 Μαρτίου του 2020 έως και το κάψιμο του ΚΥΤ, η κίνηση των διαμενόντων ελεγχόταν διαρκώς, ενώ ο πληθυσμός του camp έφτασε τους 17.351 ανθρώπους στα τέλη του Μαΐου του 2020¹²⁶. Οι μετανάστ(ρι)ες αναγκάστηκαν να αγωνιστούν

---

124. *Two migrants injured after shots fired into refugee camp on Greek island of Lesbos*, *Guardian* (23 Απριλίου 2020), διαθέσιμο στο: <https://www.theguardian.com/world/2020/apr/23/two-migrants-injured-after-shots-fired-into-refugee-camp-on-greek-island-of-lesbos>

125. Για ένα πιο λεπτομερές χρονοδιάγραμμα, βλ.: *Lesvos 2020 timeline*, *Voices of Freedom: Lesbos assembly of people with and without papers*, διαθέσιμο στο: <https://voicesoffreedom.noblogs.org/post/2020/04/22/lesvos-2020-timeline/>. βλ., επίσης *Racist Violence Recording Network, Annual report 2020*, διαθέσιμο στο: https://www.unhcr.org/gr/wp-content/uploads/sites/10/2021/05/ENG_ETHSIA_EKTHESH.pdf

126. Δημοσθένης Παπαδάτος-Αναγνωστόπουλος, *COVID-19 (also) in Moria: the deficient handling of the pandemic as an attempt to*

για την διεκδίκηση των περιορισμένων πόρων, ενώ η βία και η εκμετάλλευση αυξάνονταν κατακόρυφα¹²⁷. Οι εν λόγω συνθήκες ενίσχυσαν τη ρατσιστική βία καθώς και τις συγκρούσεις μεταξύ των διαφόρων εθνικοτήτων που ζούσαν στο ΚΥΤ, με τους Αφγανούς να διαπληκτίζονται με άτομα από τις Αφρικανικές χώρες¹²⁸, με άτομα από τη φυλετική ομάδα των Hazara να συγκρούονται με τους Τατζίκους¹²⁹ και με τα φαινόμενα της ενδοοικογενειακής βίας συνεχώς να αυξάνονται¹³⁰.

---

instrumentalize refugees, Heinrich Böll Stiftung (12 Οκτωβρίου 2020), διαθέσιμο στο: <https://gr.boell.org/en/2020/09/22/o-covid-19-kai-sti-moria-i-elleimmatiki-antimetopisi-tis-pandimias-os-ergaleiopoisi-ton>

127. Βλ. Voices of Freedom, *Migrant protest under the Moria lockdown* (24 Απριλίου 2020), διαθέσιμο στο: <https://voicesoffreedom.noblogs.org/post/2020/04/24/migrant-protest-under-the-moria-lockdown/>

128. Deportation Monitoring Aegean, *Three arrested after protest against deadly violence* (23 Ιανουαρίου 2020), διαθέσιμο στο: <https://dm-aegean.bordermonitoring.eu/2020/01/23/three-arrested-after-protest-against-deadly-violence/>

129. Voices of Freedom, *Lesvos timeline*, ό.π.

130. Χαροπαλεύει 18χρονη Αφγανή: τη μαχαίρωσε τα χαράματα 20χρονος στο ΚΥΤ της Μόριας, Στο Νησί (20 Ιανουαρίου 2020), διαθέσιμο στο: <https://www.stonisi.gr/post/6377/xaropaleyeyi-18xronh-afganh>

7

Το τέλος του ΚΥΤ της Μόριας

Το βράδυ της 8ης Σεπτεμβρίου του 2020, ένα μεγάλο μέρος του ΚΥΤ της Μόριας –σχεδόν το ένα τρίτο του camp– κήκε. Η κυβέρνηση ανακοίνωσε πως η δομή θα συνεχίσει να λειτουργεί και πως το καμένο της τμήμα θα αποκατασταθεί¹³¹. Το επόμενο βράδυ, στις 9 Σεπτεμβρίου, ξέσπασαν νέες πυρκαγιές που έκαψαν ό,τι απέμεινε από τις υποδομές του ΚΥΤ. Η φωτιά ήταν αποτέλεσμα γενικευμένων επεισοδίων εντός του camp, αφού οι αστυνομικές δυνάμεις και η διοίκηση του ΚΥΤ επιχείρησαν –εκείνη την περίοδο– να θέσουν σε καραντίνα 35 άτομα που διαγνώστηκαν με Covid-19, καθώς και τους ανθρώπους με τους οποίους ήλθαν σε στενή επαφή. Πολλοί/ές μετανάστ(ρι)ες αντέδρασαν, θεωρώντας πως με πρόσχημα την πανδη-

---

131. Μηταράκης: *Η Μόρια όπως την ξέραμε δεν μπορεί να συνεχίσει – Σε πλοία και σκηνές οι άστεγοι πρόσφυγες*, Η Εφημερίδα (9 Σεπτεμβρίου 2020), διαθέσιμο στο: <https://www.iefimerida.gr/ellada/moria-mitarakis-theodorikakos-arkoymaneas-lesbos>

μία, η διοίκηση του ΚΥΤ προσπαθούσε να ενισχύσει τον κοινωνικό τους αποκλεισμό ή ακόμα και να προετοιμάσει το έδαφος για την απέλασή τους¹³². Τους προηγούμενους έξι μήνες, μία εξαιρετικά αυστηρή καραντίνα είχε επιβληθεί στο camp. Όσες και όσοι διέμεναν στο ΚΥΤ είχαν διαμαρτυρηθεί επανειλημμένως ενάντια στην επιβολή του αυστηρού lockdown που δεν αποσκοπούσε πραγματικά στην υγειονομική πρόληψη, ενάντια στην αυθαίρετη κράτηση και ενάντια στον θάνατο και την έλλειψη ασφάλειας. Στις 2 Σεπτεμβρίου, εντοπίστηκε το πρώτο θετικό κρούσμα covid στο ΚΥΤ της Μόριας. Το Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου ανακοίνωσε πως μέχρι τις 15 Σεπτεμβρίου, «θα απαγορεύεται ρητά η είσοδος και η έξοδος από την δομή φιλοξενίας» και πως η ελληνική αστυνομία «θα έχει ενισχυμένη παρουσία στο χώρο γύρω από την δομή, για την τήρηση της απαγόρευσης της κυκλοφορίας καθ' όλο το 24ωρο»¹³³. Στις 4 και 5 Σεπτεμβρίου, τρεις μέρες πριν το ξέσπασμα της πυρκαγιάς, πραγματοποιήθηκαν μαζικά μποϊκοτάζ κατά τη διαδικασία διανομής τροφίμων, καθώς από τη μία τα τρόφιμα που η διοίκηση του camp παρείχε στους/στις μετανάστ(ρι)ες δεν ήταν βρώσιμα, ενώ από την άλλη

132. Ανθή Παζιάνου, *Διπλή περίφραξη στο ΚΥΤ Μόριας προτείνει το υπουργείο*, Στο Νησί (5 Μαΐου 2020), διαθέσιμο στο: <https://www.stonisi.gr/post/8804/diplh-perifraksh-sto-kyt-morias-proteinei-to-ypourgeio>

133. «*Τρέχουν και δεν φτάνουν*» στη Μόρια, Στο Νησί (2 Σεπτεμβρίου 2020), διαθέσιμο στο: <https://www.stonisi.gr/post/11093/trexoyn-kai-de-ftanoy-n-sth-moria>· Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, *Θετικό κρούσμα κορωνοϊού στο ΚΥΤ Μόριας – Υγειονομικός αποκλεισμός της δομής* (2 Σεπτεμβρίου 2020), διαθέσιμο στο: <https://migration.gov.gr/thetiko-kroysma-sto-kyt-morias/>

για να τα προμηθευτούν, έπρεπε να στριμώχνονται και να περιμένουν για ώρα σε τεράστιες ουρές¹³⁴.

Την ίδια στιγμή η ήδη προβληματική σχέση μεταξύ του ελληνικού κράτους και των ντόπιων κατοίκων της Μόριας επιδεινώθηκε και άλλο. Όπως περιγράφηκε και στο Κεφάλαιο 3, οι διαπραγματεύσεις σχετικά με τη μονιμότητα της δομής επανήλθαν στο προσκήνιο. Τον Μάιο του 2020, η κυβέρνηση ανακοίνωσε πως πρόκειται να κατασκευάσει έναν φράχτη γύρω από το camp. Λίγες μέρες πριν καεί το ΚΥΤ της Μόριας, η κατασκευή του φράχτη ανατέθηκε διά υπεργολαβίας στην εταιρεία ΑΚΤΟΡ, με κόστος 854.000 ευρώ¹³⁵. Ο πρόεδρος της Μόριας αντιτάχθηκε στην απόφαση της κυβέρνησης υποστηρίζοντας πως μία τέτοια κίνηση θα οδηγήσει στην παγίωση μίας μόνιμης δομής στην περιοχή¹³⁶. Επιπλέον τους επόμενους μήνες, ομάδες ντόπιων κατοίκων από το χωριό της Μόριας οργάνωναν σε συστηματικό επίπεδο διαδηλώσεις, διαμαρτυρόμενοι ενάντια στην ίδια την ύπαρξη του camp, κατά τη διάρκεια των οποίων έσπασαν οχήματα ατόμων που θεωρούσαν πως εργάζονται σε ΜΚΟ, ενώ μάλιστα επιτέθηκαν στο όχημα μίας οργάνωσης αναγκάζοντας τους επιβαίνοντές του να τραπούν σε φυγή, με την υποστήριξη αστυνομικής συνοδείας¹³⁷. Στις 20

134. Voices of Freedom, *Food boycott against moria camp lockdown*, (29 Απριλίου 2020), διαθέσιμο στο: <https://voicesoffreedom.noblogs.org/post/2020/09/06/food-boycott-against-moria-camp-lockdown/>

135. *Περιφράσσεται και κλείνει η Μόρια*, Στο Νησί (3 Σεπτεμβρίου 2020), διαθέσιμο στο: <https://www.stonisi.gr/post/11118/perifrassetai-kai-kleinei-h-moria>

136. Ανθή Παζιάνου, *Διπλή περιφραξη στο ΚΥΤ Μόριας προτείνει το υπουργείο*, ό.π.

137. Community Peacemaker Teams - Aegean Migrant Solidarity, *Moria*

Αυγούστου, διοργανώθηκε μία διαδήλωση ντόπιων κατοίκων ενάντια στο άνοιγμα νέας ιατρικής μονάδας στο ΚΥΤ, γεγονός που οδήγησε σε συγκρούσεις εντός του camp, με ακροδεξιούς διαδηλωτές να πετάνε πέτρες κατά των μετανασ(ρι)ών και των εργαζομένων σε ΜΚΟ¹³⁸.

Παράλληλα, όσοι και όσες ζούσαν στο ΚΥΤ, όταν επιχειρούσαν να εξέλθουν από τη δομή, δέχονταν συχνά επιθέσεις αυτοδικίας από ντόπιους. Ακόμη και τη νύχτα που ξέσπασε η φωτιά στο camp, ντόπιοι κάτοικοι της περιοχής μπλόκαραν τις εξόδους διαφυγής που περνούσαν μέσα από το χωριό της Μόριας, και ανάγκασαν τους/τις μετανάστ(ρι)ες να επιστρέψουν στην περιοχή όπου η πυρκαγιά βρισκόταν εν εξελίξει¹³⁹. Φήμες που κυκλοφόρησαν στο χωριό της Μόριας υποστήριξαν πως οι κάτοικοι συνέδραμαν επίσης στην πρόκληση της πυρκαγιάς –ειδικά την δεύτερη μέρα– αν και κάτι τέτοιο δεν έχει εξακριβωθεί και καμία νομική διαδικασία δεν έχει διενεργηθεί προς αυτήν την κατεύθυν-

---

burns down. The crimes against migrants continue (10 Σεπτεμβρίου 2020), διαθέσιμο στο: <https://cpt.org/2020/09/10/aegean-migrant-solidarity-moria-burns-down-crimes-against-migrants-continue>

138. Médecins Sans Frontières, *MSF statement on violent 20 August protest outside Moria* (21 Αυγούστου 2020), διαθέσιμο στο: <https://www.msf.org/msf-statement-violent-protest-outside-greeces-moria-camp>

139. *Moria migrants: fire destroys Greek camp leaving 13,000 without shelter*, BBC News (9 Σεπτεμβρίου 2020), διαθέσιμο στο: <https://www.bbc.co.uk/news/world-europe-54082201>. Βλ., επίσης: Community Peacemaker Teams - Aegean Migrant Solidarity, *Moria burns down. The crimes against migrants continue*, ό.π. καθώς επίσης, βλ. Voices of Freedom, *Food boycott against Moria camp lockdown*, ό.π., όπου περιγράφονται οι επιθέσεις εναντίον των μετανασ(ρι)ών μελών της συνέλευσης.

ση. Παρ' όλα αυτά, στις 10 Σεπτεμβρίου, μία πρωτοβουλία πολιτών με ακροδεξιά και αντι-μεταναστευτική ατζέντα, που ονομαζόταν Διχάλα (παραπέμποντας στη διακλάδωση του δρόμου έξω από την περιοχή του camp), απηύθυνε κάλεσμα ώστε να μπλοκαριστεί η είσοδος του ΚΥΤ, με σκοπό να αποτραπεί η πρόσβαση των μηχανημάτων που θα το ανακατασκεύαζαν. Για την επίτευξη αυτού του στόχου επέταξαν μεγάλα φορτηγά που ανήκαν στον Δήμο¹⁴⁰.

Για τον εμπρησμό του ΚΥΤ κατηγορούνται έξι νεαροί μετανάστες αφγανικής καταγωγής. Δύο από αυτούς δικάστηκαν από δικαστήριο ανηλίκων και καταδικάστηκαν σε πρώτο βαθμό, σε πέντε χρόνια φυλάκισης¹⁴¹, τα οποία μειώθηκαν σε τέσσερα χρόνια, έπειτα από την άσκηση έφεσης¹⁴². Οι υπόλοιποι τέσσερις δικάστηκαν ως ενήλικες και καταδικάστηκαν πρωτόδικα σε δέκα χρόνια φυλάκισης, παρότι οι τρεις εξ' αυτών προσκόμισαν έγγραφα που αποδείκνυαν το ανήλικό της ηλικίας τους¹⁴³. Επί του παρόντος, η

---

140. Community Peacemaker Teams - Aegean Migrant Solidarity, *Moria burns down. The crimes against migrants continue*, ό.π· η αρχική δημοσίευση της Διχάλας στη σελίδα που η πρωτοβουλία διατηρούσε στο Facebook είναι διαθέσιμη εδώ: <https://www.facebook.com/fcdixala/posts/pfbid0126pf1aASoqfgXNJJoDU6jHrC6aC7sc1KRSE2kDN5C4gplG6ozgTuy6JCFYZv2PSml>

141. Legal Centre Lesvos, *Justice for the Moria 6* (9 Μαρτίου 2021), διαθέσιμο στο: <https://legalcentrelesvos.org/2021/03/09/justice-for-the-moria-6/>

142. Free the Moria 6 campaign, Press statement: still no justice for the Moria 6 (7 Ιουνίου 2022), διαθέσιμο στο: <https://freethemoria6.noblogs.org/post/2022/06/07/343/>

143. Community Peacemaker Teams - Aegean Migrant Solidarity, 'Moria 6 sentenced to 10 years imprisonment after fire in Moria camp' (13 June 2021), διαθέσιμο στο: <https://cpt.org/2021/06/13/ams->

συγκεκριμένη υπόθεση βρίσκεται στο στάδιο της έφεσης, η οποία θα εκδικαζόταν στις 6 Μαρτίου του 2023, με νέα στοιχεία που θα αμφισβητούσαν την πρωτόδικη απόφαση¹⁴⁴. Η δίκη, ωστόσο, αναβλήθηκε για τις 4 Μαρτίου του 2024. Όλες οι δίκες των έξι κατηγορουμένων έχουν χαρακτηριστεί από τους δικηγόρους τους, καθώς και από παρατηρητές των δικών, ως «μη δίκαιες δίκες» (*miscarriages of justice*)¹⁴⁵.

Το ζήτημα για την κατασκευή ενός καινούργιου ΚΥΤ εξακολουθεί να βρίσκεται στο επίκεντρο του τοπικού δημοσίου διαλόγου, με την πλειοψηφία των νησιωτών να αντιτίθενται στην κατασκευή οποιασδήποτε άλλης δομής, είτε πρόκειται περί ανοιχτής, είτε περί κλειστής. Μία από τις ελάχιστες κοινότητες του νησιού που τάσσεται επισήμως υπέρ της δόμησης ενός νέου κλειστού κέντρου είναι αυτή των κατοίκων της Μόριας, του χωριού στο οποίο το ΚΥΤ βρισκόταν σε πρώτη φάση¹⁴⁶.

---

moria-6-sentenced-10-years-imprisonment-after-fire-moria-camp

144. Katy Fallon, *New doubt thrown on Moria arson convictions on eve of appeal hearing*, Guardian (6 Μαρτίου 2023), διαθέσιμο στο: <https://www.theguardian.com/global-development/2023/mar/06/new-doubt-thrown-on-moria-arson-convictions-on-eve-of-appeal-hearing>. βλ., επίσης, την έρευνα της Forensic Architecture, *Fire in Moria refugee camp* (6 Μαρτίου 2023), διαθέσιμο στο: <https://forensic-architecture.org/investigation/fire-in-moria-refugee-camp>

145. *Free the Moria 6 campaign*, *After the fire in Moria 2020, the judicial scandal continues* (18 Μαρτίου 2023), διαθέσιμο στο: <https://freethemoria6.noblogs.org/post/2023/03/18/after-fire-in-moria-2020-the-judicial-scandal-continues-four-teenagers-from-afghanistan-remain-in-detention-despite-overwhelming-evidence-of-their-innocence/>

146. *Υπέρ της κλειστής δομή ο πρόεδρος της Μόριας*, Στο Νησί (19 Φε-

Στους κατοίκους των οποίων τα κτήματα υπέστησαν ζημία εξαιτίας της ύπαρξης του ΚΥΤ της Μόριας, έχουν ήδη δοθεί κάποιες αποζημιώσεις από το ελληνικό κράτος, ενώ κάποιες άλλες αναμένεται να δοθούν. Επίσης, η συζήτηση περί της επαναξιοποίησης του χώρου του camp εξακολουθεί να παραμένει ανοιχτή. Η γκρίζα έκταση, δηλαδή η περιοχή του Ελαιώνα, στην οποία πάλαι πότε εκτεινόταν το ΚΥΤ με τους διάσπαρτους φράχτες και τα συρματοπλέγματα που επιβίωσαν της πυρκαγιάς, μετατρέπεται φαντασιακά από μήνα σε μήνα σε αθλητικές εγκαταστάσεις, σε υποδομές για το Πανεπιστήμιο Αιγαίου, και πιο πρόσφατα σε σχολείο για παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες¹⁴⁷.

βρουαρίου 2020), διαθέσιμο στο: <https://www.stonisi.gr/post/6997/yper-ths-kleisths-domhs-o-proedros-ths-morias-video>. «Γιατί Μοριανοί και συν αυτοίς θέλετε νέα υπερδομή;», Στο Νησί (10 Μαρτίου 2021), διαθέσιμο στο: <https://www.stonisi.gr/post/15560/giati-morianoi-kai-syn-aytois-thelete-nea-yperdomh>

147. Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, Υπεγράφη η απόφαση έγκρισης χρηματοδότησης του Δήμου Μυτιλήνης για την αγορά και την αποκατάσταση του χώρου του πρώην ΚΥΤ Μόριας (23 Νοεμβρίου 2022), διαθέσιμο στο: <https://migration.gov.gr/ypegrafi-i-apofasi-egkrisis-chrimatodotisis-toy-dimoy-mytlinis-gia-tin-agora-kai-tin-apokatastasi-toy-choroy-toy-proin-kyt-morias/>

8

Συμπεράσματα

Η παρούσα έκθεση επιχείρησε να αναδείξει και να μελετήσει με όσο το δυνατόν μεγαλύτερη ακρίβεια τους θανάτους ανθρώπων που σημειώθηκαν εντός του ΚΥΤ της Μόριας. Οι συγκεκριμένοι θάνατοι σχετίζονται άμεσα με τις συνθήκες διαβίωσης που επικρατούσαν στο camp, και κατ' επέκταση με τις ευρωπαϊκές μεταναστευτικές πολιτικές. Η Συμφωνία μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Τουρκίας, που υπογράφηκε στις 20 Μαρτίου του 2016, παραμένει ορόσημο όσον αφορά στην αντιμετώπιση και την διαχείριση της επονομαζόμενης «προσφυγικής κρίσης», μέχρι και την ολοκληρωτική καταστροφή του ΚΥΤ της Μόριας από την πυρκαγιά που ξέσπασε.

Στην τελευταία επίσημη καταγραφή από την Ύπατη Αρμοστεία για τους Πρόσφυγες, όσον αφορά τον αριθμό των μεταναστ(ρι)ών, επισημαίνεται πως από τον Αύγουστο του 2020, το νησί της Λέσβου φιλοξενούσε 14.007 μετανάστ(ρι)ες, με τους/τις 11.901 από αυτούς/ές να ζουν στο ΚΥΤ της

Μόριας¹⁴⁸. Μία άλλη πηγή αναφέρει πως στις 8 Σεπτεμβρίου του 2020, τη μέρα -δηλαδή- της καταστροφής του camp, περισσότεροι/ες από 12.767 μετανάστ(ρι)ες ζούσαν στο ΚΥΤ της Μόριας¹⁴⁹.

Στο χρονικό διάστημα που καλύπτεται από την εν λόγω έκθεση, η περίοδος με τους περισσότερους θανάτους είναι αυτή του τελευταίου σταδίου της λειτουργίας του ΚΥΤ, από τον Αύγουστο του 2019 έως τον Σεπτέμβριο του 2020. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου καταγράψαμε 16 από τους 26 θανάτους που σημειώθηκαν συνολικά στο ΚΥΤ της Μόριας. Πιστεύουμε πως η αύξηση των θανάτων δεν μπορεί να αποδοθεί αποκλειστικά στην αύξηση του πληθυσμού του camp. Σύμφωνα με ένα άρθρο του *Time Magazine*, που γράφτηκε τον Φεβρουάριο του 2020, «από τον Ιούλιο του 2019, το camp της Μόριας τετραπλασιάστηκε σε μέγεθος και πλέον φιλοξενεί 18.342 ανθρώπους»¹⁵⁰. Όπως αναφέραμε και στα προηγούμενα κεφάλαια, η αύξηση του πληθυσμού κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου δεν συνοδεύτηκε από την δόμηση επιπρόσθετων υποδομών για τις αναβαθμισμένες ανάγκες του διαρκώς αυξανόμενου

148. Στοιχεία από την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, Εβδομαδιαία στιγμιότυπα μεταξύ της 24ης και της 30ης Αυγούστου 2020 (31 Αυγούστου 2020).

149. Stavros Malichudis, *Moria's "missing migrants"*, Solomon (7 Δεκεμβρίου 2020), διαθέσιμο στο: <https://wearesolomon.com/mag/focus-area/migration/morias-missing-migrants/>

150. Melissa Godin, *UN Calls For 'Emergency Measures' to Improve Conditions in Greek Refugee Camps, Amid Overcrowding and Risk of Disease Outbreaks*, Time Magazine (11 Φεβρουαρίου 2020), διαθέσιμο στο: <https://time.com/5781936/lesbos-greece-refugee-camps-dangerous/>

πληθυσμού, με αποτέλεσμα την αδυναμία πρόσβασης των ατόμων σε υπηρεσίες ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης και την έλλειψη μέτρων που θα εξασφάλιζαν την προστασία των διαμενόντων. Επιπλέον, η συγκεκριμένη περίοδος συμπίπτει με την αλλαγή κυβέρνησης στην Ελλάδα. Η κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας, ήδη από την αρχή της θητείας της, κατέθεσε μία αυστηρότερη αντι-μεταναστευτική ατζέντα σε σύγκριση με την προηγούμενη κυβέρνηση, την οποία και υλοποίησε. Η ταχεία αύξηση του αριθμού των παγιδευμένων μεταναστ(ρι)ών στα ακριτικά νησιά της Ελλάδας συνδέεται άμεσα με τις πολιτικές αποφάσεις εκείνης της εποχής (βλ. την Φωτογραφία 5 στο Παράρτημα).

Το να μιλάμε για την επεκτεινόμενη παραβίαση των δικαιωμάτων των παιδιών στο ΚΥΤ της Μόριας υποβαθμίζει την ευρύτερη κατάσταση που επικρατούσε στο camp· δεν μπορούμε να μιλάμε για δικαιώματα σε ένα μέρος όπου οι ζωές των παιδιών κινδύνευαν και απειλούνταν ενεργά σε καθημερινή βάση. Οι ανήλικοι, –οι οποίοι πάντοτε θεωρούνται μεταξύ των πιο ευάλωτων του εκάστοτε πληθυσμού–, αντιμετώπιζαν τις ίδιες απάνθρωπες συνθήκες που βίωνε κάθε άτομο που ζούσε στο ΚΥΤ. Αυτές οι συνθήκες αποδείχθηκαν μοιραίες σε πολλές περιπτώσεις, όπως φανερώνεται και από τον καταγεγραμμένο αριθμό θανάτων: 8 από τις 26 συνολικά περιπτώσεις θανάτων που σημειώθηκαν, αφορούσαν ανηλίκους, δύο από τους οποίους ήταν βρέφη κάτω του ενός έτους. Επίσης, είναι σημαντικό να τονίσουμε πως ακόμη και η απόπειρα να δημιουργηθούν υποτιθέμενα «ασφαλείς χώροι» για τους ανήλικους, κρίνεται ως κατώτερη της υπόσχεσης που δόθηκε για την εξασφάλιση της γενικής προστασίας (όπως φαίνεται και στο Κεφάλαιο

6 με την υπόθεση του ανήλικου R.E. ο οποίος δολοφονήθηκε εντός του *safe zone*).

Όπως αναφέρθηκε λεπτομερώς στο Κεφάλαιο 5, η διαβίωση στο ΚΥΤ της Μόριας προκάλεσε εκτεταμένα προβλήματα στην ψυχική υγεία της μεγάλης πλειοψηφίας των παιδιών που ζούσαν εκεί. Η απελπισία, η έλλειψη ελπίδας, η διαρκής έκθεση στον κίνδυνο του θανάτου, ένα κλίμα ανασφάλειας και φόβου συνιστούσαν κάποιους από τους επιβαρυντικούς παράγοντες που, σε πολλές περιπτώσεις, επιδεινώσαν περαιτέρω την ψυχική υγεία των παιδιών και των ενηλίκων, και συνακόλουθα οδήγησαν σε υψηλά ποσοστά καταχρήσεων, καταθλιπτικές διαταραχές, αυτο-τραυματισμούς, αυτοκτονικούς ιδεασμούς και απόπειρες αυτοκτονίας μεταξύ του εν λόγω πληθυσμού.

Μεταξύ των 18 θανάτων ενηλίκων που καταγράφηκαν, τρεις περιπτώσεις σχετίζονται με γυναίκες, δεκατέσσερις με άνδρες, ενώ υπάρχει και μία περίπτωση όπου δεν υπάρχουν πληροφορίες σχετικά με το φύλο του/της θανόντος. Ανά τα χρόνια, ο πληθυσμός των ανδρών στο ΚΥΤ της Μόριας ήταν πολύ μεγαλύτερος σε σχέση με αυτόν των γυναικών (συχνά ο ανδρικός πληθυσμός ήταν διπλάσιος του γυναικείου). Η συγκεκριμένη δημογραφική διαφορά αποτυπώνεται γλαφυρά στους καταγεγραμμένους θανάτους. Μέσω των συνεντεύξεων και των δεδομένων που συλλέξαμε πιστεύουμε πως αυτή η διαφορά σχετίζεται με καθορισμένους παράγοντες. Ειδικότερα, η μεγάλη κατηγορία των «ελεύθερων ανδρών» (*'single men'*), δηλαδή των ενηλίκων ανδρών οι οποίοι δεν είχαν οικογένεια και των οποίων το προφίλ δεν συνέπιπτε με τα προδιαγεγραμμένα κριτήρια ευαλωτότητας, ήταν ακριβώς εκείνη η κατηγορία

ανθρώπων που από τη μία ζούσε σε περιοχές του ΚΥΤ στις οποίες επικρατούσαν οι πιο άθλιες συνθήκες, και από την άλλη παρέμενε περισσότερο καιρό εγκλωβισμένη στο νησί, εξαιτίας του μη χαρακτηρισμού της ως ευάλωτου¹⁵¹.

8.1. Έλλειψη λογοδοσίας

Είναι βέβαιο πως δεν υπήρξε καμία προσπάθεια ώστε να αναζητηθούν οι άμεσα υπεύθυνοι για τους θανάτους των ανθρώπων εντός του ΚΥΤ της Μόριας. Το περίπλοκο σύμπλεγμα φορέων που δραστηριοποιούνταν στο ΚΥΤ, δυσχεραίνει τη διαμόρφωση μιας σαφούς εικόνας των συγκεκριμένων αρμοδιοτήτων και ευθυνών. Η ίδια η διοίκηση του camp, ο ελληνικός στρατός, το Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης, η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, καθώς και πληθώρα Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων, δραστηριοποιούνταν στα διάφορα ΚΥΤ, με την κάθε οργάνωση/οργανισμό να είναι υπεύθυνη για διάφορες πτυχές της διοίκησης των camp, με ορισμένους οργανισμούς/οργανώσεις να αναθέτουν διά υπεργολαβίας καθήκοντα σε άλλους φορείς, και τέλος με τον κάθε φορέα να υποδεικνύει κάποιον τρίτο όταν κάτι πήγαινε στραβά και ανέκυπταν ζητήματα λογοδοσίας.

Στις περισσότερες περιπτώσεις, οι θάνατοι στο ΚΥΤ της Μόριας δεν ακολουθούνταν από τη λογοδοσία κάποιου θεσμικού φορέα. Σε δύο περιπτώσεις, συγκεκριμένα για

---

151. Stavros Malichudis & Iliana Papangelis, *Moria: logbook of horrors*, Investigate Europe (2 Νοεμβρίου 2020), διαθέσιμο στο: <https://www.investigate-europe.eu/en/posts/moria-logbook-unaccompanied-minors>

τους θανάτους του Α.Ε. και του Α.Μ. που σημειώθηκαν το 2017, το ελληνικό κράτος παραπέμφθηκε στο δικαστήριο. Σε μία άλλη περίπτωση το 2020, ο Εισαγγελέας, έπειτα από πίεση που δέχτηκε από ομάδες παροχής νομικής υποστήριξης σε μετανάστ(ρι)ες, διεξήγε έρευνα για το θάνατο ενός άντρα στο ΠΡΟ.ΚΕ.Κ.Α. Οι προαναφερθείσες περιπτώσεις αποτελούν και τις μοναδικές συγκυρίες, όπου τέθηκε το ζήτημα της κρατικής ευθύνης σε σχέση με τους θανάτους που σημειώθηκαν στο camp.

Ένα από τα εμπόδια που παρακωλύουν την λογοδοσία του ελληνικού κράτους αναφορικά με τους θανάτους που σημειώθηκαν στο ΚΥΤ, έχει να κάνει με την ίδια τη φύση του camp, το οποίο λειτουργούσε στο πλαίσιο μίας διοικητικής γκρίζας ζώνης. Παρά το γεγονός πως ο μεταναστευτικός πληθυσμός υπόκειτο σε πληθώρα περιορισμών που σχετίζονταν με τη δυνατότητα μετακίνησης και τις ατομικές ελευθερίες, το κράτος δεν ήταν υπόλογο –σε νομικό επίπεδο– για όσες και όσους ζούσαν στο ΚΥΤ – με εξαίρεση την περίπτωση του προ-αναχωρησιακού κέντρου κράτησης του ΠΡΟ.ΚΕ.Κ.Α. Επομένως, η ευθύνη του κράτους για τις συνθήκες που επικρατούσαν στο camp ήταν, σε νομικό τουλάχιστον επίπεδο, εξαιρετικά περιορισμένη (παρά τις σαφείς ευθύνες που μπορούν να του αποδοθούν). Στις περισσότερες από τις προαναφερθείσες υποθέσεις, οι έρευνες των Εισαγγελέων ολοκληρώθηκαν, χωρίς να εκδοθεί κάποια δημόσια ανακοίνωση σχετικά με τα ευρήματα. Ο μόνος εφικτός τρόπος για να συσταθούν επισήμως παράπονα εναντίον φορέων κρατικής φύσεως, ήταν οι οικογένειες των θανόντων να αποφασίσουν να οδηγήσουν την υπόθεση στο δικαστήριο για λογαριασμό του θύματος. Κάτι τέτοιο

θέτει σοβαρά προβλήματα στις οργανώσεις που παρέχουν νομική υποστήριξη, ειδικά όταν τα οικογενειακά μέλη βρίσκονται εκτός Ευρώπης, ή δεν υπάρχει κανένα στοιχείο σχετικά με αυτά. Παρότι διενεργήθηκαν έρευνες για τα περιστατικά των δολοφονιών που σημειώθηκαν, οι συνθήκες του ΚΥΤ και οι κρατικές ευθύνες θεωρήθηκε πως δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής αυτών των διώξεων.

Το ελληνικό κράτος ενήργησε με κακή πίστη όσον αφορά στους θανάτους των μεταναστ(ρι)ών στο ΚΥΤ της Μόριας, διαδίδοντας ενεργά –σε περισσότερες από μία περιπτώσεις– λανθασμένες ή/και ψευδείς πληροφορίες, με απώτερο σκοπό να ανακατευθύνει την απόδοση ευθυνών σε όσες και όσους ζούσαν στο camp. Στη δίκη του 2021 για τους θανάτους των Α.Ε. και Μ.Μ. που σημειώθηκαν το 2017, το ελληνικό κράτος υποστήριξε πως όχι μόνο δεν έφερε καμία ευθύνη, αφού οι θανόντες δεν είχαν τεθεί υπό κράτηση, αλλά ισχυρίστηκε επίσης ότι οι θανόντες ήταν οι ίδιοι «συνυπεύθυνοι» για τον θάνατό τους, βασίζοντας αυτόν τον ισχυρισμό στο ότι «οι θανόντες έλαβαν οικειοθελώς την απόφαση να μεταναστεύσουν στην Ελλάδα». Επιπλέον, το ελληνικό κράτος ισχυρίστηκε πως οι δύο μετανάστες που βρήκαν το θάνατο στο ΚΥΤ της Μόριας, γνώριζαν τους κινδύνους που εγκυμονούσε η χρήση αυτοσχέδιων σομπών, καθώς φυλλάδια που ενημέρωναν για το εν λόγω φαινόμενο είχαν διανεμηθεί στο camp – φυλλάδια που βέβαια να σημειώσουμε πως μοιράστηκαν αφότου ο Α.Ε. και ο Μ.Μ. πέθαναν¹⁵². Επιπλέον, κατά το θάνατο του J.P.A το 2019,

152. Γιάννης Παπαδόπουλος, *Δικαίωση για θανάτους στη Μόρια*, Καθημερινή (25 Ιουνίου 2021), διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini>.

ο τότε Υπουργός Μετανάστευσης και Ασύλου προέβη σε αποπροσανατολιστικές δηλώσεις αναφορικά με τις συνθήκες κάτω από τις οποίες ζούσε ο συγκεκριμένος μετανάστης. Ειδικότερα, ανέφερε πως διέμενε σε ένα κοντέινερ που διέθετε σώμα θέρμανσης, αποκρύπτοντας το γεγονός πως ζούσε σε μία καλοκαιρινή σκηνή φτιαγμένη από λεπτό υλικό¹⁵³. Παρομοίως, κατά το θάνατο της F.T. το 2019 εξαιτίας πυρκαγιάς, ένας εκπρόσωπος της αστυνομίας δήλωσε ψευδώς και σε ένα κρίσιμο χρονικά σημείο, προτού δηλαδή η πυροσβεστική υπηρεσία διεξάγει την όποια έρευνα, πως οι ίδιοι/ες οι μετανάστ(ρι)ες είχαν βάλει τη φωτιά¹⁵⁴.

8.2. Κατάσταση μόνιμης προσωρινότητας

Από την έρευνά μας για τους συγκεκριμένους θανάτους προκύπτει πως οι συνθήκες του ΚΥΤ της Μόριας διατηρούνταν σκόπιμα σε κατάσταση υπο-ανάπτυξης, όπως περιγράφηκε παραπάνω. Κάτι τέτοιο συνέβαινε, διότι η διοίκηση του camp και το ελληνικό κράτος επιθυμούσαν να εφησυχάσουν την τοπική κοινωνία, δηλαδή τους ντόπιους γαιοκτήμονες που φοβόντουσαν πως το camp θα εξαπλωνόταν εντός των ορίων της ιδιοκτησίας τους, καθώς και το διόλου ευκαταφρόνητο ποσοστό δεξιών κατοίκων που

---

gr/society/561411055/dikaiosi-gia-thanatoy-sti-moria/

153. Tania Georgiopolou, *Coroner probing death of Cameroonian man at Moria migrant camp*, Kathimerini (9 Ιανουαρίου 2019), διαθέσιμο στο: <https://www.ekathimerini.com/news/236367/coroner-probing-death-of-cameroonian-man-at-moria-migrant-camp/>

154. *Migrants in Greece set fires in camp, at least 1 killed*, Associated Press (29 Σεπτεμβρίου 2019), διαθέσιμο στο: <https://apnews.com/article/92a15950e8f948ef99ebdbcb5df2f966>

διαφωνούσαν με την παρουσία των μεταναστ(ρι)ών στο νησί. Εκτός από τις καταστροφικές συνέπειες που είχε η Συμφωνία μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Τουρκίας για τα δικαιώματα των μεταναστ(ρι)ών, η συγκεκριμένη Συμφωνία είχε λάβει, επίσης, έντονη συμβολική αξία και σε τοπικό επίπεδο· σηματοδοτούσε το πως οι νησιώτες «προδόθηκαν» διπλά, πρώτα από την Ευρώπη και έπειτα από την Αθήνα. Πολλοί κάτοικοι της Λέσβου αισθάνθηκαν πως εγκαταλείφθηκαν και αφέθηκαν να αντιμετωπίσουν μόνοι και μόνες τους τις επιπτώσεις της «μεταναστευτικής κρίσης». Η μαρτυρία των εργαζομένων σε ΜΚΟ στο Κεφάλαιο 3, υπογραμμίζει την πίεση που ασκούσε η διοίκηση του ΚΥΤ στις οργανώσεις ώστε να αναζητήσουν προσωρινές λύσεις για μόνιμα προβλήματα, αυξάνοντας, με τον τρόπο αυτό, τον κίνδυνο θανάσιμης σωματικής βλάβης. Όπως περιγράφηκε τόσο στο Κεφάλαιο 3, όσο και στο Κεφάλαιο 7, το camp δεν ενισχύθηκε με κατάλληλες υποδομές, εξαιτίας της γενικευμένης στάσης των ντόπιων, οι οποίοι δεν επιθυμούσαν την μετατροπή του ΚΥΤ σε κάτι που θα θύμιζε μία μόνιμη δομή. Το φαινόμενο αυτό συνοδευόταν από την έλλειψη κατάλληλου προσωπικού, στις ήδη ανεπαρκείς υποδομές. Το 2019 συνέβη ο θάνατος ενός εννιάχρονου βρέφους, τη στιγμή που ιατρικές υπηρεσίες ανέφεραν πως ανέστειλαν τη λειτουργία τους και ενώ δεν υπήρχε διαθέσιμη διερμηνεία για να επιβεβαιωθεί πως οι ιατρικές οδηγίες έγιναν απόλυτα κατανοητές. Για παράδειγμα, η αυτοκτονία του 2020 στο ΠΡΟ.ΚΕ.Κ.Α, έλαβε χώρα παράλληλα με ισχυρισμούς για έλλειψη βούλησης, ώστε ιατρικές και ψυχο-κοινωνικές υπηρεσίες να στελεχωθούν επαρκώς.

Κατά τη διάρκεια της περιόδου 2016-2020, το ΚΥΤ της

Μόριας μετατράπηκε από προσωρινός χώρος φιλοξενίας διερχόμενων ανθρώπων, σε κάτι που θύμιζε γκέτο. Ήταν ένα μέρος, οι υποδομές του οποίου δεν είχαν σχεδιαστεί για να καταστήσουν τις ζωές των ανθρώπων εντός του βι-ώσιμες, όπως αποδεικνύεται άλλωστε και από τον τρόπο με τον οποίο οι μετανάστ(ρι)ες έζησαν και πέθαναν εντός του camp· ένας πληθυσμός που εγκαταλείφθηκε μόνος του χωρίς κατάλληλη στέγαση, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη ή ασφάλεια. Στο αποκορύφωμά του, το ΚΥΤ της Μόριας αποτελούσε τη δεύτερη μεγαλύτερη «πόλη» του νησιού της Λέσβου, κατοικούμενη αποκλειστικά από εκείνες και εκείνους που θεωρούνταν μη-πολίτες -, για τις οποίες και τους οποίους οι υπηρεσίες του ΕΚΑΒ αρνούνταν να προστρέξουν για βοήθεια, για τις οποίες και τους οποίους η αστυνομία αρνούνταν την παροχή προστασίας και των οποίων οι νεκροί δεν χαίρουν ούτε του απαραίτητου σεβασμού ώστε να τους μνημονεύουν. Η έρευνά μας βασίστηκε σε ειδήσεις τοπικών ειδησεογραφικών μέσων· παρόλα αυτά, σε 15 από τις 26 περιπτώσεις δεν γνωρίζουμε καν τα ονόματα των θανόντων, γεγονός που αποτελεί την έσχατη προσβολή της δυνατότητας του ΚΥΤ να διαγράφει και να εξαλείφει.

8.3. Αντίσταση και αστυνομική ισχύς

Υπάρχει, βέβαια, και μία άλλου είδους προσπάθεια εξάλειψης της αυτενέργειας των ανθρώπων που ζούσαν στο ΚΥΤ της Μόριας. Πολλές φορές, ο θάνατος ενός ανθρώπου ακολουθούνταν από διαμαρτυρίες των φίλων και των συγγενών του. Το 2018, το συμβάν που έγινε γνωστό ως το «πογκρόμ» της Μυτιλήνης, ξεκίνησε ως διαδήλωση ενά-

ντια στο θάνατο του Α.Κ¹⁵⁵. Έπειτα από τον θάνατό του, μία ομάδα Αφγανών μεταναστ(ρι)ών κατέλαβε την κεντρική πλατεία της Μυτιλήνης -την πλατεία Σαπφούς- διαμαρτυρόμενη για τον συγκεκριμένο θάνατο, αλλά και για τις συνθήκες στις οποίες ήταν αναγκασμένοι να ζουν καθημερινά. Ο Σπύρος Γαληνός, δήμαρχος της Μυτιλήνης εκείνη την εποχή, δήλωσε πως «θα πρέπει να σέβονται τους νόμους και τους κανόνες της χώρας και πάνω από όλα την τοπική κοινωνία που τους φιλοξενεί»¹⁵⁶. Στις 22 Απριλίου του 2018, οι διαδηλωτές δέχτηκαν επίθεση από έναν ακροδεξιό όχλο. Η αστυνομία δεν παρενέβη για να αποτρέψει τους επιτιθέμενους, αλλά αντ' αυτού συνέλαβε 110 ανθρώπους (108 μετανάστ(ρι)ες και δύο Έλληνες πολίτες) απαγγέλοντάς τους τις κατηγορίες της παράνομης κατάληψης δημοσίου κτήματος, της στάσης από κοινού και της αντίστασης κατά της αρχής¹⁵⁷. Ο θάνατος της F.T. κατά τη διάρκεια της φωτιάς που ξέσπασε στις 29 Σεπτεμβρίου, προκάλεσε επίσης έντονες διαμαρτυρίες. Η αστυνομία αντέδρασε, από τη μία πλευρά περιορίζοντας την πρόσβαση στο χώρο του ΚΥΤ των εθελοντών που παρείχαν στήριξη τις ημέρες μετά

---

155. *How many more people will die on the Aegean islands?*, Are You Syrious (19 Απριλίου 2018), διαθέσιμο στο: <https://medium.com/are-you-syrious/ays-daily-digest-19-04-18-how-many-more-people-will-die-on-the-aegean-islands-3ec1132f00aa>

156. *Ένταση στην πλατεία Σαπφούς - Πέθανε Αφγανός πρόσφυγας στο Νοσοκομείο*, Lesvos News (19 Απριλίου 2018), διαθέσιμο στο: <https://www.lesvosnews.net/articles/news-categories/koinonia/entasi-stin-plateia-sapfoys-pethane-afganos-prosfygas-sto>

157. *Press release: HIAS Greece helps secure legal victory for refugees*, HIAS Greece (29 Μαΐου 2019), διαθέσιμο στο: <https://hias.org/statements/hias-greece-helps-secure-legal-victory-refugees/>

την πυρκαγιά, και από την άλλη περιορίζοντας τις όποιες διαμαρτυρίες ξεσπούσαν εντός της κοντινής περιοχής του camp της Μόριας, μπλοκάροντας τους δρόμους και στις δύο κύριες εξόδους¹⁵⁸. Στις 16 Ιανουαρίου του 2020, η αστυνομία παρεμπόδισε και πάλι μία διαδήλωση που ξέσπασε μετά το θάνατο ενός άντρα από το Κονγκό, αυτή τη φορά χρησιμοποιώντας δακρυγόνα και συλλαμβάνοντας τρεις Σομαλούς άντρες, στους οποίους απαγγέθηκαν οι κατηγορίες της διασάλευσης της κοινωνικής τάξης, της απειλής κατά των αρχών και της αντίστασης κατά της αρχής¹⁵⁹. Επιπλέον, και στις 6 Ιουλίου του 2020, μετανάστ(ρι)ες που διαδήλωναν για τον θάνατο του Κ.Ν. –που συνέβη την προηγούμενη μέρα– δέχτηκαν επίθεση από την αστυνομία, η οποία έκανε χρήση δακρυγόνων και χειροβομβίδων κρότου λάμψης.

Στις δύο τελευταίες περιπτώσεις αυτόπτες μάρτυρες υποστήριξαν πως αστυνομικές δυνάμεις βρίσκονταν στο σημείο που ξέσπασε η ένταση και δεν παρενέβησαν προκειμένου να εμποδίσουν τις συμπλοκές, οι οποίες τελικά οδήγησαν στο θάνατο του R.E. τον Αύγουστο του 2019 και του Κ.Ν. τον Ιούλιο του 2020. Υπήρχαν, ωστόσο, συχνές αναφορές πως οι αστυνομικοί «δεν παρεμβαίνουν, ούτε προλαμβάνουν, αλλά κάθονται και βλέπουν»¹⁶⁰. Παρατηρούμε,

158. Community Peacemakers Teams – Aegean Migrant Solidarity, *Lesvos: Fatal fires in Moria camp* (1 Οκτωβρίου 2019), διαθέσιμο στο: <https://cpt.org/2019/10/01/lesvos-fatal-fires-moria-camp>

159. Deportation Monitoring Aegean, *Three arrested after protest against deadly violence* (23 Ιανουαρίου 2020), διαθέσιμο στο: <https://dm-aegean.bordermonitoring.eu/2020/01/23/three-arrested-after-protest-against-deadly-violence/>

160. *Ασφυξία για πάνω από 7.382 ανθρώπους!*, Emprosnet, επανα-

δηλαδή, πως σε στιγμές επείγουσας ανάγκης, η αστυνομία δεν θεωρούσε πως η προστασία του μεταναστευτικού πληθυσμού περιλαμβανόταν εντός του πεδίου των καθηκόντων της. Αυτό συμβαίνει εξαιτίας ενός συνόλου αλληλοεξαρτώμενων παραγόντων. Πρώτον, στην περίπτωση του R.E. που περιγράφηκε στο Κεφάλαιο 6, υφίστανται στοιχεία ότι υπήρξε επιχειρησιακή εντολή μη άμεσης εμπλοκής των αστυνομικών δυνάμεων για την αποτροπή του βίαιου εγκλήματος (η αστυνομία, συγκεκριμένα, υποστήριξε πως «δεν μπορούσε να παρέμβει γιατί έλαβε εντολές εκ των Αθηνών»). Ένας άλλος παράγοντας έχει να κάνει με τη συνθήκη της υποστελέχωσης, καθώς η διοίκηση της αστυνομίας επισήμαινε πως ο αριθμός των αστυνομικών δυνάμεων ήταν ανεπαρκής σε σχέση με τον πληθυσμό του camp. Τον Οκτώβριο του 2019, η Ένωση Αστυνομικών Υπαλλήλων Λέσβου έκανε λόγο για τις «αντίξοες συνθήκες που αντιμετωπίζουν οι αστυνομικοί λόγω του υπερβολικά αυξημένου φόρτου εργασίας τους, με κύρια αιτία την μεγάλη αύξηση των προσφυγικών και μεταναστευτικών ροών και την ασφυκτική κατάσταση στο ΚΥΤ Μόριας»¹⁶¹.

Τέλος, υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία για μία γενικευμένη απαξιωτική στάση που διέπει τις δυνάμεις της αστυνομίας. Το 2016, το *Human Rights Watch* μετέδωσε από

δημοσιευμένο από το Παρατηρητήριο της Προσφυγικής και Μεταναστευτικής στο Αιγαίο (16 Μαΐου 2018), διαθέσιμο στο: https://refugeeobservatory.aegean.gr/en/ασφυξία-για-πάνω-από-7382-ανθρώπους?language_content_entity=und

161. Συνάντηση Γ. Μπουρνούς με Ένωση Αστυνομικών Υπαλλήλων Λέσβου, ERT News (4 Οκτωβρίου 2019), διαθέσιμο στο: <https://www.ertnews.gr/perifereiakoi-stathmoi/voreio-aigaio/συνάντηση-γ-μπουρνού-με-ένωση-αστυνομ/>.

το ΚΥΤ στο Βαθύ της Σάμου πως «οι καβγάδες στο camp αποτελούν καθημερινότητα» και πως «η αστυνομία αποσύρεται όταν η συμπλοκή ξεκινά και δεν παρεμβαίνει για να προστατεύσει τους ανθρώπους»¹⁶². Τα όσα ανέφερε μία μετανάστρια σε συνέντευξη που παραχώρησε στην εφημερίδα *Emprosnet* τον Μάιο του 2018, ανταποκρίνεται στην εμπειρία πολλών μεταναστ(ρι)ών που προσπαθούσαν να γνωστοποιήσουν τα βίαια εγκλήματα που διαπράττονταν στο ΚΥΤ της Μόριας: «εκείνη πλησίασε επανειλημμένα την αστυνομία σχετικά με επιθετικά περιστατικά που σημειώθηκαν, και οι αστυνομικοί υπάλληλοι της απάντησαν πως “δεν παρεμβαίνουμε αν δεν μας πειράξουν”»¹⁶³. Όπως περιγράφηκε και προηγουμένως αναφορικά με την περίπτωση του θανατηφόρου μαχαιρώματος του Κ.Μ., που έλαβε χώρα κατά της διάρκειας μίας εκτεταμένης συμπλοκής, οι φίλοι του και οι επιζώντες της επίθεσης ανέφεραν –για ακόμη μία φορά– πως η αστυνομία βρισκόταν στο σημείο και δεν έκανε την παραμικρή προσπάθεια για να παρέμβει· αντιθέτως οι αστυνομικές δυνάμεις αποχώρησαν μετά από λίγο και χτύπησαν όσους προσπάθησαν να τους καλέσουν ώστε να επιστρέψουν στο σημείο όπου μαινόταν ο καβγάς¹⁶⁴.

Ενώ η αστυνομία δεν παρενέβαινε για να προστατεύσει τους/τις μετανάστ(ρι)ες τη στιγμή της επείγουσας ανά-

162. Human Rights Watch, Greece: refugee ‘hotspots’ unsafe, unsanitary (19 Μαΐου 2016), διαθέσιμο στο: <https://www.hrw.org/news/2016/05/19/greece-refugee-hotspots-unsafe-unsanitary>

163. *Ασφυξία για πάνω από 7.382 ανθρώπους!*, *Emprosnet*, ό.π.

164. Community Peacemakers Teams – Aegean Migrant Solidarity, *The knife was not the only murder weapon* (6 Αυγούστου 2020), διαθέσιμο στο: <https://cpt.org/2020/08/06/aegean-migrant-solidarity-knife-was-not-only-murder-weapon>

γκης, οι αστυνομικές δυνάμεις παρενέβαιναν σίγουρα στα όσα ακολουθούσαν το εκάστοτε τέτοιο συμβάν. Όπως περιγράφηκε και παραπάνω, οι υπηρεσίες της αστυνομίας διαχειρίζονταν τις συχνές διαδηλώσεις που ξεσπούσαν όταν ένας άνθρωπος έχανε τη ζωή του –ή όταν δυνητικά θα μπορούσε να έχει βρει το θάνατο–, με τακτικές οι οποίες είθισται να χρησιμοποιούνται εναντίον «εξεγερμένων» πληθών. Οι διαδηλώσεις ελέγχονταν και απομονώνονταν, ενώ συχνά γινόταν χρήση δακρυγόνων και χειροβομβίδων κρότου λάμψης. Θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε πως, σύμφωνα με τον άγραφο κώδικα του ΚΥΤ της Μόριας, η αστυνομία δεν βρισκόταν στο ΚΥΤ *υπέρ* των μετανασ(ρι)ών, αλλά για την ανάληψη δράσης *εναντίον* τους.

Ο κύριος λόγος για τον οποίο επιλέξαμε να διεξάγουμε μία τέτοιου είδους έρευνα ήταν το γεγονός ότι, στο ελληνικό συγκείμενο, δεν υπάρχουν αντίστοιχες έρευνες που να μελετούν τους θανάτους που σημειώθηκαν στα ΚΥΤ της ελληνικής επικράτειας. Σκοπός της εν λόγω έκθεσης είναι να συμβάλει σε μια ολιστική αποτίμηση των εγκλημάτων της Ευρωπαϊκής και της Ελληνικής μεταναστευτικής πολιτικής. Έτσι, ενώ πληθώρα εκθέσεων και ερευνών δημοσιοποιούν στοιχεία για τις θανάσιμες στρατηγικές διαχείρισης του μεταναστευτικού φαινομένου από την πλευρά της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δεν έχει υπάρξει καμία καταγραφή των θανάτων των μετανασ(ρι)ών που σημειώθηκαν στα υπόλοιπα ΚΥΤ της ελληνικής επικράτειας. Πιστεύουμε πως είναι σημαντικό να καταγράψουμε και να

ερευνούμε όσο το δυνατόν περισσότερο, ώστε αυτά τα περιστατικά να μη λησμονηθούν, καθώς και να αποτελέσουν τμήμα της ιστορικής μας μνήμης.

Η επονομαζόμενη «προσφυγική κρίση» δεν έχει την ίδια απήχηση που έλαβε την περίοδο 2015-2020. Το ΚΥΤ της Μόριας δεν υπάρχει πια και ο πληθυσμός των μετανασ(ρι)ών που ζουν στα ΚΥΤ μειώθηκε σημαντικά. Η ελληνική κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας, από το 2019, έθεσε σε εφαρμογή αντι-μεταναστευτικές στρατηγικές, οι οποίες, υπό το πρίσμα της κυβερνητικής ατζέντας, έχουν υπάρξει «πετυχημένες» (sic)- με τους δικούς της όρους. Οι αφίξεις προσφύγων και μετανασ(ρι)ών στα ανά περίπτωση camp είναι ελάχιστες, καθώς η διαδρομή από την Τουρκία στην Ελλάδα έχει καταστεί απροσπέλαστη. Αποτελεί κοινό μυστικό, άλλωστε, πως η κύρια μέθοδος που χρησιμοποιεί η Ελλάδα για να αποτρέψει την άφιξη των μετανασ(ρι)ών, είναι αυτή των παράνομων επαναπροωθήσεων (pushbacks) – όπως, εξάλλου, υποστηρίζεται από έρευνες και συχνές αναφορές¹⁶⁵. Η «επαναπροώθηση» συνιστά έναν όρο που αναφέρεται σε ένα σύνολο κρατικών μέτρων, εξαιτίας των οποίων οι πρόσφυγες ή οι μετανάστ(ρι)ες εξαναγκάζονται να επιστρέψουν πίσω στο σύνορο (εκ του οποίου, σε πρώτο χρόνο, εκκίνησαν – συνήθως αμέσως μετά τη διέλευσή του), χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η ατομική τους κατάσταση, και χωρίς καμία δυνατότητα να αιτηθούν για άσυλο.

Την ίδια στιγμή, νέες Κλειστές Ελεγχόμενες Δομές

165. Βλ., για παράδειγμα, Forensic Architecture investigation, *Drift-backs in the Aegean sea* (15 Ιουλίου 2020), διαθέσιμο στο: <https://forensic-architecture.org/investigation/drift-backs-in-the-aegean-sea>

(ΚΕΔ) έχουν ήδη ανοίξει στη Σάμο και στην Κω, και παρόμοιες δομές αναμένεται να τεθούν σε λειτουργία στα νησιά της Χίου και της Λέσβου. Στην τελευταία επίσημη ανακοίνωση που εξέδωσε ο Υπουργός Μετανάστευσης και Ασύλου, Νότης Μηταράκης, υποστήριξε πως η επίσημη εγκαινίαση της νέας ΚΕΔ της Βάστριας αναμένεται μέσα στο 2023¹⁶⁶. Η μετατροπή των ΚΥΤ σε ΚΕΔ έχει ήδη οδηγήσει σε περαιτέρω επιδείνωση των συνθηκών διαβίωσης, καθώς οι ΚΕΔ λειτουργούν ακόμη πιο περιοριστικά σε σχέση με το προηγούμενο μοντέλο των ΚΥΤ. Από το παράδειγμα της Σάμου γνωρίζουμε πως οι έλεγχοι έχουν εντατικοποιηθεί, οι ώρες που οι μετανάστ(ρι)ες μπορούν να περάσουν εκτός του ΚΥΤ έχουν αυστηροποιηθεί, ενώ το κλειστό κέντρο επιτηρείται από ηλεκτρονικό σύστημα παρακολούθησης¹⁶⁷. Με αυτόν τον τρόπο, οι μετανάστ(ρι)ες εγκλωβίζονται σε απομονωμένες περιοχές, χωρίς να έχουν τη δυνατότητα να επικοινωνήσουν με τον έξω κόσμο. Η ΚΕΔ στη Βάστρια πρόκειται να ανοίξει ένα νέο τραγικό κεφάλαιο στη διαχείριση του μεταναστευτικού φαινομένου στη Λέσβο, αφού, με τον τρόπο αυτό, ο κοινωνικός αποκλεισμός και η απομόνωση των προσφύγων και των μεταναστ(ρι)ών θα ενισχυθεί κι άλλο.

166. Μηταράκης: *Τι λέει για τη δομή στη Βάστρια και τη θετική ανάγνωση του μεταναστευτικού* (19 Νοεμβρίου 2022), διαθέσιμο στο: <https://migration.gov.gr/mitarakis-ti-leei-gia-ti-domi-sti-vastria-kai-ti-thetiki-anagnosi-toy-metanasteytikoy/>

167. Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες, *Η Νέα Κλειστή Ελεγχόμενη Δομή Σάμου: Μία «Απομονωμένη Σύγχρονη φυλακή»*; (18 Νοεμβρίου 2022), διαθέσιμο στο: <https://www.gcr.gr/el/ekdoseis-media/reports/item/1839-i-neakleisti-elegxomeni-domi-samou-mia-apomonomeni-sygxroni-fylaki>

9

Γλωσσάρι

ΑΜΚΑ	Αριθμός Μητρώου Κοινωνικής Ασφάλισης
ΕΑΣΟ	European Asylum Support Office – Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Υποστήριξης για το Άσυλο
ΕΧΠΑ	Ειδικός Χώρος Παραμονής Αλλοδαπών
ΕΟΔΥ	Εθνικός Οργανισμός Δημόσιας Υγείας
ΓΝΜΒ	Γενικό Νοσοκομείο Μυτιλήνης - «Βοστάνειο»
ΚΕ.ΕΛ.Π.ΝΟ	Κέντρο Ελέγχου και Πρόληψης Νοσημάτων
ΚΕ.Π.Υ.	Κέντρο Πρώτης Υποδοχής
ΜΑΤ	Μονάδες Αποκατάστασης Τάξεως
Π.Α.Α.Υ.Π.Α	Προσωρινός Αριθμός Ασφάλισης και Υγειονομικής Περίθαλψης Αλλοδαπού
ΠΕΔΥ	Πρωτοβάθμιο Εθνικό Δίκτυο Υγείας
ΠΡΟ.ΚΕ.Κ.Α.	Προαναχωρησιακό Κέντρο Κράτησης Αλλοδαπών

10

Παράρτημα

**Θάνατοι μεταναστ(ρι)ών στη Λέσβο από τις 20 Μαρτίου του 2016
(υλοποίηση της Συμφωνία μεταξύ Ευρωπαϊκής Ένωσης και Τουρκίας)**

	Ημερομηνία	Αριθμός	Όνομα	Φύλο	Ηλικία	Εθνικότητα	Αιτία θανάτου
2016							
	24/11/16	2	Ανώνυμος / η	Α. / Θ.	6,66	Κουρδική/Τουρκία	Υπερπληθυσμός / Συνθήκες / Φωτιά
2017							
	24/01/17	1	A.M., A.E	A.	22	Αιγύπτιος	Υπερπληθυσμός / Συνθήκες / Ψύχος
	28/01/17	1	M.M	A.	46	Συρία	Υπερπληθυσμός / Συνθήκες / Ψύχος
	30/01/17	1	J.A	A.	20	Πακιστάν	Υπερπληθυσμός / Συνθήκες / Ψύχος
	08/10/17	1	Ανώνυμη	Θ.	5	Συρία	Θάνατος ως αποτέλεσμα ιατρικού ζητήματος
	20/10/17	1	Ανώνυμος-η			Ιράκ	Αδιευκρίνιστη
2018							
	??/04/20	1	A.K	A.	??	Αφγανιστάν	Θάνατος ως αποτέλεσμα ιατρικού ζητήματος / Συνθήκες
	12/12/18	1	Ανώνυμος	A.	23	Αγνώστην στοιχείων	Δολοφονία
2019							
	08/01/19	1	J.A	A.	24	Καμερούν	Υπερπληθυσμός / Συνθήκες / Ψύχος
	25/08/19	1	R.E	A.	15	Αφγανιστάν	Δολοφονία
	24/09/19	1	Ανώνυμος	A.	5	Αφγανιστάν	Υπερπληθυσμός / Συνθήκες
	29/09/19	1	F.T	Θ.	49	Αφγανιστάν	Φωτιά
	10/11/19	1	Unnamed	Θ.	9 μηνών	Λ.Δ. Κονγκό	Θάνατος ως αποτέλεσμα ιατρικού ζητήματος
	26/11/19	1	Unnamed	A.	25	Αφγανιστάν	Αδιευκρίνιστη / Πιθανός θάνατος ως αποτέλεσμα ιατρικού ζητήματος
	05/12/19	1	N	Θ.	27	Αφγανιστάν	Φωτιά

	Ημερομηνία	Αριθμός	Όνομα	Φύλο	Ηλικία	Εθνικότητα	Αιτία θανάτου
2020							
	06/01/20	1	Ανώνυμος	Α.	31	Ιράν	Θάνατος κατά την κράτηση / Θάνατος ως αποτέλεσμα ιατρικού ζητήματος
	14/01/20	1	Y.M	Α.	19	Λ.Δ. Κονγκό	Δολοφονία
	16/01/20	1	Ανώνυμος	Α.	20	Υεμένη	Δολοφονία
	16/03/20	1	Ανώνυμη	Θ.	6	Αγνώστων στοιχείων	Φωτιά
	26/03/20	1	Ανώνυμος	Α.	20	Αγνώστων στοιχείων	Αυτοκτονία
	08/04/20	1	Ανώνυμος	Α.	16	Αφγανιστάν	Δολοφονία
	15/04/20	1	H.W	Θ.	82 ημερών	Αφγανιστάν	Θάνατος ως αποτέλεσμα ιατρικού ζητήματος
	29/04/20	1	Ανώνυμος	Α.		Αφρικανικής καταγωγής	Θάνατος ως αποτέλεσμα ιατρικού ζητήματος
	05/07/20	1	K.N	Α.	19	Ακτή Ελεφαντοστού	Δολοφονία
	27/07/20	1	Ανώνυμος	Α.	21	Αφγανική	Δολοφονία

2006

2013

2015

2016

2017

2018

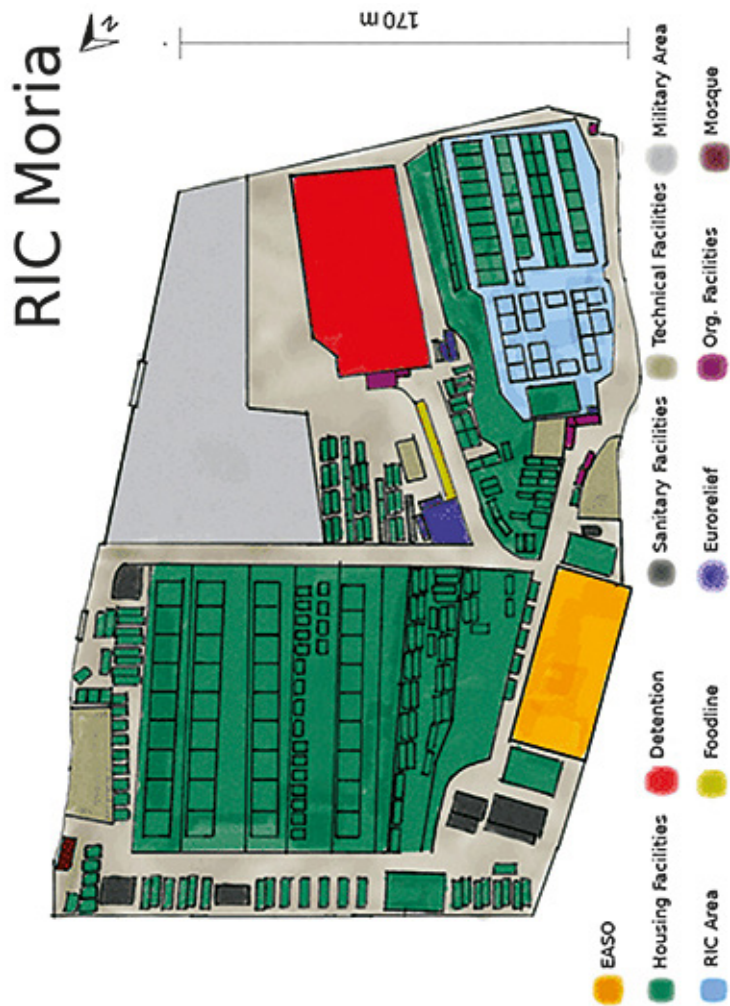

2019

2020

Περιγραφή του ΚΥΤ.

RIC MORIA / LESBOS / GREECE

Source: Google Earth Pro 24/10/2019 / Boundaries via GPS-Assessment 02/12/2019 / Draft 03/12/2019
 Map disclaimer: The designations employed and the presentation of the material on this map do not imply the expression of any opinion whatsoever on the part of Swiss Humanitarian Aid concerning the legal status of area or of its authorities, or concerning the delimitation boundaries. Every effort is made to ensure this map is free of errors but there is no warrant the map or its features are either spatially or temporally accurate or fit for a particular use. This map is provided without any warranty of any kind whatsoever, either express or implied.

Περιγραφή των ζωνών της Μόριας.

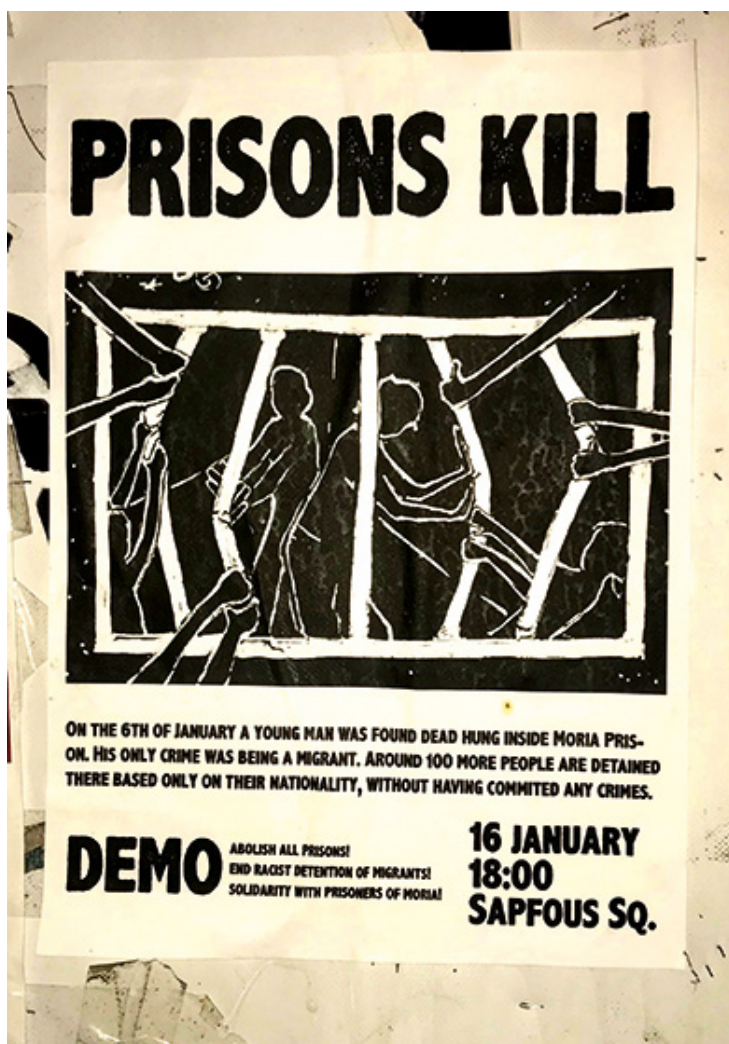

Φωτογραφία 1: Γκράφτι έξω από το ΚΥΤ της Μόριας (Καλωσήρθατε στην Ευρώπη).

Η περιοχή της επονομαζόμενης «ζούγκλας»
(φωτογραφία από τον Πανσανία Καραθανάση τον Ιούνιο του 2020,
πηγή: [https://refugeeobservatory.aegean.gr/el/κυτ-μόριας-2020-ανά-
μεσα-στο-«hotspot»-και-τον-«καταυλισμό-πόλη»?language_content_
entity=und](https://refugeeobservatory.aegean.gr/el/κυτ-μόριας-2020-ανάμεσα-στο-«hotspot»-και-τον-«καταυλισμό-πόλη»?language_content_entity=und))

Φωτογραφία 3: Κάλεσμα σε διαδήλωση στο κέντρο της πόλης της Μυτιλήνης (16 Ιανουαρίου 2020) με το σύνθημα «Οι φυλακές σκοτώνουν», που οργανώθηκε έπειτα από το θάνατο του τριαντα-ενάχρονου Ιρανού άνδρα εντός του ΠΡΟ.ΚΕ.Κ.Α της Μόριας

Φωτογραφία 4: Φωτογραφία από τη διαδήλωση στο κέντρο της πόλης της Μυτιλήνης, για την οποία έγινε λόγος και στη Φωτογραφία 3 (στις 16 Ιανουαρίου του 2020)
(Στο πανό αναγράφεται «Λευτεριά. Οι φυλακές σκοτώνουν»)

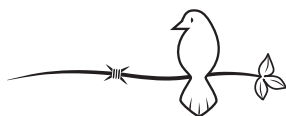

Φωτογραφία 5: Γκράφιτι εντός του ΚΥΤ της Μόριας
(«Κίνημα ελευθερίας» – απηχώντας, προφανώς, το γνωστό σύνθημα
‘Freedom of movement’ – «Ελευθερία της μετακίνησης»)

community peacemaker teams
AEGEAN MIGRANT SOLIDARITY